

POD-FEDERAAL WETENSCHAPSBELEID

Atlas Programma

WORKING PAPER
SCHOLARISATIE EN ARBEID

**Arbeidsmarkt en aansluiting
onderwijs-arbeidsmarkt**

STEUNPUNT WAV

Mieke Booghmans
Barbara Dessen
Reginald Loyen
Eef Stevens
Caroline Vermandere

Onder leiding van:
Peter van der Hallen

De Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie biedt onpartijdige statistische informatie. De informatie wordt conform de wet verspreid, meer bepaald voor wat betreft de privacy.

De statistieken worden ingedeeld in acht domeinen:

- Algemeen
- Grondgebied en leefmilieu
- Bevolking
- Samenleving
- Economie en financiën
- Landbouw en vergelijkbare activiteiten
- Industrie
- Diensten, handel en vervoer

Alle rechten voorbehouden. Het vertalen, bewerken, reproduceren op welke wijze dan ook, inbegrepen fotografie en microfilm, is niet toegelaten, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie. Het citeren van korte uittreksels als toelichting of bewijsvoering in een artikel, een boekbespreking of een boek is evenwel toegestaan, mits de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Verantwoordelijke uitgever: N. DEMEESTER

© 2007, **ALGEMENE DIRECTIE STATISTIEK EN ECONOMISCHE INFORMATIE** | uitgever
B-1000 Brussel – Leuvenseweg 44

INHOUDSTAFEL

DEEL I : ARBEIDSMARKT EN AANSLUITING ONDERWIJS-ARBEIDSMARKT	8
1	DE ARBEIDSMARKT ANNO 2001 : GROEPSFOTO
.....	6
1.1	Inleiding: Wie vinden we (niet) op de arbeidsmarkt? 9
1.2	Arbeidsmarktpositie van de bevolking 11
1.3	De werkende bevolking 23
1.4	De werkzoekende bevolking..... 38
1.5	De niet-beroepsactieve bevolking..... 54
2	ONDERWIJS EN ARBEIDSMARKT
.....	69
2.1	Een methodologisch voorafje 69
2.2	Onderwijsniveau en werkzaamheid: van hooggeschoolde mannen tot laaggeschoolde vrouwen 70
2.3	Onderwijsniveau en jobkenmerken..... 74
2.4	Conclusie 85
DEEL II : KWALITEITSONDERZOEK: DE SOCIAAL-ECONOMISCHE ENQUÊTE VERSUS DE	ENQUÊTE NAAR DE ARBEIDSKRACHTEN EN HET DATAWAREHOUSE ARBEIDSMARKT
1	INLEIDING
.....	87
2	ARBEIDSMARKTPOSITIES: ABSOLUTE VERSCHILLEN
.....	89
3	LEEFTIJD
.....	91
4	ONDERWIJSNIVEAU
.....	93
5	GEWESTEN
.....	95
6	CONCLUSIE
.....	97

Lijst van grafieken

<i>Figuur 1: Bevolking naar leeftijd en bevolking op arbeidsleeftijd (18-64 jaar) uitgesplitst naar arbeidsmarktpositie (België; 2001)</i>	<i>12</i>
<i>Figuur 2: Arbeidsmarktpositie van de bevolking naar geslacht (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>14</i>
<i>Figuur 3: Arbeidsmarktpositie van de bevolking naar leeftijd (18-64; België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>16</i>
<i>Figuur 4 : Arbeidsmarktpositie naar onderwijsniveau (25-64 jaar) (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>19</i>
<i>Figuur 5 : Arbeidsmarktpositie naar type diploma hoger onderwijs (25-64 jaar) (België en de gewesten; 2001)</i>	<i>21</i>
<i>Figuur 6 :De seksekloof, de generatiekloof en de onderwijskloof (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>24</i>
<i>Figuur 7 : Werkenden (18-64 jaar) naar statuut van het hoofdberoep (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>25</i>

<i>Figuur 8 : Werkenden (18-64 jaar) naar statuut van het hoofdberoep en geslacht (België; 2001).....</i>	<i>26</i>
<i>Figuur 9 : Werkenden (18-64 jaar) naar statuut van het hoofdberoep en leeftijd (België; 2001).....</i>	<i>27</i>
<i>Figuur 10 : Werkenden (18-64 jaar) naar sector van het hoofdberoep (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>29</i>
<i>Figuur 11 : Werkenden (18-64 jaar) naar sector van het hoofdberoep en geslacht (België; 2001).....</i>	<i>30</i>
<i>Figuur 12 : Werkenden naar sector van het hoofdberoep en leeftijd (België; 2001).....</i>	<i>31</i>
<i>Figuur 13 : Aandeel deeltijds werkenden naar leeftijd en geslacht (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>33</i>
<i>Figuur 14 : Werkenden (18-64 jaar) naar contracttype en geslacht (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>34</i>
<i>Figuur 15 : Werkenden (18-64 jaar) naar werktijden, geslacht en leeftijd (België; 2001)....</i>	<i>37</i>
<i>Figuur 16 : De werkzoekende bevolking (18-64 jaar) naar geslacht (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>39</i>
<i>Figuur 17 : De werkzoekende bevolking (18-64 jaar) naar leeftijd (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>41</i>
<i>Figuur 18 : Werkloosheidsgraden naar geslacht en leeftijd (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>43</i>
<i>Figuur 19 : Werkloosheidsgraad naar onderwijsniveau (25-64 jaar) (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>44</i>
<i>Figuur 20 : Werkloosheidsgraad naar nationaliteit en geslacht (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>46</i>
<i>Figuur 21 : Vorig beroepsstatuut van de werkzoekende bevolking (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>48</i>
<i>Figuur 22 : Risico op werkloosheid vanuit het beroepsverleden (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>49</i>
<i>Figuur 23 : Vorige sector van de werkzoekende bevolking (18-64 jaar) (België en de gewesten, 2001).....</i>	<i>51</i>
<i>Figuur 24 : Risico op werkloosheid vanuit de vorige sector van tewerkstelling (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>52</i>
<i>Figuur 25 : Bevolking naar arbeidsmarktpositie (alle leeftijden) (België; 2001).....</i>	<i>56</i>
<i>Figuur 26 : Aandeel van de niet-beroepsactieve bevolking naar geslacht en leeftijd (alle leeftijden) (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>58</i>
<i>Figuur 27 : Arbeidsmarktpositie (25-64-jarigen) naar onderwijsniveau (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>59</i>
<i>Figuur 28 : De niet-beroepsactieve 25-64-jarigen naar onderwijsniveau en geslacht (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>60</i>
<i>Figuur 29 : Vorig beroepsstatuut van de niet-beroepsactieve bevolking (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>63</i>
<i>Figuur 30 : Aandeel van de niet-beroepsactieve bevolking binnen de totale populatie (som van werkenden, werklozen, niet-beroepsactieven) per (huidig of vroeger) beroepsstatuut (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>63</i>
<i>Figuur 31 : Vorige sector van de niet-beroepsactieve bevolking (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>64</i>

<i>Figuur 32 : Aandeel van de niet-beroepsactieve bevolking binnen de totale populatie (som van werkenden, werklozen, niet-beroepsactieven) per (huidige of vorige) sector (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001)</i>	<i>65</i>
<i>Figuur 33 : Samenstelling van de niet-beroepsactieve 18-64-jarigen (België; 2001).....</i>	<i>67</i>
<i>Figuur 34 : Samenstelling van enkele niet-beroepsactieve bevolkingsgroepen (18-64 jaar) naar geslacht en leeftijd (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>67</i>
<i>Figuur 35 : Werkzaamheidsgraad (25-64 jaar) naar onderwijsniveau en geslacht (België en de gewesten; 2001)</i>	<i>71</i>
<i>Figuur 36 : Werkzaamheidsgraad (25-64 jaar) naar onderwijsvorm (België en de gewesten; 2001).....</i>	<i>72</i>
<i>Figuur 37 : Werkenden (25-64 jaar) naar beroepsstatuut en onderwijsniveau – afwijking ten opzichte van het gemiddeld aandeel werkenden naar onderwijsniveau (in procentpunten) (België; 2001)</i>	<i>76</i>
<i>Figuur 38 : Aandeel werkenden (25-64 jaar) naar onderwijsniveau en sector van het hoofdberoep (België; 2001)</i>	<i>78</i>
<i>Figuur 39 : Aandeel deeltijds werkenden (25-64 jaar) naar onderwijsniveau en geslacht (België en de gewesten; 2001)</i>	<i>81</i>
<i>Figuur 40 : Werknemers (25-64 jaar) naar contracttype van het hoofdberoep en onderwijsniveau (België en de gewesten; 2001)</i>	<i>83</i>
<i>Figuur 41 : Werkenden (25-64 jaar) naar gewoonlijke werktijden van het hoofdberoep en onderwijsniveau (België en de gewesten; 2001)</i>	<i>84</i>
<i>Figuur 42 : Vergelijking van de arbeidsmarktposities van de 15-64-jarigen (België; 2001).</i>	<i>90</i>
<i>Figuur 43 : Leeftijd naar arbeidsmarktpositie en geslacht (15-64 jaar) (België; 2001).....</i>	<i>92</i>
<i>Figuur 44 : Vergelijking van het onderwijsniveau van de 15-64-jarigen naar arbeidsmarktpositie en geslacht (in 1 000 personen) (België; 2001)</i>	<i>94</i>
<i>Figuur 45 : Vergelijking van de gewesten naar arbeidsmarktposities en geslacht (15-64 jaar) (Gewesten; 2001).....</i>	<i>97</i>

Woord vooraf

Sinds het midden van de negentiende eeuw organiseert de Belgische overheid zowat om de tien jaar een grootscheepse volkstelling. Alleen in enkele gevallen werd deze regelmaat verstoord, onder meer door de Tweede Wereldoorlog en de nasleep ervan. De bedoeling van volkstellingen was en is een grondige kennis te krijgen van de kenmerken van de bevolking van ons land. Daarnaast leveren deze tellingen een brede waaier van socio-economische gegevens met betrekking tot de bevolking, de huishoudens en de huisvesting. Ze vormen een onmisbare bron van gegevens, in het bijzonder voor het beleid en het wetenschappelijk onderzoek. De censusgegevens worden onder meer gevraagd door de Europese Unie.

De telling van 2001 streefde dezelfde doelstelling na, maar is om meer dan één reden verschillend van de vorige. De naam “algemene sociaal-economische enquête 2001” (afgekort: SEE 2001) duidt erop dat het niet meer in de eerste plaats de bedoeling was de bevolking simpelweg te “tellen” (bijvoorbeeld om het aantal parlamentszetels per arrondissement te berekenen). Het bevolkingsaantal wordt immers sinds 1989 door het Rijksregister bepaald. In de SEE 2001 ligt de nadruk meer dan voorheen op het verzamelen van demografische en sociaal-economische kenmerken van de bevolking, waaronder opleiding, bewoning en mobiliteit. Het gaat meestal om gegevens die elders niet beschikbaar zijn, zeker niet op een zo volledig en fijnchalig niveau. Voor het eerst werd er niet alleen naar feitelijke informatie maar ook naar meningen gevraagd, zoals het gezondheidsaanvoelen en de opinie over de kwaliteit van de leefomgeving. Dit verhoogt de rijkdom van de verzamelde informatie die nog beter in een internationale context kan worden geplaatst.

De tienjaarlijkse algemene dataverzameling levert een nog steeds unieke en onvervangbare bron van informatie over de Belgische bevolking. Dit niet alleen door de omvang van de gelijktijdig verzamelde informatie maar vooral door de mogelijkheid de gegevens onderling met elkaar in verband te brengen. De SEE 2001 is van uitzonderlijke betekenis voor alle regionale analyses. Haar gegevens zijn immers beschikbaar voor alle administratieve eenheden tot op het niveau van de gemeenten en veelal zelfs tot op dat van de buurten.

Het valt dan ook te betreuren dat de SEE 2001 de inzet is geweest van een polemiek over de bescherming van de persoonlijke levenssfeer in de pers en in een aantal politieke middens. Dit heeft er helaas toe geleid dat een aantal respondenten hun vragenlijst onvolledig, onzorgvuldig of zelfs niet hebben ingevuld. Ook de beperking van de enquête tot de wettelijk in het rijksregister geregistreerde bevolking is betreurenswaardig, in het bijzonder voor het onderzoek van de grote steden. Budgetbeperkingen leidden er verder toe dat de vragenlijsten niet zoals in het verleden met de hulp van enquêteurs werden beantwoord. Ze werden door de post bezorgd en moesten persoonlijk teruggestuurd worden. Dit leidde, vooral bij sociaal zwakkere groepen, tot een kwaliteitsverlies in de antwoorden. Budgetbeperkingen hadden ook een weerslag op de voorbereiding van de bevolking op de enquête en later op de kwaliteit van de verwerking van de gegevens. In de monografieën wordt ook aandacht besteed aan de volledigheid en de kwaliteit van de gegevens.

Toch kende de SEE 2001 over het algemeen een goede medewerking van de bevolking. Ruim 95% van de formulieren werden ingestuurd, wat zonder meer als een succes kan worden beschouwd. Dankzij de hoge respons konden de gewenste belangrijke analyses worden uitgevoerd. Onderzoek kon worden verricht naar de recente sociaal-economische en demografische ontwikkelingen in ons land. Voor de eerste keer was het ook mogelijk om het gezondheidsaanvoelen en de opinies over de kwaliteit van de woonomgeving te analyseren, wat een nieuwe dimensie geeft aan de huidige stand van de kennis.

In navolging van de census van 1991, werd beslist om een reeks thematische monografieën in het leven te roepen waarin de resultaten van de SEE 2001 grondig worden geanalyseerd. In deze reeks wordt ook aandacht besteed aan de ontwikkelingen sinds 1991 en wordt gebruik gemaakt van andere bronnen die de volledigheid en kwaliteit van de censusgegevens kunnen verbeteren.

DEEL I : Arbeidsmarkt en Aansluiting Onderwijs- Arbeidsmarkt

1 De arbeidsmarkt Anno 2001 : groepsfoto

1.1 Inleiding: Wie vinden we (niet) op de arbeidsmarkt?

Alvorens in een thematische hoofdstuk de link te leggen tussen onderwijs en arbeidsmarkt, beschrijft dit hoofdstuk de toestand op de Belgische arbeidsmarkt in 2001. Na een inleidende paragraaf over de verdeling van de bevolking naar arbeidsmarktpositie, is telkens een uitvoerige paragraaf gewijd aan de werkende, de werkzoekende en de niet-beroepsactieve bevolking afzonderlijk. Ook al is het hoofdstuk vooral gericht op de arbeidsmarktproblematiek, het verband tussen onderwijsloopbaan en arbeidsmarktloopbaan zal op meer dan één plaats blijken.¹

Niemand zal vreemd opkijken bij de vaststelling dat de resultaten van het arbeidsmarktluik van de socio-economische enquête aansluiten bij de bevindingen uit ander onderzoek: de arbeidsmarktpopulatie is geen grijze, uniforme massa, maar in tegendeel een bonte verzameling individuen met elk hun eigen kenmerken. Het is bekend dat het wel of niet hebben van bepaalde eigenschappen een stevige duw in de rug kan betekenen op de arbeidsmarkt.

Dit hoofdstuk brengt de gekende kansengroepen (vrouwen, laaggeschoolden, ouderen en jongeren) naar voor als zorgenkindjes. Zowel voor de personen in kwestie zelf als vanuit maatschappelijk oogpunt is het een dwingende noodzaak om deze kansengroepen zoveel mogelijk aan de slag te krijgen. Een scheefgroeiende verhouding van een steeds kleiner wordende groep werkenden die via de sociale zekerheid moet instaan voor een steeds omvangrijkere groep niet-werkenden leidt immers tot financieringsproblemen van onze welvaartsstaat.

In deze inleiding op zoomen we in op de samenstelling van de niet-beroepsactieve bevolking op arbeidsleeftijd (18 tot 64 jaar). Het gaat om studenten, (brug)gepensioneerden en personen die om familiale, sociale, persoonlijke of gezondheidsredenen niet langer actief zijn. Daarnaast zijn er ook personen die nooit gewerkt of werk gezocht hebben. Een aantal niet-beroepsactieven denkt zelfs dat er voor hen geen werk is.

Ondanks de diverse samenstelling van de groep vallen er lijnen te trekken in deze 'latente arbeidsreserve'. Vrouwen, ouderen en laaggeschoolden zetten er de toon. Wil het beleid nog meer personen aan het werk krijgen, dan zijn dit de doelgroepen waar de nood tot ingrijpen het hoogst is. Maar de eenvoud van de boodschap bedriegt. Veel niet-beroepsactieven zijn zowel vrouw als 45-plusser als laaggeschoold. Met een dergelijk profiel is het vinden van een job geen sinecure.

Bijkomend probleem: eenmaal aan de slag, springen de kansengroepen opnieuw in het oog. Vrouwen en laaggeschoolden bijvoorbeeld werken vaker deeltijds of tijdelijk en zijn oververtegenwoordigd in sectoren als bouw, horeca of handel, sectoren waar de arbeidsvoorwaarden niet steeds even riant zijn of die een hoger risico op werkloosheid kennen.

¹ Aan dit hoofdstuk werkten mee: Caroline Vermandere (Inleiding), Reginald Loyen (1.2, 1.5), Mieke Booghmans (1.3, 1.4) en Eef Stevens (1.3).

In wat volgt bekijken we de kansengroepen van dichterbij. We beginnen met de laaggeschoolden. Net geen 40% van hen is niet-beroepsactief, slechts de helft heeft een job en bijna 10% is werkzoekend. Omdat de laaggeschoolden zo'n grote groep vormen binnen de Belgische populatie (groter dan de midden- en hogeschoolden), zijn ze de belangrijkste doelgroep van het beleid. Maar de afstand tot de arbeidsmarkt is groot. De lonen voor laaggeschoolde jobs flirten vaak met de werkloosheids- of sociale uitkeringen en de kwaliteit en inhoud van de aangeboden jobs zijn niet steeds van die aard om de geringe financiële meerwaarde te compenseren.

Een diploma hoger onderwijs daarentegen helpt tweemaal: het leidt vooreerst tot een hogere kans op arbeidsmarktparticipatie en het verkleint ten tweede het risico op werkloosheid. Al mogen we de secundaire opleidingen niet stiefmoederlijk behandelen: middengeschoolden met een diploma van het beroepsonderwijs met een zevende jaar of van het technisch hoger secundair onderwijs komen door de band vlot aan een job en benaderen bijvoorbeeld de werkzaamheidsgraad van hogeschoolden.

Een volgende kansengroep zijn de vrouwen. Onder de vrouwen op arbeidsleeftijd is 35% niet-beroepsactief, minder dan 60% aan het werk en bijna 10% op zoek naar een job. Ter vergelijking: bij de mannen ligt het aandeel niet-beroepsactieven niet hoger dan 20% en is bijna drievierde aan de slag. Ondanks de sterk toenemende vrouwelijke participatie op de arbeidsmarkt sinds 1991, houdt het klassieke rollenpatroon, waar vrouwen de arbeidsmarkt inruilen voor een verzorgende functie, blijkbaar nog steeds stand. Maar er is meer aan de hand. Vaak heeft het vrouw-zijn een versterkend effect op een andere hindernis. Zoals zonet vermeld, hebben laaggeschoolden het niet makkelijk op de arbeidsmarkt. Voor vrouwen geldt dit nog sterker dan voor mannen. Bovendien zijn vrouwen, ondanks hun toenemend onderwijsniveau, gemiddeld nog steeds lager geschoold dan mannen.

Daarnaast is ook het eindeloopbaanthema bij de vrouwen zeer acuut. Ouderen komen vaak (te) vroeg in de niet-beroepsactiviteit terecht, en opnieuw speelt dit sterker bij vrouwen dan bij mannen. Veel vrouwen laten de arbeidsmarkt al vanaf 45 jaar achter zich. De vervroegde uittrede neemt bij vrouwen blijkbaar nóg vroeger een start dan bij mannen, waar het aandeel niet-beroepsactieven pas vanaf 55 jaar sterk toeneemt.

Vrouwen nemen dan ook vaker dan hun partner de zorg voor het gezin of andere zorgbehoevenden voor hun rekening. Dat de uittrede vroeger start bij vrouwen dan bij mannen, kan ook te maken hebben met het feit dat het inkomen van vrouwen vaak als een tweede inkomen beschouwd wordt, dat makkelijker kan wegvallen als het niet meer echt nodig is.² Bovendien kan het zijn dat vrouwen – die gemiddeld jonger zijn dan hun partners – geneigd zijn om hun partner te volgen als die met pensioen gaat.

Heeft deze vroege uittrede ook te maken met de voorwaarden voor vrouwen op de arbeidsmarkt? Vrouwen hebben het in elk geval moeilijker om uit de werkloosheid te blijven. Ze zijn niet alleen vaker, maar ook langer werkloos dan mannen. Opvallende vaststelling hierbij: het verschil in werkloosheidsgraad tussen mannen en vrouwen neemt toe met de leeftijd. Toch zijn werkende vrouwen meer dan mannen aan de slag in 'stabiele' sectoren zoals de publieke dienstverlening of het onderwijs, al zijn ze ook sterker dan gemiddeld terug

² Elchardus, M. Cohen J. (2003). *Gedrag en verwachtingen in verband met het einde van de loopbaan*, Brussel.

te vinden in bijvoorbeeld de groot- of kleinhandel. Maar zelfs in de stabiele sectoren is het werkloosheidsrisico groter voor vrouwen dan voor hun mannelijke collega's.

Naast onderwijsniveau en geslacht is leeftijd een derde bepalende factor in de arbeidsmarktpositie. Ouderen vormen vooral een kansengroep wanneer ze (te) vroeg in de niet-beroepsactiviteit terecht komen (haast drie van de vier 55-plussers zijn niet-beroepsactief). Het aandeel werkzoekenden bij de ouderen daarentegen is beperkt (3%). Voor het activeringsbeleid is dit allicht de moeilijkst te bereiken groep: eenmaal uitgetreden, stromen ouderen nauwelijks terug naar de arbeidsmarkt.

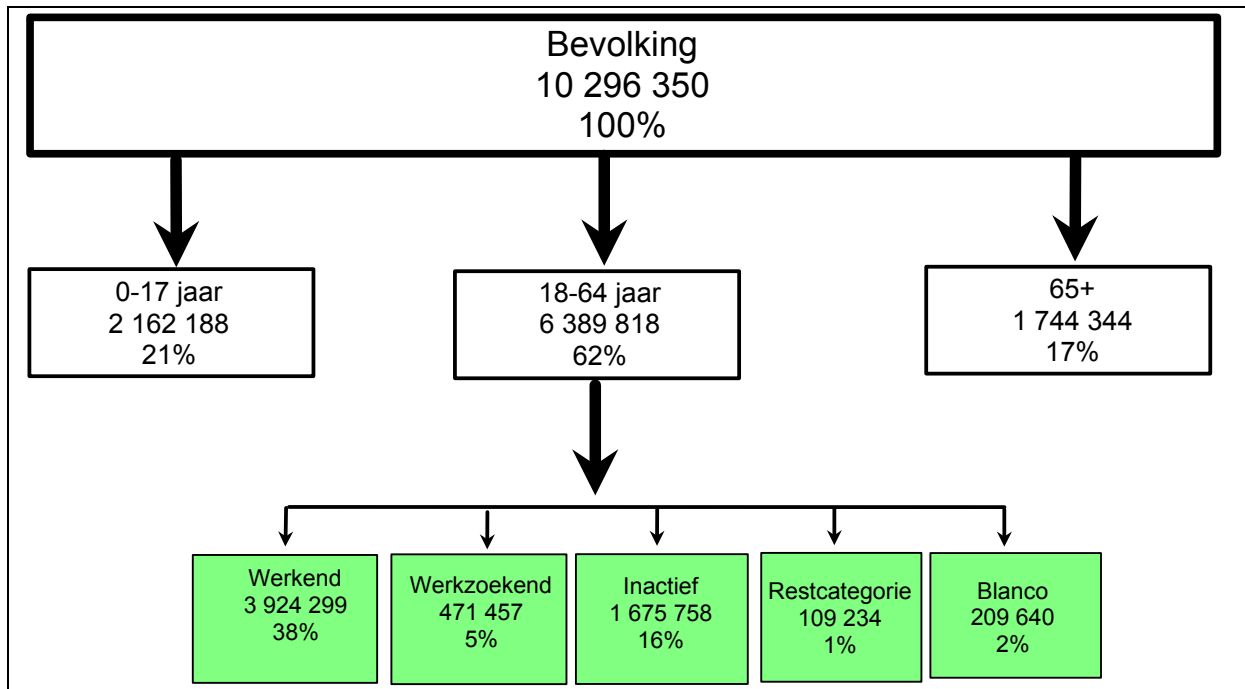
Bij jongeren geldt het omgekeerde: ze vormen enkel een kansengroep in de mate dat ze (te) vroeg de school verlaten. Meer dan 40% van de 18-24-jarigen is niet-beroepsactief, maar het merendeel daarvan zit nog op de school- en aulabanken. Als jongeren wel al werken of werk zoeken, impliceert dit vaak dat ze geen (hoger) diploma hebben behaald, waardoor ze in de kansengroep van de laaggeschoolden belanden. Jongeren zijn vaker én langer werkloos: het aandeel werkzoekenden ligt in geen enkele leeftijdsgroep zo hoog als hier (12%). De jongeren die wel werken, moeten het vaker stellen met een tijdelijke of een (vrijwillig of onvrijwillig) deeltijdse job. Bij de mannen bijvoorbeeld ligt het aandeel deeltijders, mede om die reden, het hoogst in deze leeftijdsgroep.

Het belang van het onderwijsniveau kan dus nauwelijks onderschat worden. Laaggeschoolden vormen een kansengroep op zich, maar ook bij de andere kansengroepen is het lagere onderwijsniveau vaak een bepalend element in het verwerven van een goede plaats op de arbeidsmarkt. Om deze reden vormt het onderwijsniveau in elke paragraaf van dit hoofdstuk een aandachtspunt. Het tweede deel van de monografie gaat uitgebreider in op de relatie onderwijs en arbeidsmarkt en haalt ook de rol van permanente beroepsopleiding en –vorming aan.

1.2 Arbeidsmarktpositie van de bevolking

In deze eerste paragraaf analyseren we de arbeidsmarktposities naar geslacht, leeftijd en onderwijsniveau. In deze paragraaf staan de onderlinge verhoudingen tussen de werkenden, werkzoekenden en de niet-beroepsactieven centraal, terwijl in de volgende paragrafen elk van deze drie arbeidsmarktposities afzonderlijk aan bod komt.

Figuur 1 geeft eerst een algemeen overzicht van de totale bevolking. In 2001 namen 10.296.400 respondenten officieel deel aan de SEE. Zoals figuur 1 aangeeft, bevond ruim 62% van de respondenten zich op arbeidsleeftijd (tussen 18 en 64 jaar). De arbeidsmarktpositie van deze 6.389.800 personen maakt het onderwerp uit van deze paragraaf.

Figuur 1: Bevolking naar leeftijd en bevolking op arbeidsleeftijd (18-64 jaar) uitgesplitst naar arbeidsmarktpositie (België; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Deze groep valt uiteen in 3,9 miljoen werkenden, 1,7 miljoen niet-beroepsactieven en bijna 0,5 miljoen werkzoekenden. Ten opzichte van de 10 miljoen respondenten geeft met andere woorden circa 38% aan te werken. Dit cijfer illustreert zeer goed de sociaal-economische druk op de werkenden in de maatschappij. Theoretisch zou deze druk kunnen worden verlicht door de 1,7 miljoen respondenten op arbeidsleeftijd die in 2001 niet-beroepsactief zijn. Met hun 16% van de totale populatie, tellen ze in hun rijen zowel leerlingen en studenten als (brug)gepensioneerden, maar omvatten ook inwoners die nooit een beroepsactiviteit hebben uitgeoefend en personen die nooit een baan hebben gezocht. Naast deze groep niet-beroepsactieven, telt België in 2001 volgens de SEE 471.500 werkzoekenden. Eén burger op twintig zoekt dus werk in oktober 2001. In vergelijking met andere bronnen komt dit cijfer misschien hoog over. Dit is echter te wijten aan het feit dat sommige bronnen veel striktere criteria voor het begrip ‘werkzoekend’ hanteren dan de SEE (zie deel III). Bovendien gaat het hier ook niet om de werkloosheidsgraad, maar om het ‘aandeel van de werkzoekenden in de totale bevolking’. De ‘werkloosheidsgraad’ wordt daarentegen gedefinieerd als het aandeel van de werkzoekenden ten opzichte van de werkenden en de werkzoekenden tezamen. In deze paragraaf laten we de werkloosheidsgraad buiten beschouwing (zie 3).³

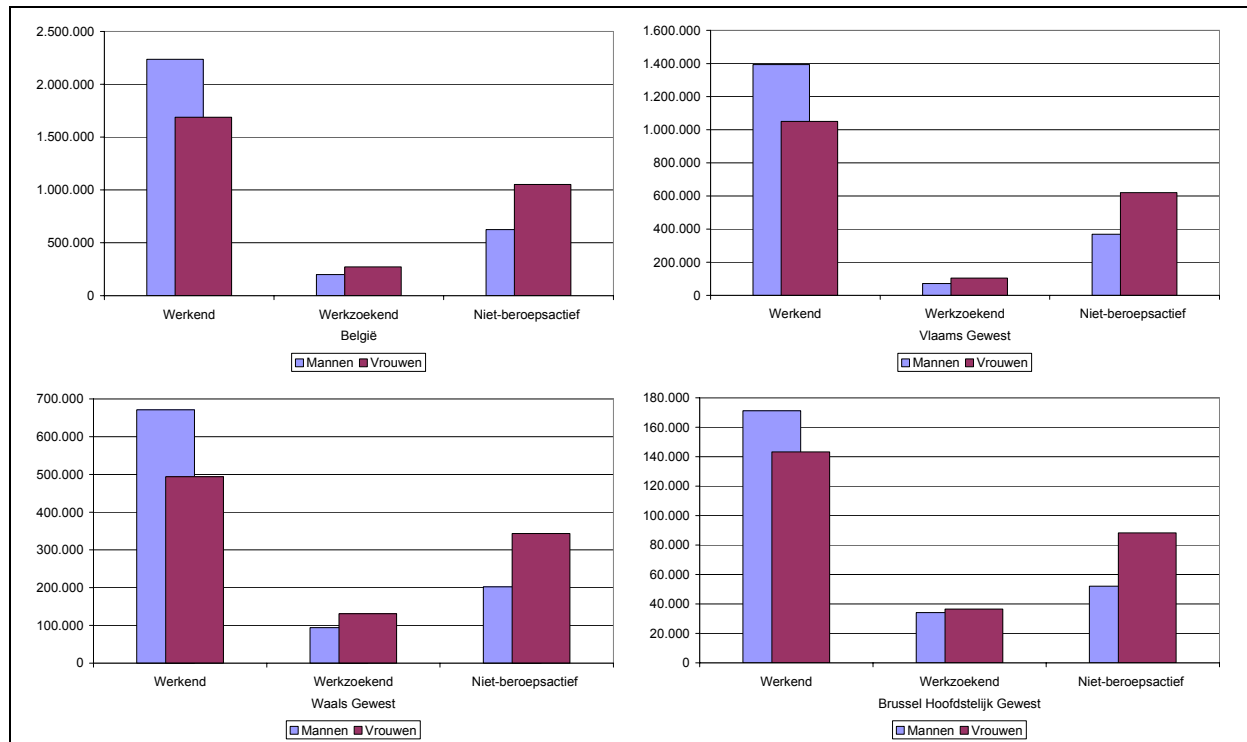
³ Figuur 1 maakt verder ook duidelijk dat 109.200 respondenten in de restcategorie terecht kwamen. Het gaat enerzijds om burgers die niet in staat waren om te antwoorden (bijvoorbeeld door een verblijf in het buitenland). Anderzijds betreft het hier respondenten die om welke reden dan ook niet hebben geantwoord op de vraag naar hun arbeidsmarktpositie, maar wel op sommige andere vragen. De 209.000 personen in de categorie ‘blanco’ zijn personen op arbeidsleeftijd die geen enkele vraag uit de SEE hebben beantwoord. Voor deze respondenten zijn alleen de gebruikelijke gegevens uit het Rijksregister van de Natuurlijke Personen bekend (zie methodologische bijlage). Het aandeel van deze onbekenden bedraagt circa 3%. Gezien de zogenaamde record non-respons daarmee binnen de marges van het aanvaardbare valt, wordt deze verder buiten beschouwing gelaten.

1.2.1 Arbeidsmarktpositie naar geslacht: vooral mannen beroepsactief

Uitgesplitst naar geslacht wordt meteen het overwicht van de mannen duidelijk in het segment van de werkenden. Figuur 2 illustreert dat de 3.924.300 werkenden bestaan uit 2.236.100 mannen en 1.688.200 vrouwen. In België werkt 73% van de mannen op arbeidsleeftijd versus 56% van de vrouwen van 18 tot en met 64 jaar (cijferbijlagen-1). Deze verhoudingen worden voornamelijk gedictieerd door het Vlaams Gewest (gezien het kwantitatieve overwicht), maar wijken af in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en het Waals Gewest. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werkt namelijk maar 67% van de mannen, terwijl in het Waals Gewest slechts de helft van de vrouwen op arbeidsleeftijd een baan heeft.

Vrouwen geven in alle gewesten de toon aan bij de werkzoekenden en de niet-beroepsactieven. Zo telt België in 2001 circa 271.800 vrouwelijke en 199.600 mannelijke werkzoekenden. In het Vlaams Gewest blijkt 5% werkzoekend, in het Waals Gewest 12% en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 13%. Vooral in het Waals Gewest bestaat er een kloof tussen de mannelijke en vrouwelijke werkzoekenden (10% versus 14%). Niettegenstaande de demografische context telt het Waals Gewest zelfs meer werkzoekende vrouwen dan het Vlaams Gewest (104.600 versus 130.700). In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bestaat er daarentegen een quasi evenwicht tussen het aantal mannelijke en vrouwelijke werkzoekenden.

De geslachtsgebonden verschillen komen nog duidelijker aan het licht bij de niet-beroepsactieve bevolking. Het gaat om 1.675.800 personen, waarvan 1.052.000 vrouwen. Circa 28% van de populatie op arbeidsleeftijd geeft met andere woorden te kennen ‘niet-beroepsactief’ te zijn. Deze groep omvat respondenten in allerlei situaties en statuten. Het gaat om studenten (353.300), personen die nooit hebben gewerkt (207.600), gepensioneerden jonger dan 65 jaar (329.300) en bruggepensioneerden (191.900). Er zitten echter ook burgers bij die niet meer werken om familiale, sociale, persoonlijke, gezondheids- of andere redenen (493.900) of personen die niet meer werken omdat ze denken dat er geen baan beschikbaar is (99.700). Dit amalgaam aan statuten illustreert evenwel het ongekeerde potentieel in termen van arbeidsreserve. Tussen de gewesten onderling manifesteert zich een opmerkelijk verschijnsel in die zin dat het Vlaams Gewest zich hier niet met gunstige cijfers in de kijker kan werken. Net als het Vlaams Gewest tellen het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest namelijk ongeveer 35% vrouwelijke en 20% mannelijke niet-beroepsactieve burgers op arbeidsleeftijd (cijferbijlagen-1).

Figuur 2: Arbeidsmarktpositie van de bevolking naar geslacht (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

De sterke vrouwelijke aanwezigheid bij de niet-beroepsactieven heeft uiteraard veel te maken met de traditionele rol die de vrouw in de maatschappij op zich neemt. Het klassieke rollenpatroon, waar vrouwen hun carrière op de arbeidsmarkt inruilen voor een verzorgende functie thuis, houdt nog grotendeels stand.⁴ Anderzijds hangt deze problematiek uiteraard samen met ingrijpende veranderingen in de gezinsstructuur (opkomst eenoudergezinnen enzovoort).⁵ De houdgreep van het kostwinnersmodel op de arbeidsmarkt lost zich slechts langzamerhand.⁶ Nochtans verandert de positie van de vrouw voortdurend ten voordele van een actievere vrouwelijke participatie op de arbeidsmarkt.⁷ Sinds enkele decennia bevordert het arbeidsmarktbeleid het combineren van huishoudelijke taken met een actieve positie op de arbeidsmarkt immers op succesvolle wijze. Zo verdubbelde het Vlaams Gewest het aantal kinderopvangplaatsen tussen 1993 en 2003 en werd het systeem van loopbaanonderbreking onlangs vervangen door tijdskrediet.⁸ Nochtans verlaten veel vrouwen vanaf 44 jaar definitief

⁴ I. Glorieux, J. Minnen, L. Van Thielen, *Moeder, wanneer werken wij? Arbeidsmarktconclusies uit het Vlaams tijdsbestedingsonderzoek 1988-1999*, Leuven, 2004.

⁵ Zie bijvoorbeeld: Lesthaeghe, R., *Europe's demographic issues: fertility, household formation and replacement migration*, Brussel, 2000.

⁶ Bijvoorbeeld: E. Vanhaute, Breadwinner models and historical models. Transitions in labour relations and labour markets in Belgium (19th-20th centuries), in: H. Jensen (ed.) *The welfare state. Past, present and future*, Pisa, 2002, 59-76. A. Janssens (ed.) The rise and decline of the male breadwinner family?, in: *International review of social history*, Supplement 5, 1997.

⁷ C. Vermandere, W. Herremans, K. Geurts, Achter elke werkzoekende schuilt een werkende..., in: WAV-SSA, *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 2004*, Leuven, 2004, 17-18.

⁸ Kind en Gezin, *Jaarverslag 1994*, Brussel, 1994. Kind en Gezin, *Jaarverslag 2003*, Brussel, 2003. Vermeld in noot 4. K. Geurts, Werk en gezin in verandering. Een generatie past zich aan, in: WAV-SSA, *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 2004*, Leuven, 2004, 125-127.

de arbeidsmarkt – en dat staat volledig los van de gezinssituatie.⁹ Naar alle waarschijnlijkheid verklaart de zogenaamde ‘samengedrukte loopbaan’ dit uittredepatroon. Deze kenmerkt zich door een korte maar krachtige loopbaan die, omwille van het intense karakter ervan, vroeg zal ophouden.

1.2.2 Arbeidsmarktpositie naar leeftijd: de samengedrukte loopbaan en haar gevolgen

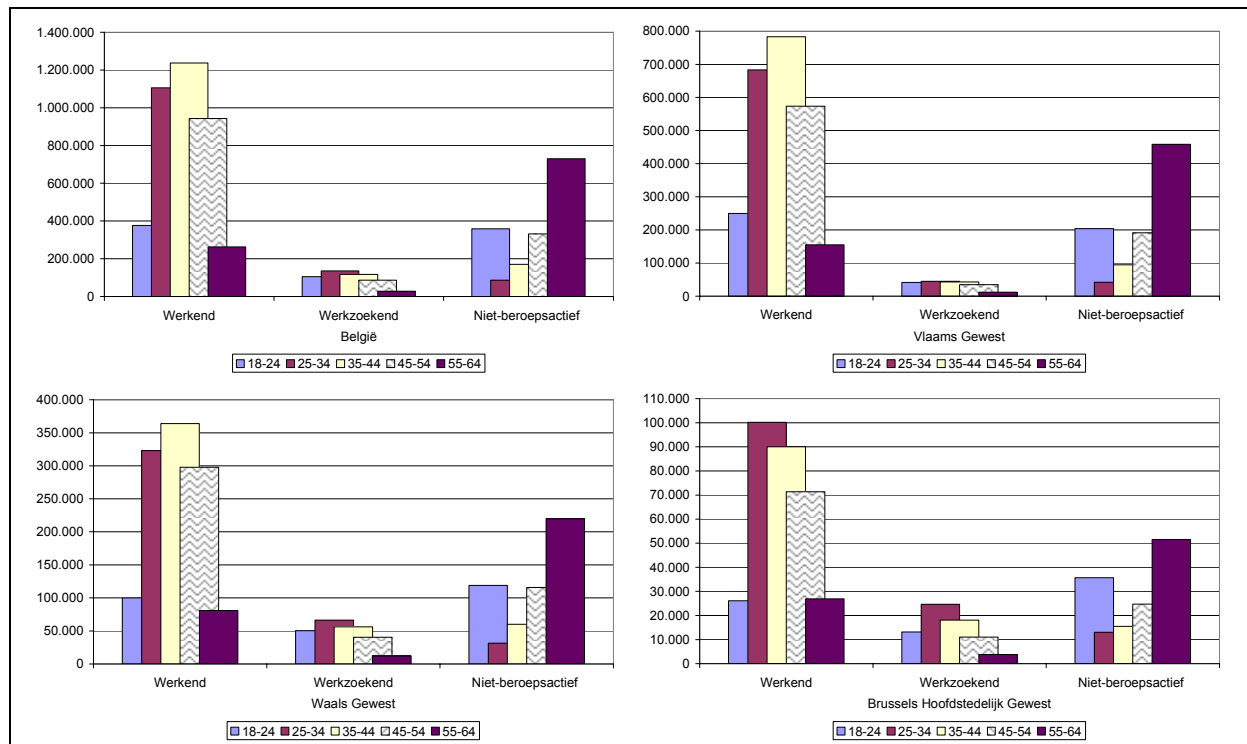
Zo zijn haast drie van de vier respondenten van 55 tot en met 64 jaar niet-beroepsactief (figuur 3). Dat is een problematisch cijfer, vooral gezien het feit dat niet-beroepsactieve ouderen nauwelijks terugstromen naar de arbeidsmarkt.¹⁰ Uitzondering op deze situatie vormt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest waar in 2001 ‘slechts’ 63% van de 55-64-jarigen niet-beroepsactief is. Deze leeftijdsklasse wordt bovendien gekenmerkt door een in vergelijking met andere leeftijdsgroepen geringe werkloosheid. Slechts 27.800 personen van 55 tot en met 64 jaar (3%) omschrijven hun situatie in de SEE als ‘werkzoekend’.¹¹ Het Waals en het Vlaams Gewest nemen elk 12.000 personen voor hun rekening, de 3.800 overige werkzoekenden wonen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het Vlaams Gewest heeft weliswaar het laagste aandeel werkzoekenden (2%), maar combineert dit met het hoogste aandeel niet-beroepsactieven (73%) en - dus - het kleinste aandeel werkenden (25%) (cijferbijlagen-2 en 3).

Dit patroon herhaalt zich bij de respondenten van 45 tot en met 54 jaar: relatief weinig werkzoekenden (6%) en veel niet-beroepsactieven (24%). Van de 1,4 miljoen inwoners van 45 tot en met 54 jaar werkt net geen miljoen personen (69%). De SEE telt 86 300 werkzoekenden en 331.500 niet-beroepsactieven. Figuur 3 wijst uit dat er procentueel gezien meer 45-54-jarigen in het Vlaams Gewest aan de slag zijn. Circa 72% van de Vlaamse respondenten van 45 tot en met 54 jaar heeft in 2001 een baan, terwijl in het Waals en Brussels Gewest telkens 66% van de 45-54-jarigen werkt. Qua werkloosheid kan het Vlaams Gewest opnieuw de laagste werkloosheidsaantallen voorleggen. Hier meldt 4% zich werkzoekend ten opzichte van 9% en 10% in het Waals en het Brussels Gewest. Anderzijds combineert het Vlaams Gewest dit met een in vergelijking met het Waals Gewest even hoog percentage niet-beroepsactieven. Elk gewest telt verhoudingsgewijs evenveel niet-beroepsactieven. Eén op vier 45-54-jarigen omschrijft zijn arbeidsmarktpositie als ‘niet-beroepsactief’. Het gaat om 191.200 personen in het Vlaams Gewest, 115.600 in het Waals Gewest en 24.700 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

⁹ De redenen voor uittrede werden op basis van internationale literatuur beschreven in: M. Elchardus, J. Cohen, *De vroege uittrede uit de arbeidsmarkt. Exploratie van de factoren die bijdragen tot een vroege arbeidsmarktexit*, in: WAV-SSA, *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 2003*, Leuven, 2003, 149-161. Zie ook de rapportenreeks: M. Elchardus, J. Cohen, *Gedrag en verwachtingen in verband met het einde van de loopbaan*, Brussel, 2003.

¹⁰ M. Tielens, Mobiliteit tussen werk en niet-werk, in: WAV-SSA, *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 2003*, Leuven, 2003, 139-148.

¹¹ Ten tijde van de SEE moesten de zogenaamde vrijgestelde oudere werklozen zich niet meer beschikbaar houden voor de arbeidsmarkt (mogelijk vanaf 50 jaar in 2001). Ook al kwam hier ondertussen verandering in, de ouderen bleven niet-beroepsactief (maar dan nu in een ander stelsel). K. Goyvaerts, Vlucht SN 50-plus naar Benidorm, klaar voor vertrek, in: *Over.Werk, Tijdschrift van het Steunpunt WAV*, XIV-3 (2004), 9-18.

Figuur 3: Arbeidsmarktpositie van de bevolking naar leeftijd (18-64; België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

De grootste bevolkingsgroep, de respondenten van 35 tot en met 44 jaar, wordt in de vakliteratuur samen met de 25-34-jarigen vaak omschreven als de ‘drukke leeftijd’.¹² Eén op vier inwoners bevindt zich in deze groep. In 2001 telt het land 1.601.300 personen van 35 tot en met 44 jaar. Circa 1,2 miljoen respondenten zijn aan het werk. De klassieke regionale verschillen doen zich gelden (met 85% werkende 35-44 jarigen in het Vlaams Gewest, 76% in het Waals Gewest en 73% in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest). Ook bij de werkzoekenden wordt het klassieke beeld bevestigd van de in vergelijking met de andere beide gewesten ‘lage’ werkloosheid in het Vlaams Gewest (5% ten opzichte van 12% en 15%). Dit neemt niet weg dat het Vlaams Gewest in 2001 ruim 42.800 werkzoekenden telt. In het demografisch kleinere Waals Gewest omschrijven daarentegen 56.200 personen van 35 tot en met 44 jaar hun arbeidsmarktpositie als ‘werkzoekend’ (Brussels Hoofdstedelijk Gewest: 18.000). Deze uiteenlopende regionale trends worden uiteraard in verregaande mate verklaard door de verschillende sociaal-economische context aan beide zijden van de taalgrens. Bij de niet-beroepsactieven bestaat er, in tegenstelling tot de oudere bevolkingsgroepen, wel degelijk een regionaal gediversifieerd patroon. Het Vlaams Gewest telt 10% niet-beroepsactieven van 35 tot en met 44 jaar versus 12% en 13% in het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (cijferbijlagen-2 en 3). In vergelijking met de vorige groep, de 45-54-jarigen, melden zich minder respondenten niet-beroepsactief.

¹² I. Glorieux, S. Koelet, M. Moens, Tijdsbesteding van de Vlamingen, in: *Vlaanderen gepeild! De Vlaamse overheid en burgeronderzoek*, Brussel, 2001, 157-182.

Quasi dezelfde verhoudingen komen voor bij de 25-34-jarige werkenden, met dat verschil dat er procentueel meer 25-34-jarigen werken dan 35-44-jarigen, namelijk 83%.¹³ Het feit dat er iets minder 25-34- dan 35-44-jarigen zijn, maar dat er verhoudingsgewijs meer werken (figuur 3), bevestigt het verhaal van de krachtige, samengedrukte loopbaan.¹⁴ Het samengedrukte karakter van de loopbanen, geïllustreerd door het feit dat het meeste aantal overuren in deze leeftijdsgroep worden gemaakt, contrasteert scherp met het feit dat de werkloosheidsaantallen in alle gewesten het hoogst zijn in de groep van 25 tot en met 34 jaar.¹⁵ Eén op tien respondenten (135.500 personen) beweert werkzoekend te zijn. Alleszins doen er zich (opnieuw) grote regionale verschillen voor. De cijfers variëren van 6% in het Vlaams Gewest (44.800), over 16% in het Waals Gewest (66.100) tot 18% in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (24.600). Van de weeromstuit kennen alle gewesten dezelfde lage niet-beroepsactiviteit. In het ganse land omschrijven slechts 86.600 respondenten van 25 tot en met 34 jaar hun arbeidsmarktpositie als ‘niet-beroepsactief’ – procentueel gezien de laagste niet-beroepsactiviteit van alle leeftijdscategorieën. Het klassieke regionale patroon domineert: 5% niet-beroepsactieven in het Vlaams Gewest, 7% in het Waals Gewest en 9% in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De relatief lage niet-beroepsactiviteit en de hoge werkloosheid hangen uiteraard samen met het feit dat de leeftijdsgroep van de 25-34-jarigen heel wat personen omvat die net hun opleiding hebben afgesloten en in 2001 de eerste stappen op de arbeidsmarkt zetten.

Deze overgang vorming-werk vormt uiteraard ook de rode draad in de jongste leeftijdsgroep, de 18-24-jarigen. Toch mag het werkende segment in deze klasse niet worden onderschat. Zo telt België in 2001 bijvoorbeeld beduidend meer werkende 18-24-jarigen dan 55-64-jarigen (375.700 ten opzichte van 262.700). In het Vlaams Gewest werkt zelfs de helft van de 18-24-jarige respondenten – een gegeven dat door eerder onderzoek wordt bevestigd.¹⁶ In de andere gewesten schommelt dit cijfer rond 35% (cijferbijlagen-2 en 3). Het geografische verschil situeert zich bij de 18-24-jarigen opnieuw in de werkloosheid. In het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest laat 18% zich als werkzoekend registreren versus 8% in het Vlaams Gewest.¹⁷ In het verleden werd voor hen reeds het Rosettaplan uitgewerkt.¹⁸ Afgezien van de verschillende sociaal-economische context in de gewesten, bestaat er een duidelijk verband met het onderwijsniveau. Een groot deel van de ongeveer 43% niet-beroepsactieven van 18 tot en met 24 jaar vertoeft logischerwijze nog op de (hoge)schoolbanken. Diegene die de

¹³ Voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wijst figuur 3 zelfs op nominaal meer werkenden dan in de andere leeftijdsklassen. Daar waar de werkende 35-44-jarigen in de andere beide gewesten kwantitatief in de meerderheid zijn, ligt dit in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 2001 anders. Wellicht verklaart het ‘jeugdige’ karakter van de hoofdstedelijke bevolking dit atypisch patroon.

¹⁴ S. van Gils, Vlaanderen op het Europese scorebord, in: WAV-SSA, *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 2002*, Leuven, 2002, 57-59. *De samengedrukte loopbaan in Vlaanderen* (WAV Arbeidsmarktflits 2002-25).

¹⁵ S. Van Gils en M. Booghmans, Over uren, in: WAV-SSA, *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 2004*, Leuven, 2004, 193-202.

¹⁶ SONAR, *Hoe maken Vlaamse jongeren de overgang van school naar werk? Basisrapportering cohorte 1976 (Eerste golf), eindrapport PBO 97*, Leuven, 2002. E. Stevens, Van school naar werk: op zoek naar een routeplanner, in: WAV-SSA, *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 2004*, Leuven, 2004, 215-226.

¹⁷ Een jaar na afstuderen blijken in het Vlaams Gewest nog 11% van de schoolverlaters werkzoekend. VDAB, *Werkzoekende schoolverlaters in Vlaanderen. Achttiende longitudinale studie, juni 2001-juni 2002*, Brussel, 2002.

¹⁸ I. Nicaise, “Rosetta plan”. *A springboard for young people into employment* (Discussion paper, Peer review programme of the European Employment Strategy, June 2001). D. Malfait, Jeugdwerkloosheid, in: WAV-SSA, *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 2002*, Leuven, 2002, 97-108. D. Malfait, T. Vandenbrande, Een kaars voor Rosetta (*WAV Persbericht*), Leuven, 2001. D. Malfait, *Dooft de kaars van Rosetta? (WAV werkdocument)*, Leuven, 2003.

school (vroegtijdig) als laaggeschoolde verlaten, blijken zich vaker in te schrijven als werkzoekende maar stromen moeizamer door naar een baan.¹⁹

1.2.3 Arbeidsmarktpositie naar onderwijsniveau of hoe scholing de kans op werk verhoogt

De laaggeschoolden: aandacht alstublieft

Nauwelijks de helft van alle laaggeschoolden van 25 tot en met 64 jaar blijkt in 2001 effectief aan de slag.²⁰ In termen van tewerkstelling scoren de laaggeschoolden, vergeleken met andere onderwijsniveaus, dan ook het zwakst. Het problematische karakter van deze cijfers wordt onderstreept door het feit dat de groep laaggeschoolden meer respondenten omvat dan elk ander onderwijsniveau. De impact van de cijfers kan nauwelijks worden onderschat gezien het onderwijsniveau van de ouders de onderwijsloopbaan van de kinderen determineert.²¹ Dit verklaart meteen ook waarom deze groep recentelijk meer aandacht krijgt in het beleid.²²

Tegelijkertijd wijst figuur 4 op een verhoudingsgewijs lage werkloosheid bij de laaggeschoolden in het Vlaams Gewest. Terwijl het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en het Waals Gewest met 16% en 13% werkloze laaggeschoolden moeten afrekenen, registreren niet meer dan 5% van de laaggeschoolden in het Vlaams Gewest zich als werkzoekend (cijferbijlagen-4 en 5).

Deze werkloosheidscijfers verhullen dat België, naast 1 miljoen werkende laaggeschoolde respondenten, 787.700 niet-beroepsactieve laaggeschoolden telt (39%). Er doen zich slechts lichte regionale afwijkingen voor. In het Vlaams Gewest meldt 41% van de laaggeschoolden zich niet-beroepsactief, terwijl dit in het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest slechts 37% en 35% bedraagt.

De middengeschoolden: zoveel beter af?

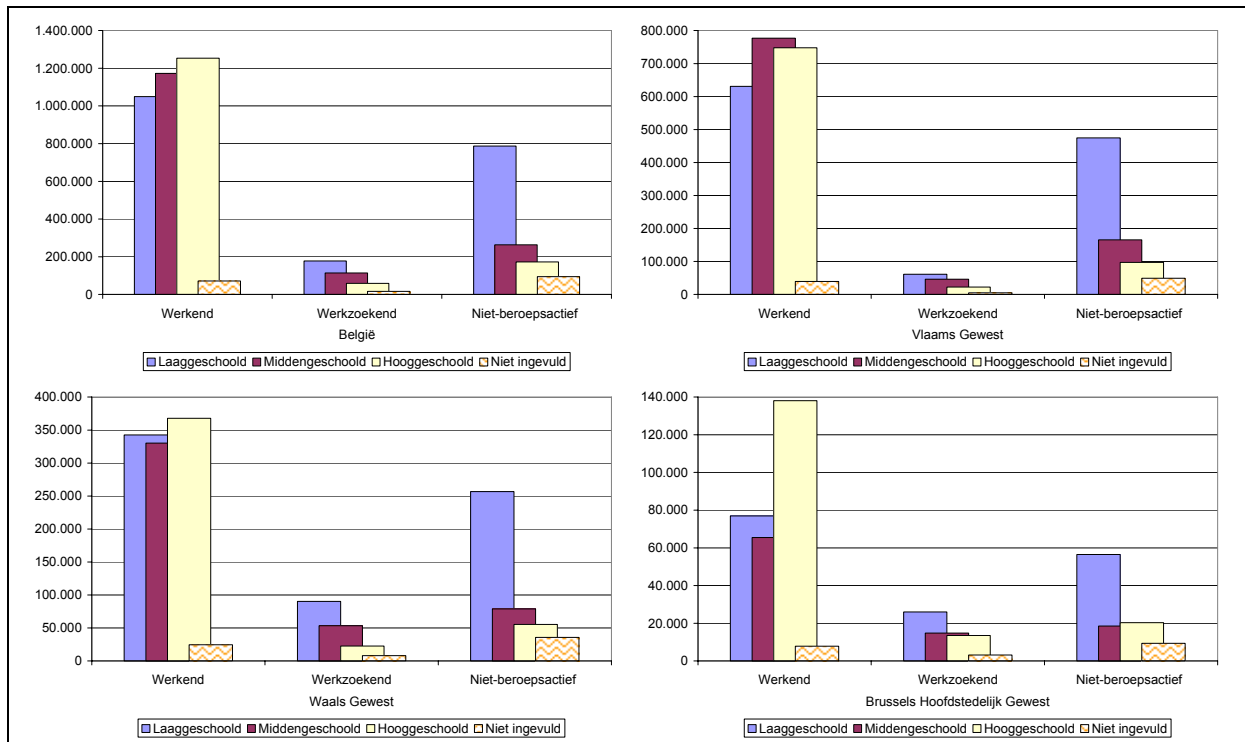
Naast 2,1 miljoen laaggeschoolden telt België in 2001 circa 1,6 miljoen middengeschoolden. In tegenstelling tot de laaggeschoolden, behaalden de middengeschoolden een diploma van het hoger middelbaar (of post-secundair niet-hoger) onderwijs. Dat middengeschoolden op het eerste zicht beter af zijn blijkt uit het feit dat drie vierden van de middengeschoolde respondenten aangeven een baan te hebben. In het Vlaams Gewest gaat het om 79%, in het Waals Gewest om 71% en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest sprake is sprake van 66%.

¹⁹ E. Stevens, Vaarwel bord en krijt!, in: WAV-SSA, *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 2003*, Leuven, 2003, 103-117.

²⁰ Vele 18- tot en met 24-jarigen zitten nog op de schoolbanken en hebben hun hoogste diploma nog niet behaald. Wanneer ze toch worden meegeteld, kan dit vertekeningen veroorzaken. Kavadias, D. & Pelleriaux, K. (2004). *Opleidingsniveau en diploma's in Vlaanderen. De productie van bevolkingsgegevens over het onderwijsniveau op basis van de administratieve gegevens in de Vlaamse Gemeenschap*.

²¹ C. Ianelli, Parental education and young people's educational and labour market outcomes. A comparison across Europe, in: *School-to-work transitions in Europe: analyses of the EULFS 2000 ad hoc module*, Mannheim, 2002, 5-29. Geciteerd in: E. Stevens, Zo de ouders zongen, zo studeren de jongen?, in: WAV-SSA, *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 2002*, Leuven, 2002, 159-170.

²² Bijvoorbeeld FOD Werkgelegenheid, arbeid en sociaal overleg, *Nationaal Actieplan voor de Werkgelegenheid*, Brussel, 2003, 13, 40, 51, 54.

Figuur 4: Arbeidsmarktpositie naar onderwijsniveau (25-64 jaar) (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

De werkloosheidsaandelen bij de middengespoolden sluiten aan bij die van de laaggeschoolden (5% in het Vlaams, 12% in het Waals en 15% in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest). Hieruit mag echter niet worden geconcludeerd dat iemand met een diploma lager middelbaar onderwijs een gelijk risico op werkloosheid heeft als iemand met een diploma hoger middelbaar onderwijs. Onderzoek op basis van werkloosheidsgraden wees namelijk uit dat middengespoolden beter aan de bak komen dan laaggeschoolden.

De cijfers met betrekking tot niet-beroepsactiviteit illustreren anderzijds dat een diploma hoger middelbaar onderwijs bijkomende kansen biedt op werk. Slechts 17% van de middengespoolden blijkt niet-beroepsactief (ten opzichte van 39% van de laaggeschoolden). Dit bevestigt de conclusies van tal van analyses van knelpuntberoepen. Die wijzen namelijk op een tekort aan schoolverlaters met bepaalde technische diploma's (bijvoorbeeld derde graad technisch secundair).²³

Hooggeschoolden: succes gegarandeerd (of toch niet?)

Voor de hooggeschoolden liggen de kaarten anders. België telt in 2001 bijna 1,5 miljoen hooggeschoolde respondenten van 25 tot en met 64 jaar. Meer dan 80% is aan het werk. Ook al is het aantal hooggeschoolden kleiner dan de andere onderwijsniveaus, toch evolueert het aantal hooggeschoolden sinds jaren in stijgende lijn.²⁴ Dit hangt uiteraard samen met de uitbreiding van het onderwijsaanbod en de democratisering en feminisering van het

²³ VDAB, *Knelpuntberoepen*, Brussel, 2004.

²⁴ Tom Vandenbrande, *Beroepsbevolking in de toekomst ouder en hogergeschoold*, in: WAV-SSA, *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 2001*, Leuven, 2001, 35-43.

onderwijs.²⁵ Alleen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest telt in 2001 beduidend meer hooggeschoolden (circa 172.400 ten opzichte van 162.700 laag- en 99.600 middengediplomeerden).²⁶ Al zijn de hooggeschoolden met minder, dit neemt hun overwicht in het segment van de werkenden niet weg.

Tegelijkertijd wijst figuur 4 op de in vergelijking met andere onderwijsniveaus zeer lage werkloosheid bij de hooggeschoolden. Het aantal werkzoekende hooggeschoolden vormt de kleinste groep respondenten binnen het segment van de werkzoekenden. Een hoger diploma biedt met andere woorden de beste kansen op de arbeidsmarkt. Amper 58.900 hooggeschoolden geven in de SEE aan op zoek te zijn naar een baan. Telkens ongeveer 23.000 werkzoekenden verblijven in het Vlaams en in het Waals Gewest. De overige 13.500 werkzoekende hooggeschoolde respondenten resideren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest – een scheeftekening die samenhangt met de relatief grote aanwezigheid van hooggeschoolden in de hoofdstad.

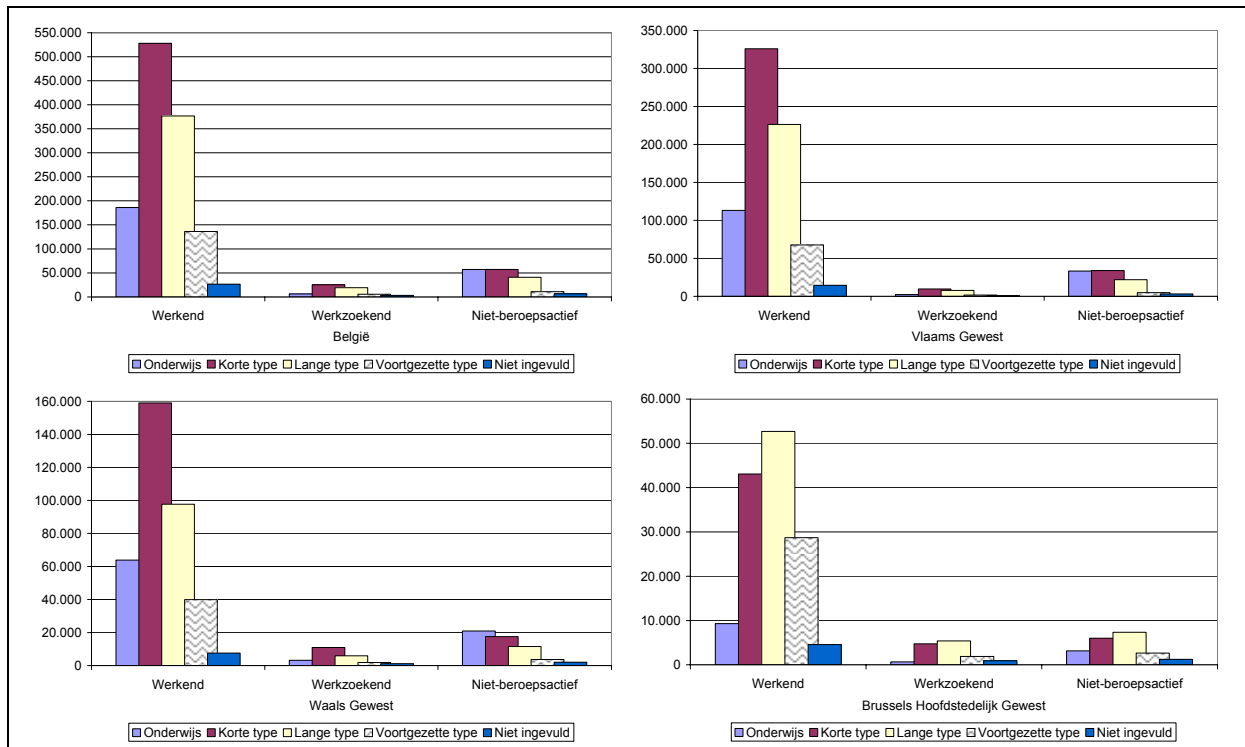
Figuur 4 illustreert niet alleen de zeer lage werkloosheid, maar wijst ook op het kleine aantal niet-beroepsactieven bij de hooggeschoolden. België telt volgens de SEE 172.700 niet-beroepsactieve hooggeschoolde inwoners. In het Vlaams en het Waals Gewest vormen de hooggeschoolden bovendien de kleinste groep niet-beroepsactieven (cijferbijlagen-4 en 5). Deze cijfers leiden tot het besluit dat een hogere scholing in grote mate een wissel op een baan of een garantie op werk biedt.

De vraag stelt zich echter of deze bevoorrechte positie van de hooggeschoolden zich bij alle respondenten met een hoger diploma in dezelfde mate vertaalt in een baan.²⁷ Figuur 5 illustreert dat qua werkzaamheid de diploma's van het 'voortgezette type' (met andere woorden de diploma's van de voortgezette opleidingen uitgereikt aan de hogescholen en universiteiten en de doctoraten met proefschrift) het hoogst scoren en beantwoordt de vraag positief. Qua werkloosheid blijkt bovendien elke hooggeschoolde gelijk voor de wet (4%). Qua niet-beroepsactiviteit valt het type 'Onderwijs', dat de diploma's 'kleuterleid(st)er', 'onderwijzer(es) lager onderwijs' en 'regent' omvat, in negatieve zin op. Eén op vier respondenten met dit type diploma blijkt in 2001 niet-beroepsactief – wat gedeeltelijk verklaard wordt door het hoge aantal vrouwen in deze groep. Bij de andere types ligt het aandeel niet-beroepsactieven lager, namelijk bij 9% voor het korte en het lange type en zelfs bij 7% voor het voortgezette type. Het 'korte type' omvat de diploma's niet-universitair onderwijs van het korte type (één cyclus). Het 'lange type' omvat de diploma's van universiteiten of hogescholen met opleidingen van het lange type (eerste en tweede cyclus). Aansluitend moeten we ook opmerken dat er binnen het segment van de hogeropgeleiden een overwicht van de respondenten met een diploma van het korte type bestaat (figuur 5).

²⁵ K. Pelleriaux, *Demotie en burgerschap. De culturele constructie van ongelijkheid in de kennismaatschappij*, Brussel, 2001, 27-30 en 48.

²⁶ Mogelijkerwijze wordt deze situatie vertekend door het hoge aandeel van de non-respons in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

²⁷ Zie bijvoorbeeld: VDAB, *Er rijdt een historicus met de bus. Over onder- en overkwalificatie van hooggeschoolde werkzoekenden (Arbeidsmarkttopic 2)*, Brussel, 2003.

Figuur 5 : Arbeidsmarktpositie naar type diploma hoger onderwijs (25-64 jaar) (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

1.2.4 Conclusie

Rekening houdende met de bevolking op arbeidsleeftijd, omvat de SEE in 2001 circa 3,9 miljoen werkenden, 471.500 werkzoekenden en 1,7 miljoen niet-beroepsactieven (plus 30.000 personen in restcategorieën). Een decennium eerder, in 1991, telt het land 3,6 miljoen werkenden, 486.600 werkzoekenden en 2 miljoen niet-beroepsactieven. Op een decennium tijd doet er zich, bij een quasi gelijkblijvende beroepsbevolking, met andere woorden een lichte verbetering voor met minder werkzoekenden en minder niet-beroepsactieven.

Op gewestelijk niveau telt het Vlaams Gewest in 2001 circa 68% werkenden (1991: 62%), versus 60% werkenden (1991: 56%) in het Waals en 60% werkenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (1991: 58%). Het aantal werkenden neemt met andere woorden verhoudingsgewijs in het Vlaams Gewest iets sterker toe dan in het Waals Gewest. Bij de werkzoekenden daarentegen is er alleen sprake van een afname in het Vlaams Gewest van 6,2% in 1991 naar 4,9% in 2001. In het Waals Gewest en - vooral in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest - wijst de vergelijking van de SEE 2001 met de editie 1991 op een stijging (respectievelijk van 10,6% naar 11,6% en van 10,5% naar 13,4%). Het aandeel van de niet-beroepsactieven loopt het afgelopen decennium in alle gewesten ongeveer even sterk terug (-5 procentpunten). In het Vlaams Gewest registreert de SEE 2001 circa 27% niet-beroepsactieven (1991: 32%). Het Waals Gewest telt 28% niet-beroepsactieven (1991: 34%), terwijl het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 27% niet-beroepsactieven telt (1991: 31%). Deze laatste cijfers illustreren dat het Vlaams Gewest op het vlak van werkzoekenden (en werkenden) misschien wel goed scoort, maar dat dit voor de niet-beroepsactieven een even somber beeld verbergt als in de andere gewesten.

Uitgesplitst naar geslacht, hebben de mannen zowel in 1991 als in 2001 het overwicht in het segment ‘werkenden’. Vrouwen domineren bij de werkzoekenden en de niet-beroepsactieven. De vergelijking met 1991 legt echter een andere trend bloot, die de drijvende motor achter heel wat van de beschreven arbeidsmarktontwikkelingen blijkt. Tussen 1991 en 2001 neemt het aandeel van de werkende mannen in België met circa 1,5 procentpunten toe. Het aandeel werkende vrouwen op de Belgische arbeidsmarkt stijgt echter met 8,5 procentpunten. Deze stijging situeert zich vooral in het Vlaams Gewest (+10 procentpunten) en gaat gepaard met afnemende werkloosheidsaantallen (-2,5 procentpunten). In het Waals Gewest, waar het aandeel werkende vrouwen stijgt met +7 procentpunten, is anderzijds sprake van een geringe toename van het aandeel werkzoekende vrouwen (+1,5 procentpunten). De hogere vrouwelijke participatie op de arbeidsmarkt startte in de jaren zeventig en zet zich dus onverwijld door.²⁸ Het arbeidsmarktbeleid ondersteunt deze tendens bovendien ten volle (bijvoorbeeld invoering deeltijdarbeid).

Uitgesplitst naar leeftijd, bevestigt de SEE het patroon van de samengedrukte loopbaan: een hoge werkzaamheid in de jongere leeftijdscategorieën wordt gecombineerd met een relatief vroege uittrede. Zo telt de SEE in 2001 bijvoorbeeld minder werkende 55-64- dan 18-24-jarigen – maar dat is in 1991 ook al het geval. De vergelijking met 1991 wijst erop dat op één na alle leeftijdsklassen participeren aan de stijging van de werkzaamheid. Dat het aandeel van de werkende inwoners in de leeftijdsgroep van de 55-64-jarigen met bijna 4 procentpunten stijgt tot 26%, is positief in het licht van de eindloopbaanproblematiek. Anderzijds neemt dit ook toe bij de 45-54-jarigen. In deze laatste groep werkt in 2001 ruim 69% ten opzichte van 60% een decennium voordien. Het aandeel van de werkzoekenden daalt er licht tot 6%, terwijl het aandeel niet-beroepsactieven van 33% in 1991 naar 24% in 2001 afneemt. Dezelfde trend manifesteert zich bij de 35-44-jarigen met dit verschil dat de verschuiving van niet-beroepsactieven naar werkenden hier minder spectaculair uitvalt (5 procentpunten). De 25-34-jarige inwoners werken in vergelijking met 1991 nog meer (van 80% naar 83%) – wat, de samengedrukte loopbaan indachtig, toch verbaast. Bij de 18-24-jarigen stellen we een volledig ander patroon vast. In 2001 werkt 45% van de inwoners van 18 tot en met 24 jaar, 12% meldt zich werkzoekend en 43% blijkt niet-beroepsactief. Op basis van de vergelijking met 1991 blijkt echter dat het aandeel werkenden en niet-beroepsactieven terugloopt, terwijl het aandeel werkzoekenden toeneemt. Dit wijst met andere woorden op stijgende jeugdwerkloosheid.

De analyse naar onderwijsniveau bevestigt de gekende patronen en sluit aan bij de bevindingen uit 1991.²⁹ Zo maakt ze duidelijk dat nauwelijks de helft van alle laaggeschoolden in 2001 aan de slag is. Bijna een tiende van de laaggeschoolden meldt zich werkzoekend; 39% niet-beroepsactief. Bovendien telt de SEE in 2001 meer laaggeschoolden (2 miljoen) dan midden- (1,6 miljoen) en hooggeschoolden (1,5 miljoen). De middengeschoolden beschikken met hun bijkomend diploma over een troef ten opzichte van de laaggeschoolden. Drie vierden van de middengeschoolde respondenten geeft namelijk aan een baan te hebben. De hooggeschoolden onderscheiden zich daarentegen door een relatief lage werkloosheid (4%) en niet-beroepsactiviteit (12%). Een hoger diploma biedt doorgaans uitzicht op de beste kansen op de arbeidsmarkt – ook al geldt dat niet voor alle respondenten met een hoger diploma. De loopbanen van kleuterleid(st)ers en regenten kennen bijvoorbeeld

²⁸ W. Herremans, S. Van Gils, Tien jaar in een oogopslag. De Vlaamse arbeidsmarkt in Europa, in: WAV-SSA, *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 2004*, Leuven, 2004, 50-52.

²⁹ C. Mainguet, M. Demeuse, *Algemene volks- en woningtelling op 1 maart 1991. Monografie 9: scolarisatie, onderwijsniveau en inschakeling in de arbeidsmarkt*, Brussel, 1998, 151-162.

(voornamelijk qua niet-beroepsactiviteit) andere structuren. De meerderheid van de hogeschoolden behaalt trouwens een diploma van het korte type. Op het vlak van werkzaamheid kunnen er nauwelijks verschillen worden vastgesteld met die respondenten die een diploma van het lange type hebben behaald. Anderzijds lijkt het in termen van arbeidsmarktpositie wel te lonen een opleiding van twee cycli af te ronden met een voortgezette opleiding of een doctoraat.

1.3 De werkende bevolking

Uit de analyse kwamen dusver drie globale conclusies naar voor. Ten eerste zijn Belgische mannen anno 2001 vaker aan de slag dan vrouwen. Ten tweede is het aandeel werkenden in de bevolking, de zogenaamde werkzaamheidsgraad, het hoogst tijdens de drukke leeftijd van 25 tot en met 44 jaar. Ten derde neemt de werkzaamheidsgraad toe naarmate ook het behaalde onderwijsniveau stijgt.

Met deze vaststellingen in het achterhoofd bestudeert deze paragraaf de werkenden uit de Socio-Economische Enquête. In punt 2.1 wordt dieper ingegaan op de verschillen in werkzaamheid tussen man en vrouw, tussen oud en jong en tussen laag- en hogeschoold aan de hand van de verschillende ongelijkheidskloven.

De ongelijkheden die tussen hen bestaan vormen in verder in de paragraaf de rode draad. In punt 2.2 wordt vanuit deze optiek een aantal jobkenmerken onder de loep genomen. Eerst wordt gekeken in welk statuut we de werkenden terugvinden. Vervolgens wordt de sectorale verdeling van de werkenden onderzocht. Welke sectoren zijn de grootste tewerkstellers en zijn er ook hier verschillen te bespeuren naargelang de vermelde persoonskenmerken? Daarna wordt gekeken naar deeltijdarbeid en de mate waarin bepaalde groepen op de arbeidsmarkt hiervan gebruik maken. Tot slot worden nog de verschillende contracttypes en de werktijden kort besproken.

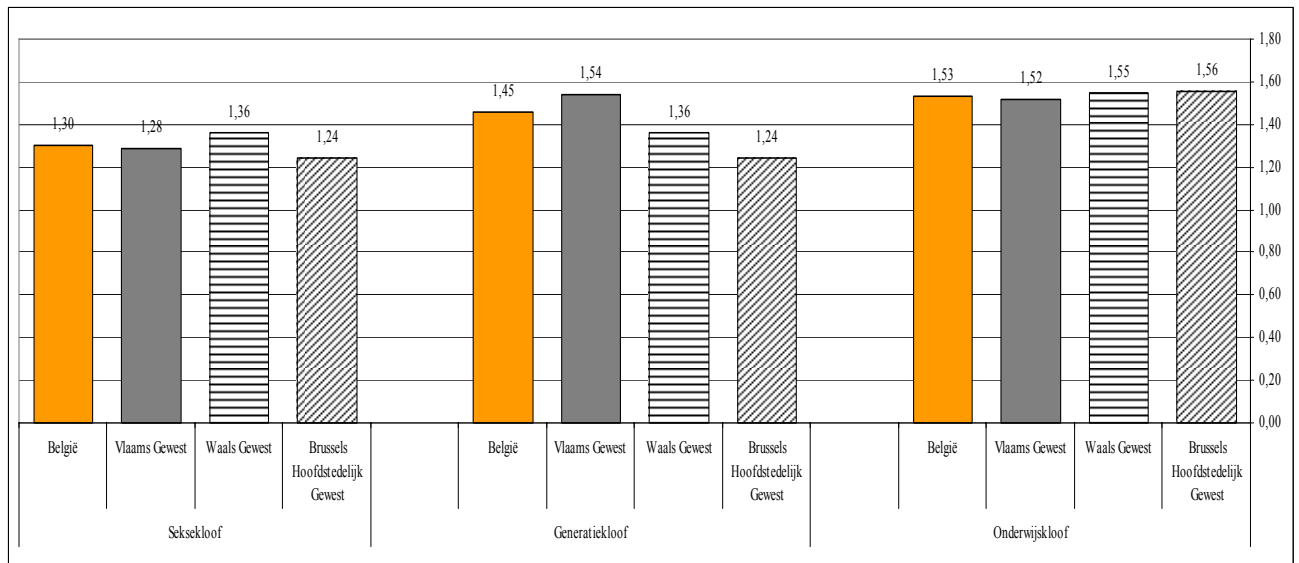
1.3.1 De ongelijkheidskloven

Zoals reeds bleek uit 1.2 spelen geslacht, leeftijd en onderwijsniveau een sleutelrol in het al dan niet uitoefenen van een job op de Belgische arbeidsmarkt anno 2001. Deze drie persoonskenmerken beïnvloeden het aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd (18-64 jaar) – de zogenaamde werkzaamheidsgraad – en dit wordt in figuur 6 uitgedrukt door de ongelijkheidskloven.

De seksekloof wordt berekend als de verhouding tussen de werkzaamheidsgraad van mannen en deze van vrouwen telkens voor de groep 18-64-jarigen. Anno 2001 bedraagt de seksekloof in België 1,30. Dit betekent dat de werkzaamheidsgraad van mannen gemiddeld 30% hoger ligt dan deze van vrouwen. In het Waals Gewest is het verschil tussen beide geslachten het grootst. De redenen waarom vrouwen minder vaak aan de slag zijn, werden reeds aangehaald in punt 1.2.

Analoog aan de seksekloof gaat de generatiekloof na in welke mate de werkzaamheidsgraad van 18-44-jarigen afwijkt van deze van 45-64-jarigen. België noteert een generatiekloof van 1,45. De 18-44-jarigen zijn dus vaker aan het werk in vergelijking met de oudere cohorten.

Deze kloof beaamt bijgevolg de zogenaamde ‘samengedrukte loopbaan’: tijdens de ‘drukke leeftijd’ van 35 tot en met 44 jaar presteren de Belgen zeer veel arbeid. Daarna neemt de werkzaamheidsgraad in snel tempo af (cfr. 1.2). Het Vlaams Gewest laat de grootste kloof optekenen (1,54). In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is de ongelijkheid het kleinst (1,24).

Figuur 6 :De seksekloof, de generatiekloof en de onderwijskloof (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

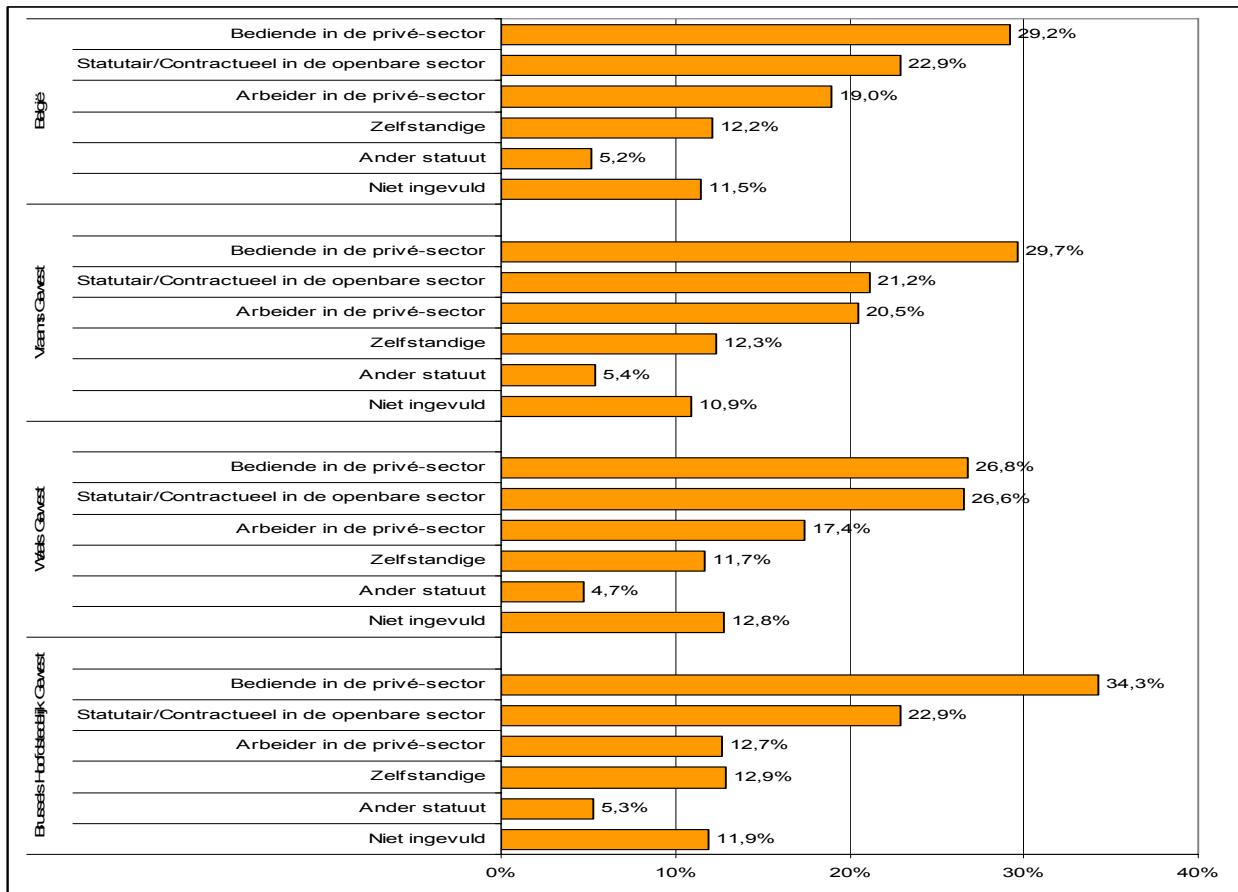
Hoe hoger het diploma, hoe vaker aan de slag, zo werd in 1.2 besloten. Ook op dit vlak kunnen de verschillen worden uitgedrukt in een kloof. De werkzaamheidsgraad van de midden- en hogeschoolden samen – om methodologische redenen gebruiken we hier de 25-64-jarigen – bedraagt 79,9% in België. Deze van de laaggeschoolden bedraagt 52,1%. Wanneer men deze beide graden in verhouding tot mekaar zet, krijgt men een onderwijskloof van 1,53. De drie gewesten wijken slechts in beperkte mate af van deze gemiddelde score. De verschillen in arbeidsmarktdeelneming tussen laag-, midden- en hogeschoolden worden in het thematische hoofdstuk “Onderwijs en arbeidsmarkt” nog uitvoerig besproken.

1.3.2 Jobkenmerken

Uit de Socio-Economische Enquête van 2001 blijkt dat 3 924 299 personen van 18 tot en met 64 jaar in België een job uitoefenen (zie figuur 1 in 1.2). In wat hierna volgt, wordt nagegaan in welke mate leeftijd en geslacht een rol spelen in het al dan niet voorkomen van bepaalde jobkenmerken, namelijk het statuut, de sector van tewerkstelling, het arbeidsregime, het contracttype en de werktijden.

Statuut

In figuur 7 worden de werkenden van 18 tot en met 64 jaar verdeeld over vijf verschillende beroepsstatuten. Het gaat hier om het beroepsstatuut van het hoofdberoep.

Figuur 7 : Werkenden (18-64 jaar) naar statuut van het hoofdberoep (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Anno 2001 heeft 29,2% van alle werkende Belgen een baan als bediende in de privé-sector. Verder is 22,9% werkzaam als statutair of contractueel in de openbare sector, is bijna één op vijf arbeider in de privé-sector en oefent 12,2% een zelfstandig beroep uit. Ongeveer 5% van de Belgische werkenden is terug te vinden in een ander statuut. Hieronder vallen de PWA-werknemers, het huishoud- en dienstpersoneel, diegenen zonder statuut, de ondernemingshoofden in dienstverband en de helpers. Van 11,5% van de werkenden is niet geweten in welk statuut de job wordt uitgeoefend.

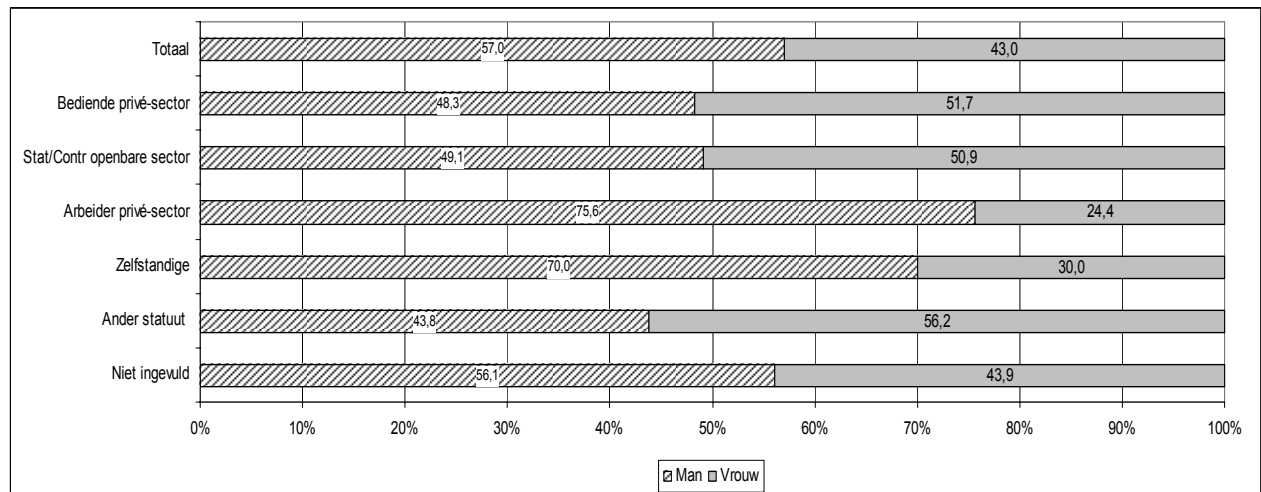
Het Vlaams Gewest leunt het sterkst aan bij het Belgische gemiddelde. Het telt slechts een iets hoger aandeel bedienden en arbeiders in de privé-sector en een iets lager aandeel statutairen en contractuelen. In het Waals Gewest zijn de afwijkingen ten opzichte van het Belgische gemiddelde al iets opvallender. Zo noteert dit gewest minder bedienden, arbeiders en zelfstandigen, maar ligt het aandeel statutairen en contractuelen in de openbare sector relatief hoog op 26,6%. Tot slot het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dat het hoogste aandeel bedienden (34,4%) en het laagste aandeel arbeiders (12,7%) telt. Dit is niet verwonderlijk aangezien de commerciële dienstensector er wel en de industrie er minder sterk staat.³⁰ Gezien de Brusselse regio tal van Belgische en Europese instellingen herbergt, zou men verwachten dat het aandeel statutairen en contractuelen in de openbare sector erg hoog ligt.

³⁰ Tratsaert, K., Booghmans, M. & Stevens, E. (2002). Lokale arbeidsmarkten in België op de kaart gebracht. In: *Jaarreeks 2002, De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Deel 3*, Leuven.

Met 22,9% werkenden in dit statuut bereikt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest evenwel net het Belgische gemiddelde. Deze ogenschijnlijke tegenstelling tussen enerzijds de sterke aanwezigheid van jobs in de openbare sectoren in de Brusselse regio en anderzijds het relatief doorsnee aandeel Brusselse inwoners dat deze jobs invult, kan grotendeels worden verklaard door pendel. Het is niet omdat een job zich in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bevindt, dat deze per definitie wordt uitgeoefend door iemand die ook in dit gewest woont. Onderzoek toont aan dat er voornamelijk pendelstromen vanuit Vlaams-Brabant, Waals-Brabant, Henegouwen en Oost-Vlaanderen richting Brussel gaan.³¹

Hierna wordt achtereenvolgens nagegaan in welke mate geslacht en leeftijd een invloed uitoefenen op het statuut waarin men werkzaam is. We beperken de analyse hier tot België. Immers, ondanks de afwijkingen naar statuut zoals hiervoor beschreven, komen naar geslacht en leeftijd telkens dezelfde patronen terug in de drie gewesten.

Mannen en vrouwen

Figuur 8 : Werkenden (18-64 jaar) naar statuut van het hoofdberoep en geslacht (België; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

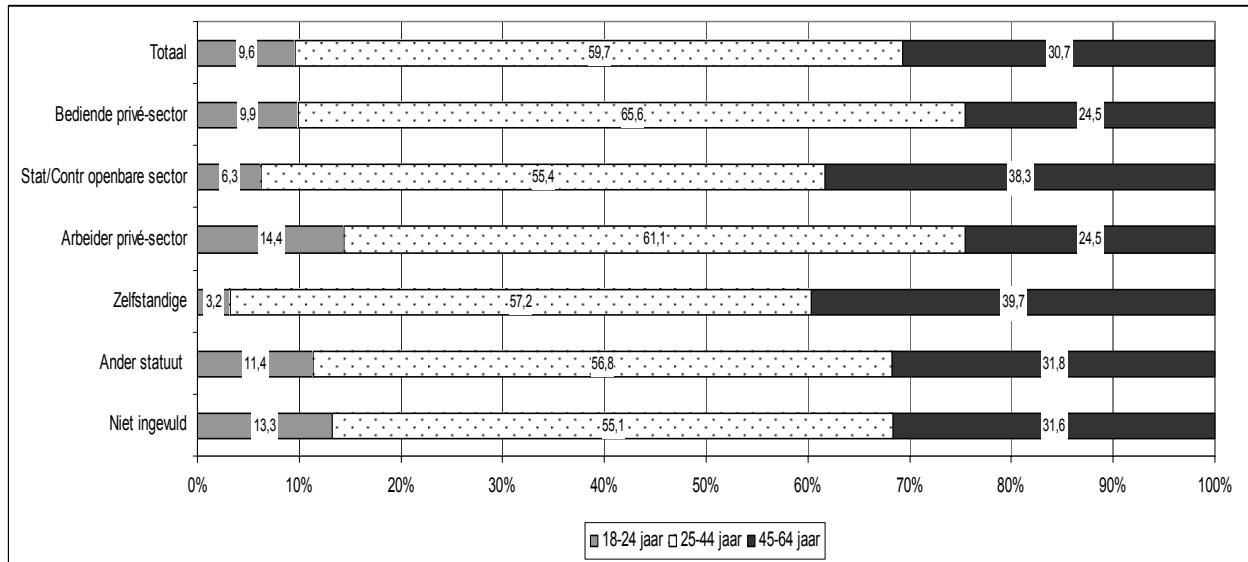
Figuur 8 laat de man/vrouw-verdeling zien in de verschillende beroepsstatuten. Globaal genomen is 57% van de werkenden van 18 tot en met 64 jaar een man en is dus 43% een vrouw. Deze verhouding kantelt in het voordeel van de vrouwen in het bediendenstatuut (51,7% vrouwen) en bij de statutairen en contractuelen in de openbare sector (50,9% vrouwen). De vrouwen zijn daarentegen minder sterk aanwezig bij de arbeiders, waar slechts een kwart van de werkenden een vrouw is, en bij de zelfstandigen waar er drie op tien vrouwen worden geteld. Deze bevindingen liggen in de lijn der verwachtingen en stroken met eerder onderzoek.³²

³¹ Tielens, M. (2004). Brussel, heen en terug. In: *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Editie 2004*, Leuven, pp. 267-277.

³² Zie onder meer: Vlaamse Regering, Steunpunt WAV-SSA & ESF (2004). *Vrouwelijk ondernemen*. Brussel. En ook: Geurts, K. (2004). Ondernemend Vlaanderen. In: *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Editie 2004*. Leuven, pp. 95-106.

Jong en oud

Figuur 9 geeft weer in welke mate leeftijd een rol speelt voor het statuut waarin men zijn of haar job uitoefent. Over alle statuten heen behoort 9,6% van alle werkenden tot de 18-24-jarigen, is 59,7% 25-44 jaar en is 30,7% een 45-plusser. De bespreking die hierna volgt, vertrekt telkens van het aandeel jongeren dat een bepaald statuut noteert.

Figuur 9 : Werkenden (18-64 jaar) naar statuut van het hoofdberoep en leeftijd (België; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Op de eerste plaats valt op dat de 18-24-jarigen minder dan gemiddeld aanwezig zijn bij de zelfstandigen (3,2%). De 45-plussers zijn er daarentegen oververtegenwoordigd: bijna vier op tien zelfstandigen is ouder dan 45 jaar. Eerder onderzoek bevestigde reeds dat ondernemers een ander profiel hebben dan de gemiddelde werkende Belg: ze zijn ouder, hoger geschoold en ‘mannelijker’.³³ Een andere categorie waar jongeren ondervertegenwoordigd zijn, wordt gevormd door de statutairen en contractuelen in de openbare sector. Slechts 6,3% van hen is een 18-24-jarige. En ook de 25-44-jarigen vinden we minder dan gemiddeld in dit statuut terug (55,4%). Bijgevolg zijn, net als bij de zelfstandigen, in dit statuut de 45-plussers oververtegenwoordigd met 38,3%. Een ander beeld verschijnt bij de arbeiders en bedienden in de privé-sector. Bij de arbeiders wordt een sterke aanwezigheid van jongeren (14,4%) vastgesteld. Ook de 25-44-jarigen zijn er iets vaker dan gemiddeld aan de slag (61,1%). Slechts een kwart van de arbeiders is ouder dan 44 jaar. Bij de bedienden in de privé-sector ligt het zwaartepunt bij de middengroep: meer dan twee derden van alle werkenden in dit statuut behoren tot de leeftijdsklasse van 25 tot en met 64 jaar. De jongeren zijn er gemiddeld aanwezig; de 45-plussers zijn er sterk ondervertegenwoordigd.

Combineren we de voorgaande gegevens met de analyse naar onderwijsniveau (zie Deel II, 2)), dan kunnen we concluderen dat jonge hooggeschoolde vrouwen vaker terug te vinden zijn in het statuut van bediende in de privé-sector. Dit gaat ook op voor de statutairen en

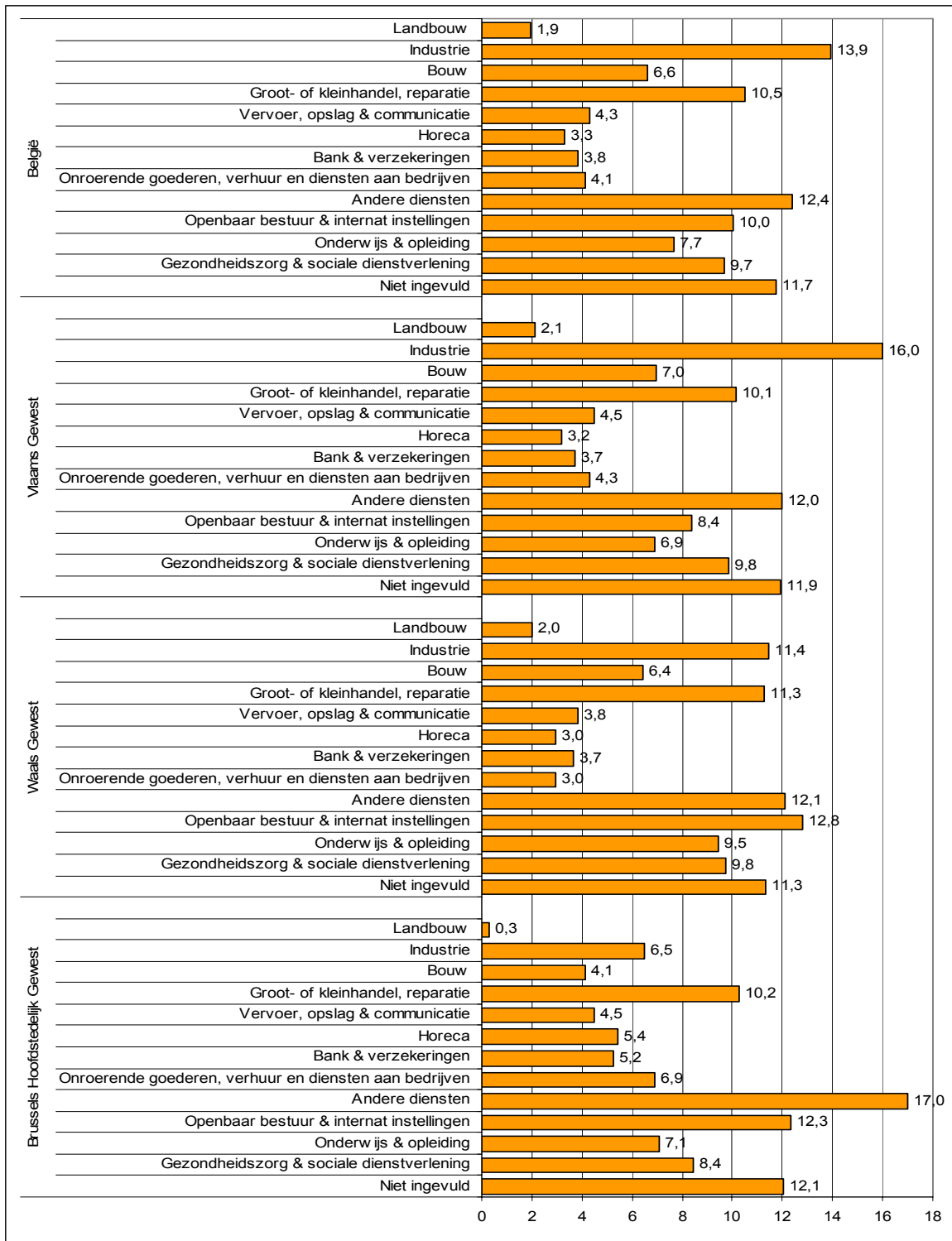
³³ Geurts, K. (2004). Ondernemend Vlaanderen. In: *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Editie 2004*. Leuven, pp. 95-106.

contractuelen in de openbare sector, met die uitzondering dat hier niet de jongeren, maar wel de 45-plussers hun gading vinden. Bij de arbeiders in de privé-sector liggen de zaken anders: hier worden mannen, laaggeschoolden en jongeren teruggevonden.

Sector

Figuur 10 verdeelt de werkenden van 18 tot en met 64 jaar naar de sector van hun hoofdberoep. De sectoren worden gerangschikt volgens het aandeel werkenden dat er te situeren is. Bijna 14% van alle werkende Belgen oefent anno 2001 zijn of haar job uit in de industrie. Dit is niet verwonderlijk aangezien deze sector meteen ook de meest subsectoren omvat zoals de textielsector, de chemische nijverheid, de metaalsector, de auto-industrie en dergelijke meer. Telkens ongeveer een op tien werkenden geeft aan in de groot- of kleinhandel, het openbaar bestuur en de gezondheidszorg en sociale dienstverlening werkzaam te zijn. De sector onderwijs en opleiding vertegenwoordigt 7,7% van alle werkenden. Bij de bouwsector gaat het om 6,6%. In de overige vier sectoren is telkens 4% of minder aan de slag, behalve in de landbouwsector waar net geen 2% van alle Belgen werkzaam is.

Zoals te verwachten, is er wel wat variatie naar sector te bespeuren in de drie gewesten. In het Vlaams Gewest staat de industrie – net als in de andere regio's – met 16% van de werkenden bovenaan het klassement. Voorts volgt dit gewest de Belgische gemiddelden met die uitzondering dat het aandeel werkenden in het openbaar bestuur en de internationale instellingen er iets lager ligt (8,4% in het Vlaams Gewest tegenover 10% in België). In het Waals Gewest zijn de afwijkingen groter. Bijna 13% van alle Waalse werkenden situeert zich in de sector van het openbaar bestuur en de internationale instellingen, wat zich boven het Belgische gemiddelde bevindt. Ook in de sector onderwijs en opleiding vinden we meer Waalse werkenden terug dan gemiddeld. Daarentegen geven 11,4% en 3% van de werkenden in het Waals Gewest aan hun job uit te oefenen in respectievelijk de industrie en de onroerende goederen, minder dan gemiddeld in het land. Voorts schommelen de Waalse cijfers rond de Belgische gemiddelden. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ten slotte, worden meer werkenden dan gemiddeld geteld in de sectoren van het openbaar bestuur, de onroerende goederen, de financiële diensten en de horeca. Omgekeerd worden minder werkende Brusselaars teruggevonden in de industrie, de gezondheidszorg, de bouw en de landbouw.

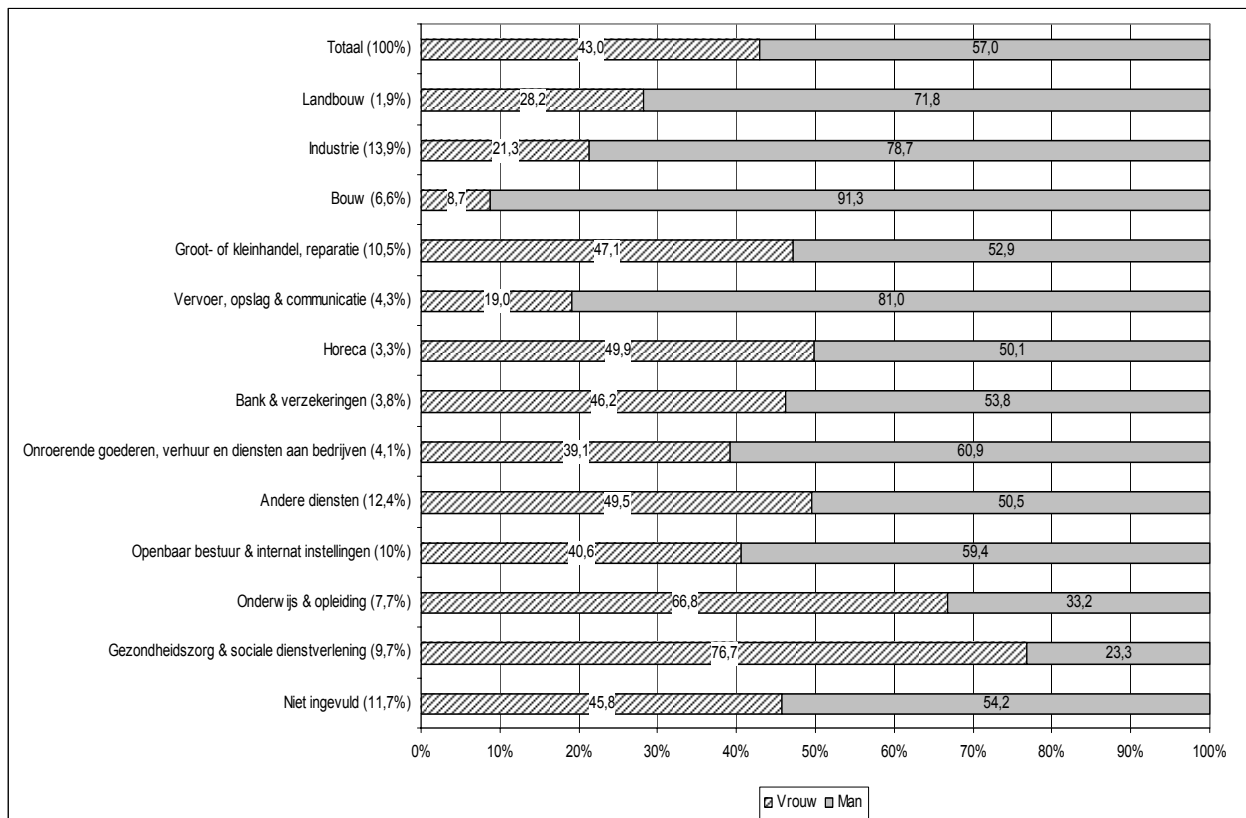
Figuur 10 : Werkenden (18-64 jaar) naar sector van het hoofdberoep (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Net als bij de analyse naar statuut beperkt de bespreking zich tot België omdat ook hier, ondanks de vermelde niveaueverschillen, in de gewesten telkens dezelfde patronen terugkeren.

Mannen en vrouwen

Figuur 11 laat de man/vrouw-verdeling zien in de verschillende sectoren (van het hoofdberoep). Globaal genomen worden er onder de werkenden meer mannen dan vrouwen geteld (57% tegenover 43%). Niet in alle sectoren wordt deze verdeling teruggevonden en hierbij komen de te verwachten patronen naar voor.³⁴ Vrouwen concentreren zich voornamelijk in dienstverlenende sectoren zoals de gezondheidszorg en sociale dienstverlening en de sector onderwijs en opleiding. Daarnaast zijn ze ook sterker dan gemiddeld aanwezig in de onroerende goederen en in de groot- en kleinhandel. Mannen zijn dan weer sterk oververtegenwoordigd in de secundaire sectoren: de industrie, de sector vervoer, opslag en communicatie en de bouwnijverheid.

Figuur 11 : Werkenden (18-64 jaar) naar sector van het hoofdberoep en geslacht (België; 2001)

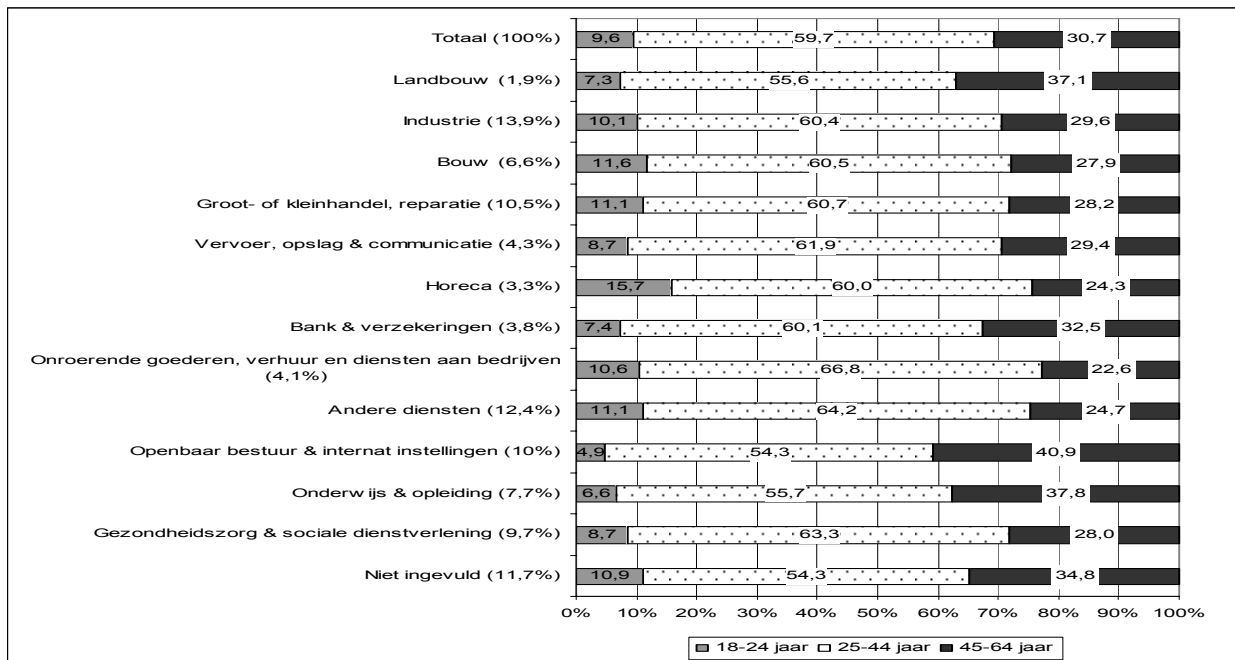
Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Jong en oud

Figuur 12 illustreert dat jongeren in vergelijking met hun oudere collega's vaker terug te vinden zijn in de groot- en kleinhandel, de bouwnijverheid en de horeca. In de sectoren onderwijs en opleiding en openbaar bestuur zijn de jongeren minder aanwezig. De 25-44-jarigen, waar de 'drukke leeftijd' zich grotendeels situeert, zijn sterker dan de andere leeftijdsgroepen aanwezig in de gezondheidszorg en sociale dienstverlening, alsook in de sector van de onroerende goederen, verhuur en diensten aan bedrijven. De ouderen zijn dan

³⁴ Vlaamse Regering, Steunpunt WAV-SSA & ESF (2003). *Genderzakboekje. Zij en hij op de arbeidsmarkt*. Brussel.

weer voornamelijk te situeren in de sector van het openbaar bestuur en onderwijs en opleiding. Deze bevindingen worden ook bevestigd door ander onderzoek.³⁵

Figuur 12 : Werkenden naar sector van het hoofdberoep en leeftijd (België; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Nemen we de analyse naar leeftijd en geslacht samen met deze naar onderwijsniveau, dan kan grosso modo gesteld worden dat de quartaire sectoren met een dienstverlenend karakter zoals openbaar bestuur, onderwijs en opleiding en gezondheidszorg en sociale dienstverlening een meer vrouwelijk, ouder en hooggeschoold karakter hebben. De industrie en de bouwnijverheid daarentegen worden gekenmerkt door een hoger aandeel mannen, jongeren en laaggeschoolden.

Deeltijdarbeid

Anno 2001 is 17,4% van alle 18-64-jarigen deeltijds aan de slag (zie figuur 13). Dit betekent dus dat een voltijdse job nog steeds de norm is in België. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt het minst deeltijds gewerkt (16,3%), in het Waals Gewest het vaakst (18,8%). Het Vlaams Gewest houdt het midden tussen de twee andere regio's met 16,9% deeltijds werkenden. Het eerste thematische hoofdstuk in deze monografie toont aan dat, ondanks de niveauverschillen, het onderwijsniveau in de drie regio's het aandeel deeltijdarbeid beïnvloedt: hoe hoger het behaalde diploma, hoe lager het aandeel deeltijdwerk. In deze paragraaf zal vooral worden gekeken naar de verschillen die er bestaan tussen man en vrouw en jong en oud.

³⁵ Steunpunt WAV-SSA & SONAR (2001). Jongeren in transitie. *De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarreks 2000, Deel 4*. Leuven. En ook: Stevens, E. (2003). Vaarwel bord en krijt! In: *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Editie 2003*, Leuven, pp. 103-117. En ook: Vandenbroucke G. & Van Mechelen, N. (2001) Oud, out? In: *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarreks 2001, Deel 4. Jaarboek*. Leuven, pp. 97-107.

Mannen en vrouwen

Een eerste vaststelling die op basis van figuur 13 kan worden gemaakt, is dat deeltijdarbeid een vrouwenzaak is.³⁶ Ruim een derde van alle werkende vrouwen doet dit deeltijds tegenover amper 4,7% van hun mannelijke collega's. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest noteert de grootste afwijkingen ten opzichte van dit Belgische gemiddelde: dit gewest telt enerzijds een hoog aandeel deeltijds werkende mannen (8,9%) en anderzijds een relatief laag aandeel deeltijds werkende vrouwen (25,1%). In het Waals Gewest ligt het aandeel deeltijdarbeid zowel bij mannen als bij vrouwen hoger dan gemiddeld in België. Het Vlaams Gewest sluit het dichtst aan bij het Belgische gemiddelde met een aandeel deeltijds werkende mannen van 3,9%. Bij de Vlaamse vrouwen gaat het om 34,1%.

Jong en oud

Een tweede patroon dat zichtbaar wordt in figuur 13 houdt verband met het voorkomen van deeltijdarbeid naar leeftijd. Globaal genomen werken de 18-24-jarigen (16,1%) en de 25-34-jarigen (15,2%) het minst deeltijds in België in 2001. Op 35-44-jarige leeftijd stijgt dit aandeel naar bijna 20% om vervolgens geleidelijk terug af te nemen in de oudste leeftijdsklassen. Het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest volgen dit patroon minder dan het Vlaams Gewest. Immers, de Waalse en Brusselse jongeren noteren een hoger aandeel deeltijdarbeid bij de 18-24-jarige werkenden van respectievelijk 22,9% en 27%.

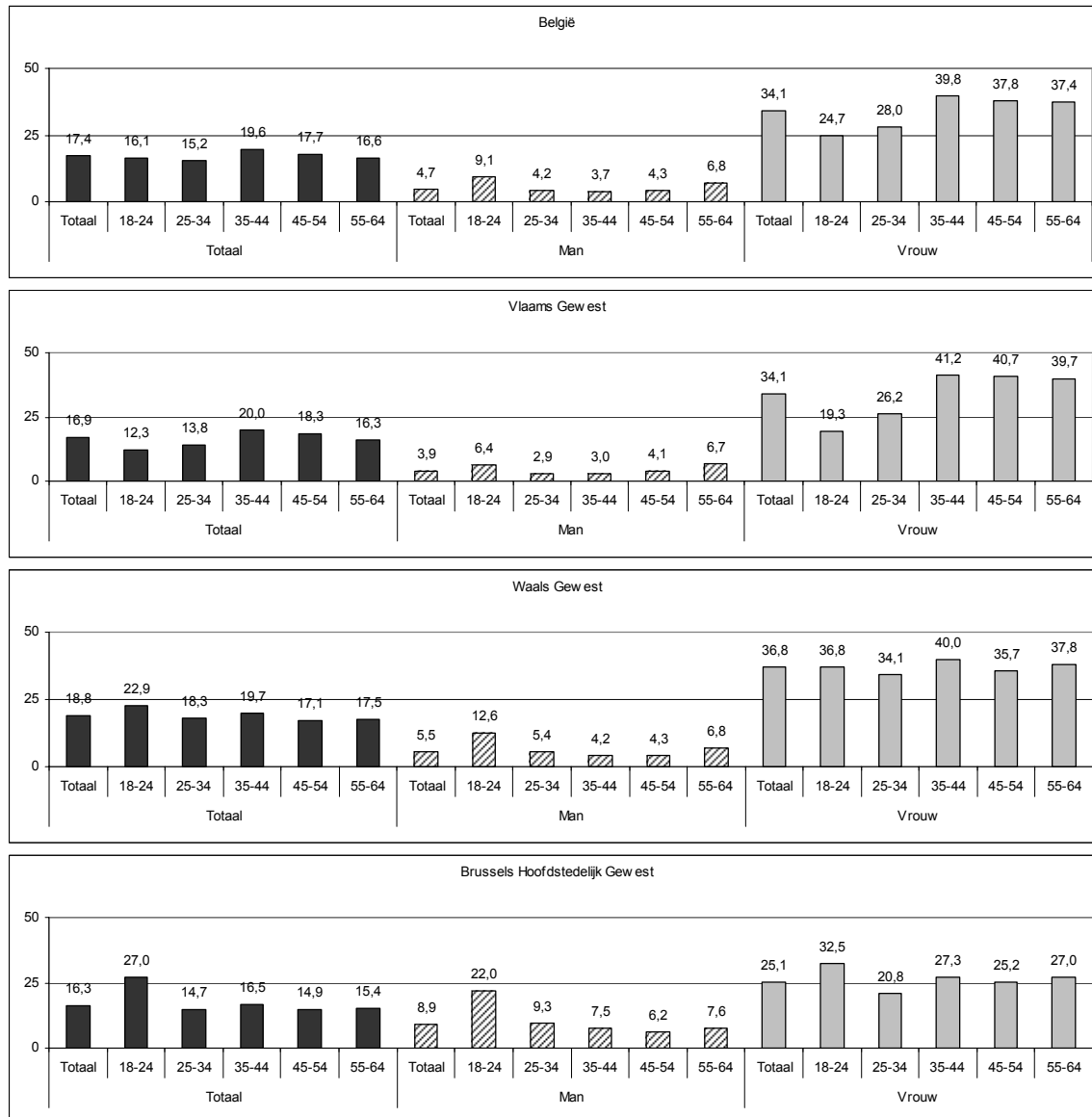
Mannen, vrouwen, jong en oud

De verschillen naar leeftijd worden verder verduidelijkt door ook de variabele geslacht mee op te nemen in de analyse. Bij de mannen komt deeltijdarbeid vooral voor in het begin en op het einde van de arbeidsloopbaan. Intredende jonge mannen werken in 9,1% van de gevallen deeltijds, een aandeel dat zakt in de middelste leeftijdsgroepen tot 3,7% bij de 35-44-jarigen en dan opnieuw stijgt tot 6,8% bij de 55-plussers. Deeltijdarbeid doet bij mannen blijkbaar vooral dienst als intrede- en uitredkanaal. Bij vrouwen ligt dat anders. Het aandeel deeltijdarbeid bij vrouwen ligt het laagst aan het begin van de loopbaan om vervolgens toe te nemen tot bijna 40% bij de 35-44-jarigen. Bij de 45-plussers blijft het aandeel schommelen rond de 37%. De redenen voor deeltijdarbeid bij vrouwen schuilen voornamelijk in de combinatie gezin-arbeid.³⁷

In de drie gewesten volgen de mannen en de vrouwen grotendeels dit patroon, gegeven een aantal niveauverschillen. In het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt wel telkens een relatief hoog aandeel deeltijds werkende 18-24-jarige vrouwen geteld. In beide regio's is deeltijdarbeid blijkbaar ook voor vrouwen een verdienstelijk intredkanaal.

³⁶ Dit werd reeds in ander onderzoek veelvuldig vastgesteld. Zie onder meer: Malfait, D. (2001). Atypische arbeid: steeds typischer? In: *De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarreeks 2001, deel 4, Jaarboek*, Leuven, pp. 177-185. En ook: Steunpunt WAV-SSA (2004). *Deeltijdarbeid*. WAV-nota 3 maart 2004. Via <http://www.steunpuntwav.be/persteksten/persteksten.htm>.

³⁷ Glorieux, I. & Vandeweyer, J. (2002). En er kwamen geen andere tijden... Arbeidstijden en uurregelingen in Vlaanderen op het einde van de 20ste eeuw. In: *De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarreeks 2002, deel 4, Jaarboek*, Leuven, pp. 253-266.

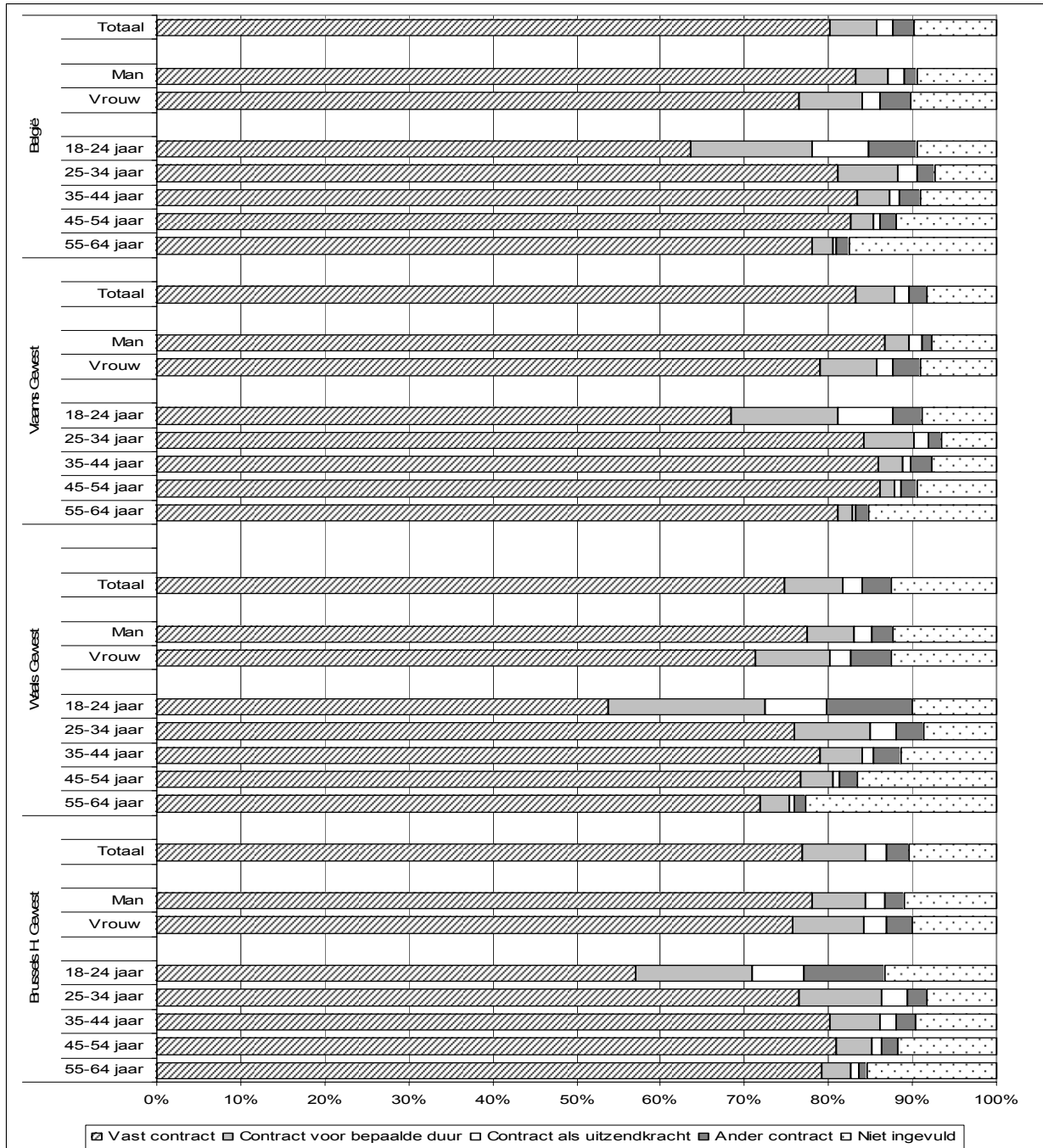
Figuur 13 : Aandeel deeltijds werkenden naar leeftijd en geslacht (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Contracttype

Tot hiertoe bleek dat geslacht, leeftijd en onderwijsniveau een invloed hebben op het beroepsstatuut, op de sector waarin men werkt en op het al dan niet presteren van deeltijdarbeid. In deze paragraaf wordt ingezoomd op een vierde jobkenmerk, namelijk het contracttype. Alle respondenten die anno 2001 zeggen werknemer te zijn, moeten in de SEE aangeven met welk contract ze tewerkgesteld zijn.³⁸ Dit is belangrijk aangezien het een indicatie biedt van de jobzekerheid die men heeft. Er worden vier contracttypes onderscheiden: een vast contract, een contract voor bepaalde duur, een contract als uitzendkracht en tot slot de restcategorie 'ander contract' waartoe seizoenswerk, tewerkstellingsprogramma's, leercontracten, studentencontracten en occasioneel werk behoren.

³⁸ 13,7% van alle werkenden van 18 tot en met 64 jaar (538.954 personen) lieten deze vraag blanco.

Figuur 14 : Werkenden (18-64 jaar) naar contracttype en geslacht (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Figuur 14 laat meteen zien dat vooral een vast contract courant is in België anno 2001: acht op tien werknemers van 18 tot en met 64 jaar hebben vast werk. In het Vlaams Gewest ligt het aandeel vaste contracten het hoogst (83,3%) terwijl het in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en in het Waals Gewest telkens om ongeveer drie kwart van de werknemers gaat. Voorts heeft 5,5% van alle Belgische werknemers een contract voor bepaalde duur. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gaat hier voorop met een aandeel van 7,4%, gevolgd door het Waals Gewest (7%). Het Vlaams Gewest kent daarentegen een lager dan gemiddeld aandeel

contracten van bepaalde duur (4,6%). De overige contracttypes komen minder voor. Ongeveer 2% van alle Belgische werknemers werkt als uitzendkracht; zo'n 3% werkt in een ander contract.

De analyse naar contracttype en onderwijsniveau (eerste thematische hoofdstuk) wijst uit dat hooggeschoolden iets vaker dan midden- en laaggeschoolden vast werk hebben. Maar daarnaast vinden we hen ook vaker terug bij de contracten van bepaalde duur. De laaggeschoolden kennen dan weer een hoger aandeel werknemers die met een 'ander contract' zijn tewerkgesteld.

Mannen en vrouwen

Naar geslacht valt op dat mannen vaker dan vrouwen vast werk hebben, respectievelijk gaat het om 83,3% versus 76,5% gemiddeld in België.³⁹ Het Vlaams Gewest telt een hoger dan gemiddeld aandeel werknemers met een vast contract zowel bij de mannen (86,7%) als bij de vrouwen (79,1%), maar tegelijk is de kloof tussen beide geslachten op het vlak van vast werk er het grootst. In het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ligt het aandeel vaste contracten zowel bij mannen als bij vrouwen lager dan gemiddeld in België, maar is het verschil tussen beiden ook meteen kleiner. Vooral de vrouwelijke werknemers (75,6%) in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kunnen zich meten met hun mannelijke collega's (78,1%).

Vrouwen hebben dus minder vaak vast werk en worden bijgevolg vaker geconfronteerd met andere contracttypes. Zo blijkt uit figuur 14 dat 7,5% van de vrouwelijke werknemers in België een contract van bepaalde duur heeft tegenover nog geen 4% bij hun mannelijke tegenhangers. In het Waals Gewest loopt het aandeel vrouwen met dergelijk contract zelfs op tot 9,1%. Ook vinden we vrouwen vaker dan mannen terug in de categorie 'andere contracten' (3,7% tegenover 1,7%). Wat betreft de uitzendcontracten zijn er daarentegen weinig verschillen naar geslacht te bespeuren.

Jong en oud

Naar leeftijd laat figuur 105 zien dat het aandeel werknemers met een vast contract het kleinst is bij de 18-24-jarigen (63,7%), vervolgens toeneemt met de leeftijd tot 83,5% bij de 35-44-jarigen, om dan terug een beetje af te nemen tot een aandeel van 78,1% vaste contracten bij de 55-plussers. Bij de contracten van bepaalde duur zien we een ander patroon. Jonge werknemers vinden we vaker terug in een tijdelijke job (14,5%). Dit aandeel zakt reeds sterk tot 7,2% bij de 25-34-jarigen en daalt vervolgens verder tot 2,4% bij de 55-plussers. Eerder onderzoek wijst uit dat jongeren beslissen een tijdelijke contract te aanvaarden omdat men geen vast werk kon vinden. Een ander niet onbelangrijk deel van hen geeft aan dat ze door aanvaarding van een tijdelijk contract uitzicht krijgen op een vast contract. Dat jongeren en vooral schoolverlaters na verloop van tijd doorstromen naar een minder precare arbeidssituatie, wordt ook bevestigd door internationaal onderzoek. Dit wijst uit dat naarmate schoolverlaters langer deelnemen aan de arbeidsmarkt, zij in stabielere werkomstandigheden terecht komen. Analyses van de uitzendsector bevestigen dat jonge uitzendkrachten na hun tijdelijke job vaak doorstromen naar een vaste job. Na het afstuderen kiezen sommige jongeren bewust voor een uitzendopdracht in de sector of het bedrijf waar ze uiteindelijk vast werk willen vinden. Uitzendarbeid wordt op die manier een middel om ervaring op te doen. Nog een andere beweegreden die in eerder onderzoek naar voor komt om een tijdelijk

³⁹ Dezelfde conclusies werden reeds in eerder onderzoek gedaan. Zie onder meer: Stevens, E. (2003). Vaarwel bord en krijt! In: *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Editie 2003*, Leuven, pp. 103-117.

contract te aanvaarden, is het interessante karakter van de jobinhoud. Een zeer beperkt aandeel geeft aan geen vast werk te willen.⁴⁰

Werktijden

De voorgaande jobkenmerken blijken allen beïnvloed te worden door geslacht, leeftijd en onderwijsniveau. Ook voor het laatste jobkenmerk, werktijden, gaan we na in welke mate geslacht, leeftijd en onderwijsniveau er een invloed op hebben. We onderscheiden zes verschillende werktijden: vaste werktijden, onderbroken werktijden, variabele werktijden (glijdende uren), flexibele werktijden (bepaald door werkgever), ploegenstelsel en een restgroep 'andere'.⁴¹ De meerderheid (54,9%) van de Belgische werkenden werkt in vaste werktijden (figuur 15). Dit betekent dat ongeveer 40% van de respondenten aangeeft te werken in afwijkende uren. 15,4% van de werkenden werkt in variabele werktijden en 14,1% in flexibele werktijden. Werken in een ploegenstelsel (5,5%) en in onderbroken werktijden (4,4%) komt in mindere mate voor. Deze verdeling komt buiten enkele kleine uitzonderingen ook in de gewesten terug. De Vlaamse werkenden werken iets vaker in vaste werktijden, maar minder vaak in flexibele werktijden in vergelijking met hun Waalse en Brusselse collega's. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn variabele werktijden populairder terwijl werken in een ploegenstelsel er slechts sporadisch voorkomt. Dit laatste kan wellicht verklaard worden door de beperkte aanwezigheid van de industriële sectoren, typische gebruikers van ploegenarbeid⁴², in deze regio.

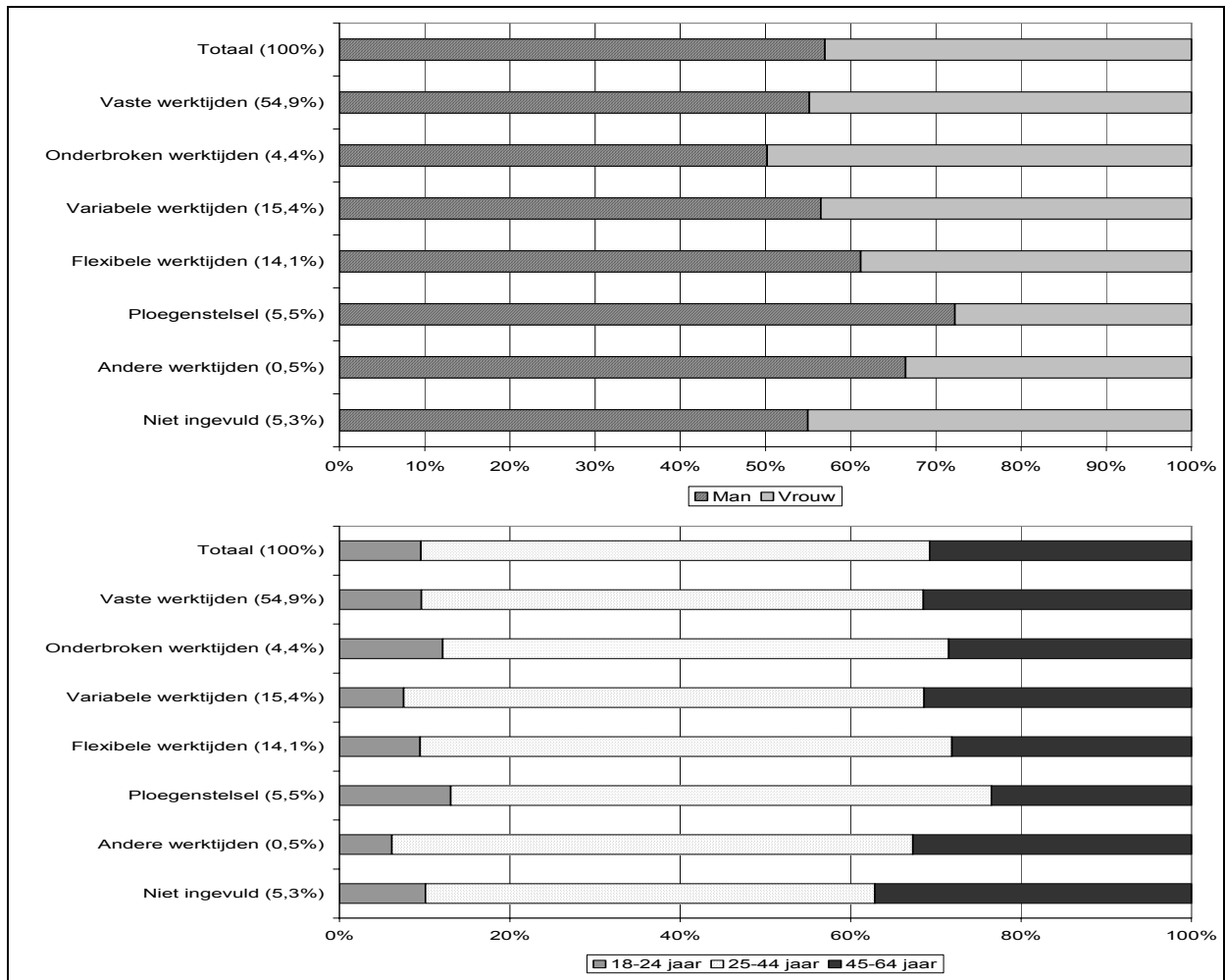
Mannen en vrouwen

Vrouwen werken iets vaker in vaste werktijden dan mannen, maar ook in onderbroken werktijden. Mannen hebben op hun beurt meer kans om te werken in flexibele werktijden en in een ploegenstelsel. Werken in variabele werktijden komt evenveel voor bij mannen als bij vrouwen. Ook in de gewesten zien we deze meer mannelijke en vrouwelijke werktijden. In het Waals Gewest zijn vrouwen echter ook oververtegenwoordigd in de groep die werkt in variabele werktijden. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn onderbroken werktijden eerder een mannenzaak in tegenstelling tot België en de twee andere gewesten.

⁴⁰ Booghmans, M. (2003). Uitzendarbeid als springplank? In: *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Editie 2003*, Leuven, pp. 129-138. En: Van Gils, S. (2003). Hoger lager: conjunctuur en arbeidstijden. In: *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Editie 2003*, Leuven, pp. 237-250. En ook: Steunpunt WAV-SSA & SONAR (2001). Jongeren in transitie. *De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarreeks 2001, Deel 3*, Leuven. En: Eurostat (2003). *General indicators on transition from school to work: youth transition from education to working life in Europe. Part 1*. Statistics in Focus: population and social conditions, nr. 4.

⁴¹ Van alle werkenden tussen 18 en 64 jaar hebben 206611 (5,3%) personen deze vraag niet ingevuld.

⁴² Gryp, S., Cambré, B. & Van Hootehem, G. (19 december 2003). *Paso-flits 2. Een last ontlast? Ploegenarbeid in Vlaanderen*. Leuven.

Figuur 15 : Werkenden (18-64 jaar) naar werktijden, geslacht en leeftijd (België; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Jong en oud

Tot slot kijken we naar de vertegenwoordiging van de leeftijdsgroepen in de verschillende werktijden. Zowel in België als de gewesten zijn jongeren vaker tewerkgesteld in onderbroken werktijden en ploegenstelsels. Variabele werktijden komen dan weer minder voor bij de werkende jongeren. De 25- tot en met 44-jarigen zijn in België vaker dan gemiddeld tewerkgesteld in flexibele werktijden en in een ploegenstelsel. Ze kennen ook een kleine oververtegenwoordiging in het systeem van variabele werktijden. Dit laatste komt vooral voor in het Vlaams Gewest, maar is net omgekeerd in het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De Belgische ouderen werken minder vaak in onderbroken en flexibele werktijden, maar ze werken vooral minder in een systeem van ploegenarbeid. In het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn ouderen vaker dan gemiddeld aan de slag in variabele werktijden. Dit komt niet naar voor in het Vlaams Gewest.

Uit de analyse naar werktijden en onderwijsniveau komt naar voor dat laaggeschoolden vaker tewerkgesteld zijn in vaste werktijden, in een systeem van ploegenstelsels en in onderbroken werktijden dan hooggeschoolden. Hooggeschoolden vinden we dan weer vaker terug in een systeem van variabele en flexibele werktijden.

1.3.3 Conclusie

In de conclusie van 1.2 werd reeds duidelijk dat het aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd toenam tussen 1991 en 2001 van 59,5% naar 64,6%. De toename in het Vlaams Gewest is iets sterker dan in de twee andere regio's. Mannen zijn vaker aan de slag dan vrouwen, dat was zo in 1991 en dat is in 2001 niet anders. Dit geldt evenzo voor de samengedrukte loopbaan: zowel in 1991 als in 2001 wordt de arbeidsmarkt gekenmerkt door een hoge werkzaamheid in de jongere leeftijdsklassen die wordt gecombineerd met een relatief vroege uittrede. En ook naar onderwijsniveau is er op de arbeidsmarkt weinig veranderd tijdens het laatste decennium: laaggeschoolden oefenen minder vaak een job uit dan midden- en hogeschoolden.

Deze globale vaststellingen werden in deze paragraaf verbonden met een aantal jobkenmerken. Naar statuut blijkt dat jonge hogeschoolde vrouwen vaker terug te vinden zijn in het statuut van bediende in de privé-sector. Dit gaat ook op voor de statutairen en contractuelen in de openbare sector, met die uitzondering dat hier niet de jongeren, maar wel de 45-plussers hun gading vinden. Bij de arbeiders in de privé-sector liggen de zaken anders: hier worden mannen, laaggeschoolden en jongeren teruggevonden. Naar sector kan grosso modo gesteld worden dat de quartaire sectoren met een dienstverlenend karakter zoals openbaar bestuur, onderwijs en opleiding en gezondheidszorg en sociale dienstverlening een meer vrouwelijk, ouder en hogeschoold karakter hebben. De industrie en de bouwnijverheid daarentegen worden gekenmerkt door een hoger aandeel mannen, jongeren en laaggeschoolden. Wat betreft het arbeidsregime is het duidelijk dat deeltijdarbeid een vrouwenzaak is, het minst vaak voorkomt bij de 18-34-jarigen en vaker voorkomt bij laaggeschoolden. We besloten op basis van de analyse naar contracttype dat het vast contract nog steeds de norm is in België. Acht op tien werknemers van 18 tot en met 64 jaar hebben vast werk. Tot slot bracht de analyse naar werktijden ons tot de conclusie dat de meerderheid van de Belgen tewerkgesteld is in vaste werktijden. Daarnaast is telkens ongeveer 15% tewerkgesteld in variabele en flexibele werktijden. Onderbroken werktijden en werken in een ploegenstelsel komen minder voor in België, maar kennen een oververtegenwoordiging van jongeren.

1.4 De werkzoekende bevolking

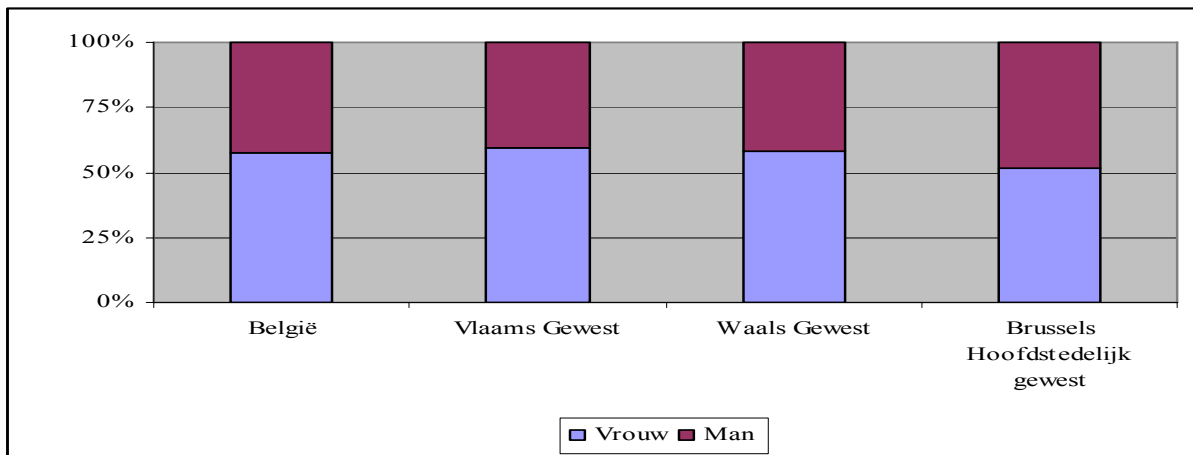
Na de bespreking van de werkende bevolking, komt nu de werkzoekende bevolking aan de beurt. Niet iedereen die zich aanbiedt op de arbeidsmarkt, vindt ook effectief een job. Het is beleidsmatig belangrijk na te gaan of bepaalde kenmerken, zoals leeftijd, geslacht, onderwijsniveau en nationaliteit, een invloed hebben op het risico op werkloosheid. Allereerst wordt de samenstelling van de werkzoekende bevolking onder de loep genomen. In een tweede deel worden de werkloosheidsgraden besproken. Ten slotte schetsen we een beeld van het beroepsverleden van de werkzoekende bevolking in België. De analyse geeft aan dat vooral vrouwen, jongeren, laaggeschoolden en niet-Belgen kampen met hogere werkloosheidsgraden. Zij vormen kansengroepen die het moeilijk hebben om een job te vinden op de Belgische arbeidsmarkt. Zoals we reeds zagen in de vorige paragraaf, zijn dit ook de groepen met een lagere werkzaamheidsgraad.

1.4.1 De samenstelling van de werkzoekende bevolking

De SEE 2001 telt 471 500 werkzoekenden tussen 18 en 64 jaar. Dit komt overeen met 4,6% van de totale bevolking en 7,4% van de bevolking tussen 18 en 64 jaar (cfr. Figuur 16). Hiervan woont 37,4% in het Vlaams Gewest, 47,7% in het Waals Gewest en de overige 15% woont in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

De werkzoekende bevolking naar geslacht: een vrouwelijk overwicht

Figuur 16 illustreert het lichte overwicht van vrouwen in het totaal aantal werkzoekenden. In België gaat het om 57,7% vrouwen ten opzichte van 42,3% mannen. Het overwicht van vrouwen vinden we in de drie gewesten terug. De werkzoekende bevolking in het Vlaams en het Waals Gewest bestaat uit gevoelig meer vrouwen (respectievelijk 59,4% en 58,2%) dan mannen. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is het overwicht van vrouwen iets minder groot (51,7%).

Figuur 16 : De werkzoekende bevolking (18-64 jaar) naar geslacht (België en de gewesten; 2001)

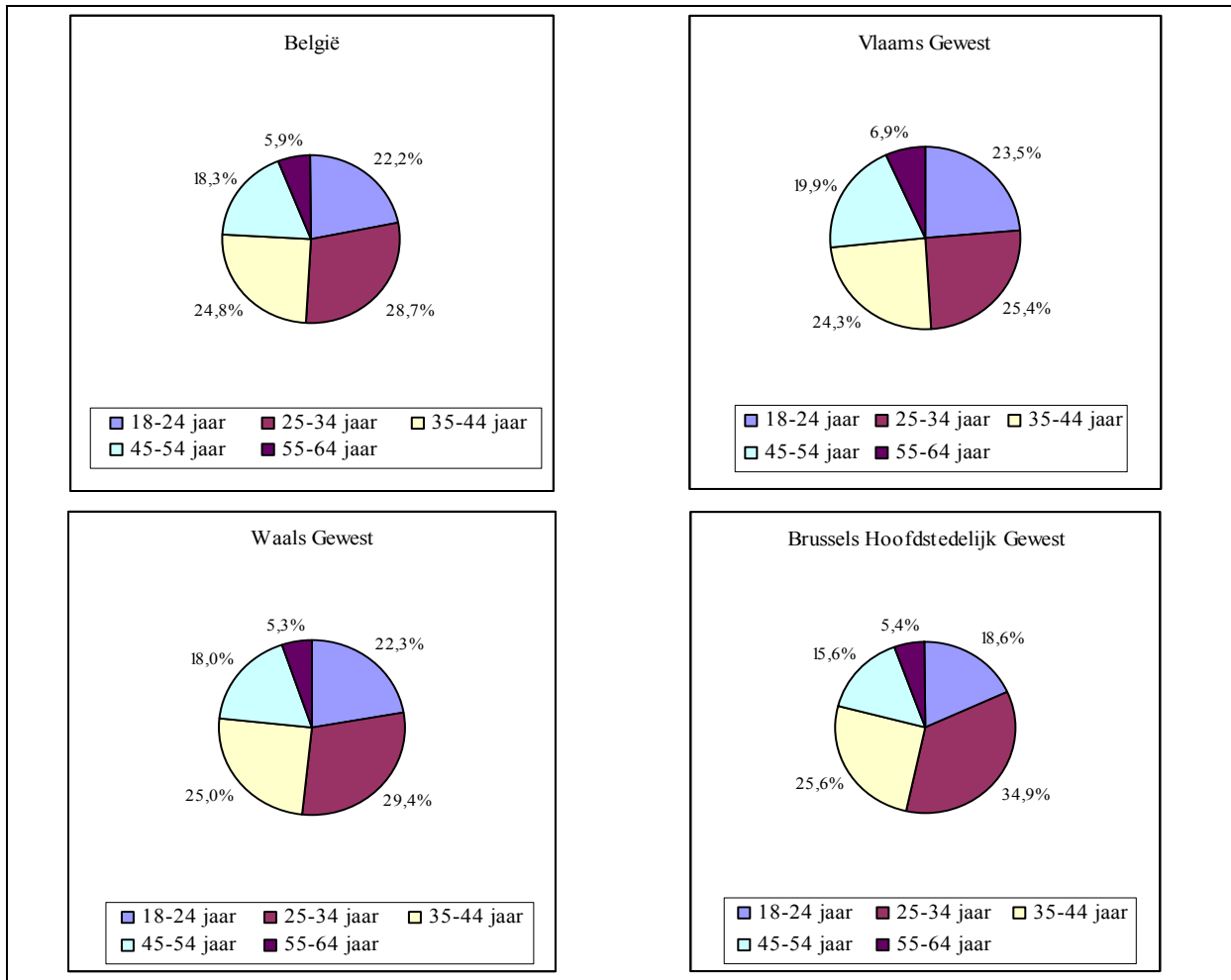
Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

De werkzoekende bevolking naar leeftijd

Het aandeel jongeren (18-24 jaar) in de werkzoekende bevolking ligt in België op 22,2%. Dit is een hoog aandeel aangezien het om een vijfjarige leeftijdsklasse gaat, terwijl de andere klassen tienjarig zijn. Bovendien telt deze groep ook nog veel niet-beroepsactieven (studenten). Lang niet alle jongeren bieden zich dus aan op de arbeidsmarkt, en toch vinden we een hoog aandeel jongeren in de werkzoekende bevolking. Het Waals Gewest bevindt zich op dit Belgische gemiddelde (22,3%). In het Vlaams Gewest ligt het aandeel jongeren iets hoger (23,5%), terwijl dit aandeel een stuk lager ligt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (18,6%).

De werkzoekenden uit de leeftijdscategorie van 25 tot en met 34 jaar nemen in België een aandeel in van 28,7%. Opnieuw sluit het Waals Gewest aan bij dit Belgische gemiddelde (29,4%). Het contrast situeert zich wederom tussen het Vlaams en het Brussels Hoofdstedelijk

Gewest. Hier kent het Vlaams Gewest een eerder laag aandeel 25-34-jarige werkzoekenden (25,4%) en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een eerder hoog aandeel (34,9%). In de leeftijdscategorie van 35 tot en met 44 jaar zijn niet veel verschillen te bespeuren. Het aandeel ligt zowel in België als in de drie gewesten op een kwart van de totale werkzoekende populatie. Het aandeel 45-54-jarigen ligt rond 18% in België en het Waals Gewest. Het Vlaams Gewest kent een iets hoger aandeel (19,9%). In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gaat het om een iets lager aandeel (15,6%). Het aandeel ouderen (55-64 jaar) ten slotte ligt rond 5 à 6% in België, het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het Vlaams Gewest kent een eerder hoog aandeel ouderen in de werkzoekende populatie (6,9%).

Figuur 17 : De werkzoekende bevolking (18-64 jaar) naar leeftijd (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

1.4.2 Werkloosheidsgraden

In het vorige deel werd de samenstelling van de werkzoekende bevolking bekeken. Een andere manier om de werkzoekende bevolking in kaart te brengen, is hun aandeel te bekijken in de beroepsbevolking (werkenden + werkzoekenden). Zo wordt de werkloosheidsgraad berekend. We bekijken de werkloosheidsgraad naar geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en nationaliteit.

De werkloosheidsgraad naar geslacht

In 2001 is 10,7% van de Belgische beroepsbevolking tussen 18 en 64 jaar werkzoekend (figuur 18). Dit wil zeggen dat per 100 personen die zich aanbieden op de arbeidsmarkt er bijna elf geen job vinden. Dit percentage ligt een heel stuk lager in het Vlaams Gewest (6,7%). Het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest kennen dan weer veel hogere werkloosheidsgraden, respectievelijk 16,2% en 18,3%. De hoge werkloosheidsgraad in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft niets te maken met een beperkt aantal jobs in de regio.

De jobmassa in de negentien Brusselse gemeenten samen voorziet meer jobs dan nodig om de eigen bevolking op arbeidsleeftijd van werk te voorzien. Een groot deel van de jobs gaat echter naar de duizenden pendelaars die dagelijks uit het Vlaams en Waals Gewest naar het Brussels Hoofdstedelijk Gewest afzakken om er te werken.⁴³ In het Waals Gewest heeft de hoge werkloosheidsgraad te maken met het voormalige industriële karakter van de regio en de moeizame reconversie. De Waalse as⁴⁴ is een voormalige industriële as die gekenmerkt wordt door zeer hoge werkloosheidsgraden.⁴⁵

De werkloosheidsgraad van de vrouwen tussen 18 en 64 jaar (13,9%) ligt een heel stuk hoger dan die van de mannen (8,2%). Dit verschil tussen de werkloosheidsgraad van mannen en vrouwen vinden we in de drie gewesten terug. Enkel in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is het verschil wat minder groot. Hier is 16,6% van de mannen werkzoekend ten opzichte van 20,3% van de vrouwen. De werkloosheidsgraad bij vrouwen is de laatste jaren nochtans sterk gedaald, doordat vrouwen de arbeidsmarkt met meer succes betreden. Toch zijn vrouwen nog vaker werkloos dan mannen. Bovendien blijven ze gemiddeld ook langer werkloos. Dat wijst erop dat de werkloosheid bij vrouwen structureler is en dit maakt van hen een kansengroep. Anderzijds zijn vrouwen minder gevoelig voor economische conjunctuur dan mannen, onder andere omdat ze in stabielere sectoren werken. Mannen werken vaker in industriële sectoren waar meer jobs sneuvelen in economisch ongunstige tijden, terwijl vrouwen vaker tewerkgesteld zijn in stabielere sectoren zoals de quartaire sector (zorg, onderwijs,...).⁴⁶

De werkloosheidsgraad naar leeftijd

Jongeren kennen zowel in België als in de gewesten de hoogste werkloosheidsgraad. Vooral de Brusselse werkloosheid wordt gekenmerkt door een hoge jongerenwerkloosheidsgraad. Jongeren hebben het moeilijker op de arbeidsmarkt. Bovendien is hun arbeidsmarktpositie extra kwetsbaar bij een economische teruggang. In een ongunstige economische context stellen bedrijven aanwervingen uit en engageren ze minder uitzendkrachten. Vooral jongeren zijn hiervan de dupe. Andersom, bij herstructureringen en afslankingen worden meestal de tijdelijke werknemers en werknemers met de minste ervaring geviseerd: vaak opnieuw de jongeren.⁴⁷

Bij de oudste leeftijdscategorie ligt het werkloosheidspercentage weer net iets hoger dan bij de middelste leeftijdsgroepen. Dit patroon vinden we terug in zowel België, het Vlaams als het Waals Gewest. Enkel in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, kent de oudste leeftijdscategorie de laagste werkloosheidsgraad. Dat de werkloosheidsgraad in de oudste leeftijdscategorie hoger ligt dan bij de 25-54-jarigen is eerder opmerkelijk, omdat dit minder naar voor komt in de 'klassieke' werkloosheidsstatistieken. De publieke bemiddelaars rekenen de vrijgestelde oudere werklozen namelijk niet bij de werklozen. Deze werklozen zijn vrijgesteld van inschrijving als werkzoekende. Zij behoren bijgevolg niet meer tot de werkzoekenden, maar genieten wel nog van een werkloosheidsuitkering. Op basis van de werkloosheidsstatistieken van de publieke bemiddelaars zien we dus een lage

⁴³ Tratsaert, K., Booghmans, M. & Stevens, E. (2002). Lokale arbeidsmarkten in België op de kaart gezet. In: Steunpunt WAV-SSA. *Jaarreeks 2002, De arbeidsmarkt in Vlaanderen, deel 3*. Leuven.

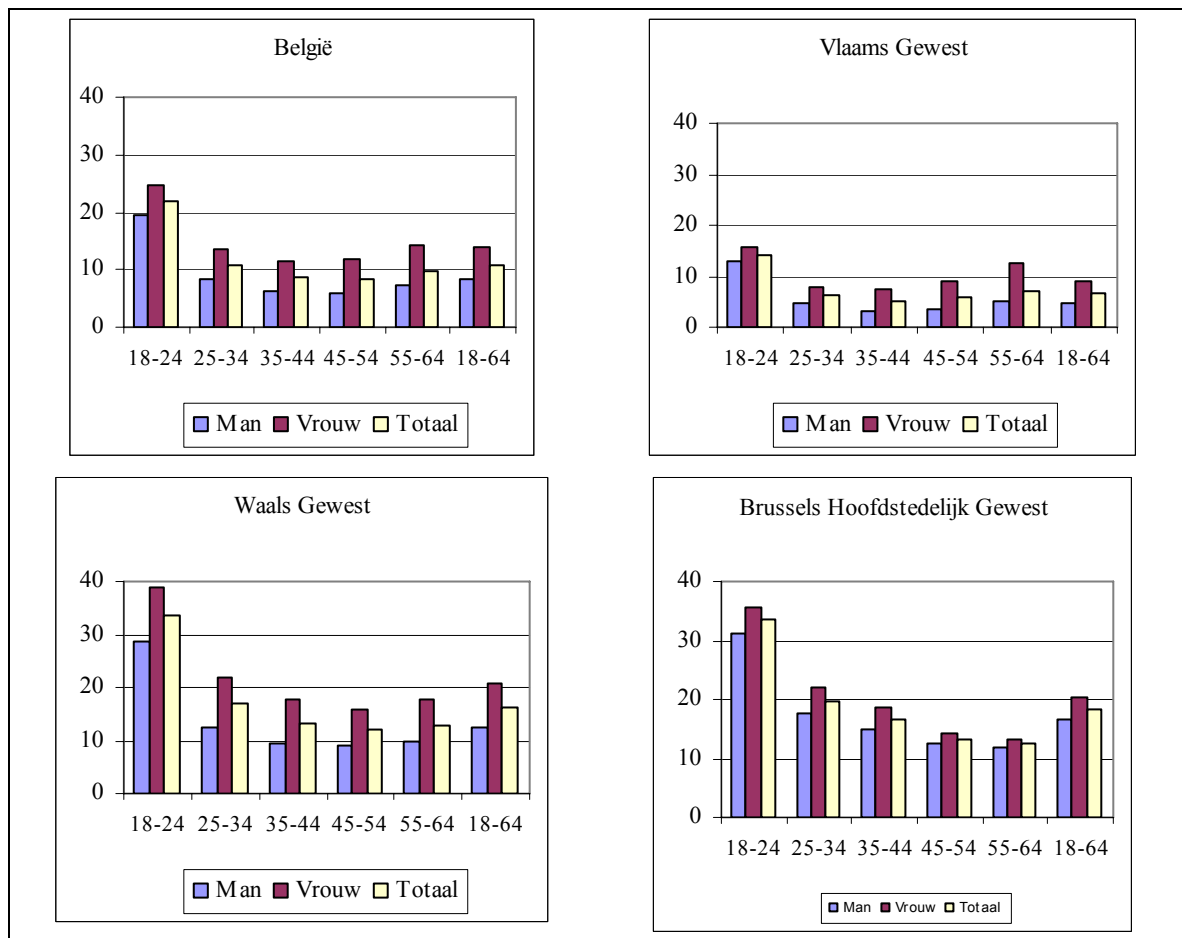
⁴⁴ De Waalse as wordt gevormd door de steden Doornik, Bergen, Charleroi, Namen en Luik.

⁴⁵ Tratsaert, K., Booghmans, M. & Stevens, E. (2002). Lokale arbeidsmarkten in België op de kaart gezet. In: Steunpunt WAV-SSA. *Jaarreeks 2002, De arbeidsmarkt in Vlaanderen, deel 3*. Leuven.

⁴⁶ *Genderzakboekje editie 2003. Zij en hij op de arbeidsmarkt*. (2003). Een uitgave van het ESF-agentschap en de Administratie Werkgelegenheid in samenwerking met het Steunpunt WAV. Brussel/Leuven. 112 p.

⁴⁷ Administratie Werkgelegenheid. *Themabrief: Bestrijding van de jeugdwerkloosheid*. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

werkloosheidsgraad bij ouderen. In de SEE zal een grote groep van deze vrijgestelde ouderen zich wel beschouwen als werkzoekende/werkloze en dit resulteert bijgevolg in een hogere werkloosheidsgraad dan verwacht (zie ook 1.5). Kijken we naar het absolute aantal 55-64-jarige werkzoekenden, dan gaat het echter nog steeds om een kleine groep (1.2).

Figuur 18 : Werkloosheidsgraden naar geslacht en leeftijd (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001)

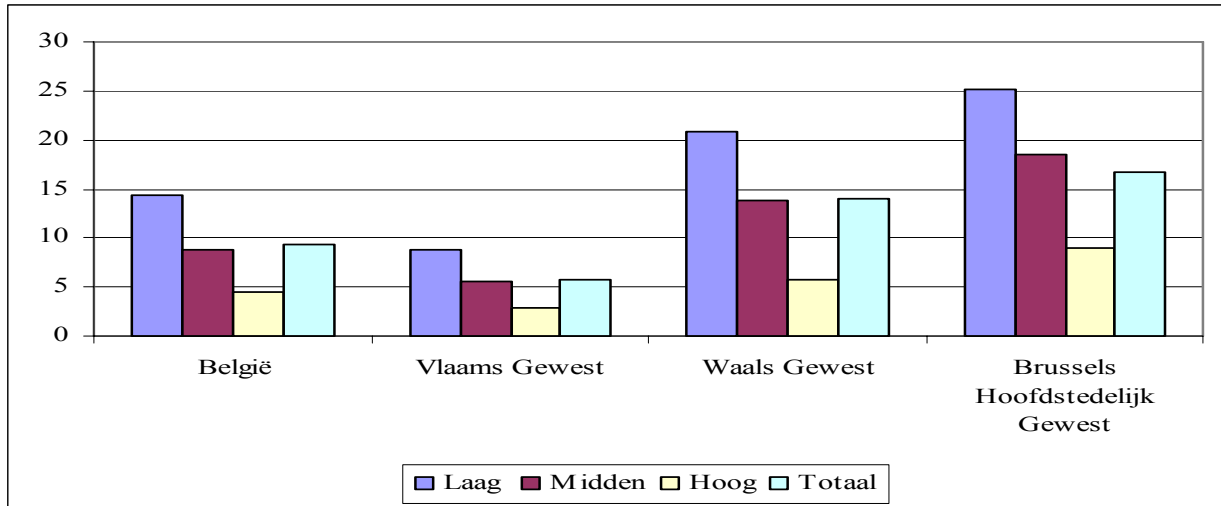
Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Het verschil tussen de werkloosheidsgraad van mannen en vrouwen is terug te vinden in elke leeftijdscategorie. In België en in het Vlaams Gewest vergroot het verschil tussen mannen en vrouwen met de leeftijd. In het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest komt dit patroon minder naar voor. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zien we zelfs eerder het omgekeerde patroon. Hier verkleint het verschil in werkloosheidsgraad tussen mannen en vrouwen met de leeftijd. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zien we dan ook dat er in vergelijking met België en het Vlaams Gewest een kleiner aandeel 55-64-jarige werkzoekende vrouwen zijn op een in verhouding grotere vrouwelijke beroepsbevolking tussen 55 en 64 jaar, wat 'lagere' werkloosheidsgraden tot gevolg heeft bij de groep.

De werkloosheidsgraad naar onderwijsniveau

Wanneer we de werkloosheidsgraad naar onderwijsniveau bekijken, beperken we ons tot de leeftijdsklasse 25 tot en met 64 jaar om het effect van de nog studerende jongeren uit te sluiten. Figuur 19 toont de werkloosheidsgraden naar onderwijsniveau. De totale

werkloosheidsgraad in België voor de 25-64-jarigen bedraagt 9,4%. Algemeen gesteld, daalt de werkloosheidsgraad naarmate het onderwijsniveau stijgt. In België ligt de werkloosheidsgraad bij laaggeschoolden op 14,5%, bij middengeschoolden op 8,9% en bij hooggeschoolden op 4,5%. De werkloosheidsgraden liggen in het Vlaams Gewest voor de verschillende onderwijsniveaus steeds op een lager niveau dan in het Waals Gewest, dat op haar beurt weer lagere werkloosheidsgraden heeft voor alle onderwijsniveaus in vergelijking met het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De verschillen zijn wel zeer groot, met als gevolg dat de hooggeschoolden van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (8,9%) een even hoge werkloosheidsgraad kennen als de laaggeschoolden in het Vlaams Gewest (8,8%).

Figuur 19 : Werkloosheidsgraad naar onderwijsniveau (25-64 jaar) (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

De laaggeschoolden hebben dus meer met werkloosheid te kampen dan de midden- en hooggeschoolden en vormen bijgevolg een kansengroep. Als deze laaggeschooldheid gecombineerd wordt met vrouw-zijn dan verslechtert de situatie nog (deel 2, 1). Bovendien is de werkloosheid bij laaggeschoolden problematischer. Het aandeel dat terechtkomt in de langdurige werkloosheid is namelijk groter dan bij de midden- en hooggeschoolden⁴⁸. Er kunnen verschillende oorzaken aangehaald worden voor deze situatie, zowel aan vraagzijde als aan aanbodzijde. De toenemende tertiairisering van het bedrijfsleven doet de vraag naar hogere kwalificaties op de arbeidsmarkt stijgen en de technologische innovaties in het bedrijfsleven zorgen voor een geleidelijke uitstoot van laaggeschoolde arbeid. Ook wordt de arbeidsmarktparticipatie van laaggeschoolden verkleind door de werkloosheidsval. Het geringe verschil tussen het nettoloon voor laaggeschoolde functies en een werkloosheidsuitkering, kan in specifieke situaties een hardnekkige belemmering vormen voor het accepteren van betaald werk. Als ook nog de kosten voor kinderopvang in rekening gebracht worden, is het duidelijk dat vooral vrouwen getroffen worden door de werkloosheidsval. Daarnaast is er een groter aanbod van hogergeschoolde werkzoekenden die eveneens kunnen intekenen op laaggeschoolde functies.⁴⁹

⁴⁸ Booghman, M. (2004). Evolutie van de werkloosheid. In: Steunpunt WAV-SSA, *Reeks De arbeidsmarkt in Vlaanderen*, Jaarboek, Editie 2004. Leuven, pp. 69-81.

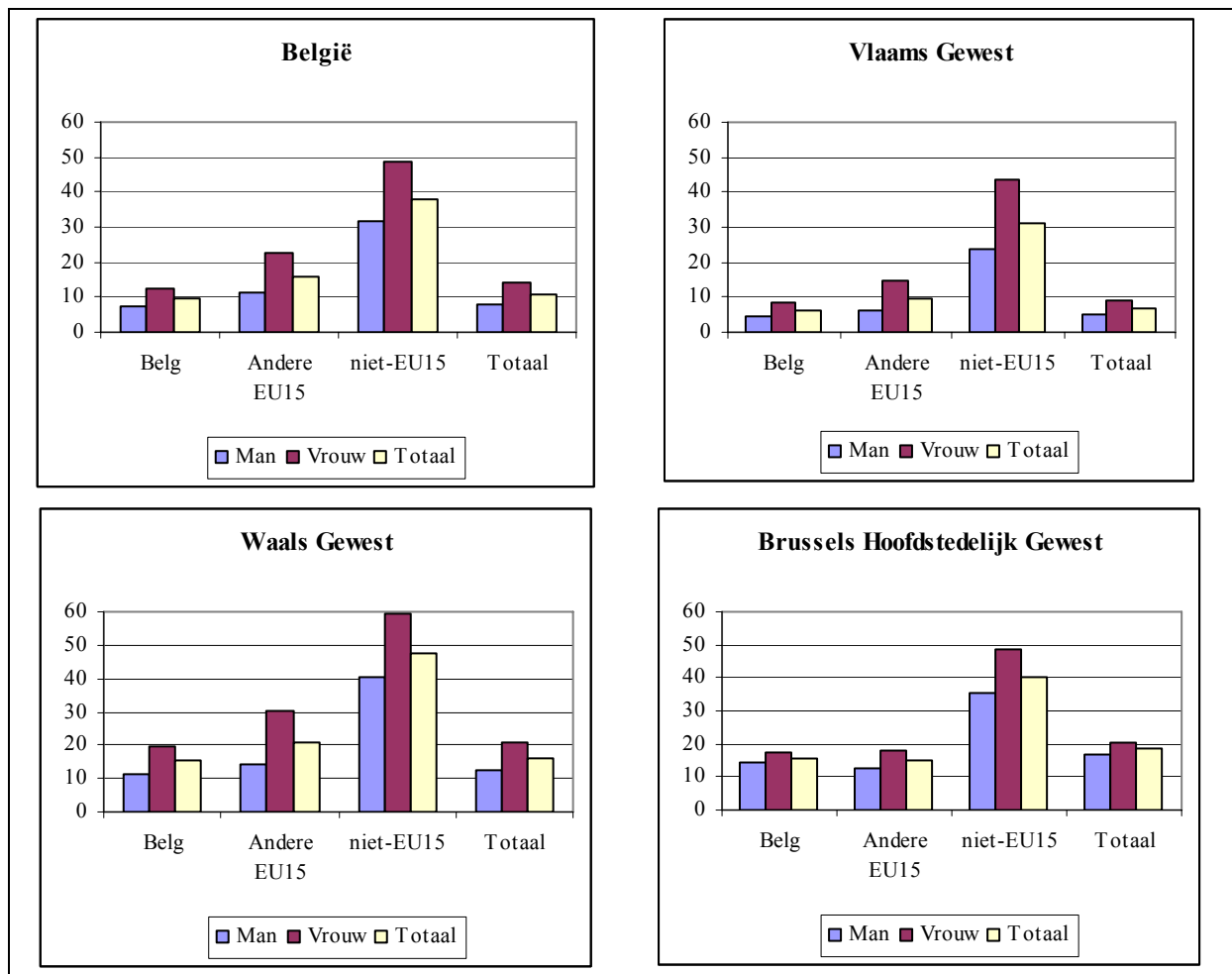
⁴⁹ Gheldorf, E. & M. Lamberts (2000). *Werving en selectie van laaggeschoolden: oorzaak van of oplossing voor verdringing op bedrijfsniveau*. Leuven: HIVA-K.U.Leuven.

De werkloosheidsgraad naar nationaliteit

Naast onderwijsniveau is nationaliteit ook een belangrijk persoonskenmerk dat een invloed kan hebben op het risico van werkloosheid. Figuur 20 toont de werkloosheidsgraad naar nationaliteit en geslacht voor België en de drie gewesten. Er zijn twee algemene trends af te lezen van de figuur. Ten eerste is de werkloosheidsgraad van personen met de Belgische nationaliteit (9,8% in België) lager dan die van personen met een andere Europese (EU-15) nationaliteit (15,8% in België). Deze werkloosheidsgraad ligt evenwel op zijn beurt lager dan de werkloosheidsgraad van personen die afkomstig zijn uit een land dat geen deel uitmaakt van de Europese Unie (38,1% in België). Dit geldt ook voor het Vlaams en het Waals Gewest. De enige uitzondering op deze regel is het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Hier ligt de werkloosheidsgraad van personen die afkomstig zijn uit een ander land van de Europese Unie zelfs iets lager (15,1%) dan de werkloosheidsgraad van de Belgen (15,9%). De uitzondering in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft als waarschijnlijke oorzaak de aanwezigheid van de instellingen van de Europese Unie (bijvoorbeeld ambassades, NATO, ...) die tewerkstelling biedt voor de EU-burgers. Dat niet-Belgen over het algemeen een hogere werkloosheidsgraad hebben in vergelijking met Belgen vinden we ook in ander onderzoek. Oorzaken situeren zich zowel aan aanbodzijde (opleiding, talenkennis) als aan vraagzijde (directe en indirecte discriminatie, onwennigheid, ...).⁵⁰ Niet-Belgen zijn niet enkel minder aan het werk dan Belgen. Als ze werken, is dat ook dikwijls in een eerder precair statuut als seizoenarbeider of uitzendkracht of in een deeltijdse job.⁵¹ Niet-Belgen vormen met andere woorden een kansengroep op de Belgische arbeidsmarkt.

⁵⁰ Lamberts, M., Pauwels, F., Schryvers, E. & Van de maele, M. (2005). *De weg naar evenredige arbeidsdeelname via diversiteitsplannen op organisatieniveau. Onderzoek naar de (duurzame) effecten an positieve-actieplannen allochtonen en diversiteitsplannen*. Leuven: HIVA-K.U.Leuven.

⁵¹ Desmarez, P., Van der Hallen, P., Ouali, N., Degraef, V. & Tratsaert, K. (2004). *Minorités ethniques en Belgique: migration et marché de travail. Analyse van de demografische, statistische en reglementaire context met betrekking tot allochtonen op de arbeidsmarkt*. Gent: Academia Press.

Figuur 20 : Werkloosheidsgraad naar nationaliteit en geslacht (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Een tweede algemene tendens gaat over het verschil tussen mannen en vrouwen. We zagen reeds dat vrouwen een hogere werkloosheidsgraad kennen dan mannen. Dit verschil tussen mannen en vrouwen vinden we voor alle nationaliteiten terug en dit zowel in België als in de drie gewesten. De hogere werkloosheidsgraden in het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest gecombineerd met de hogere werkloosheidsgraden bij vrouwen en bij personen van buiten de Europese Unie, hebben enorm hoge werkloosheidsgraden als gevolg. In het Waals Gewest vinden we bijvoorbeeld een werkloosheidsgraad terug van 59,4% bij de vrouwen van een niet-Europese afkomst.

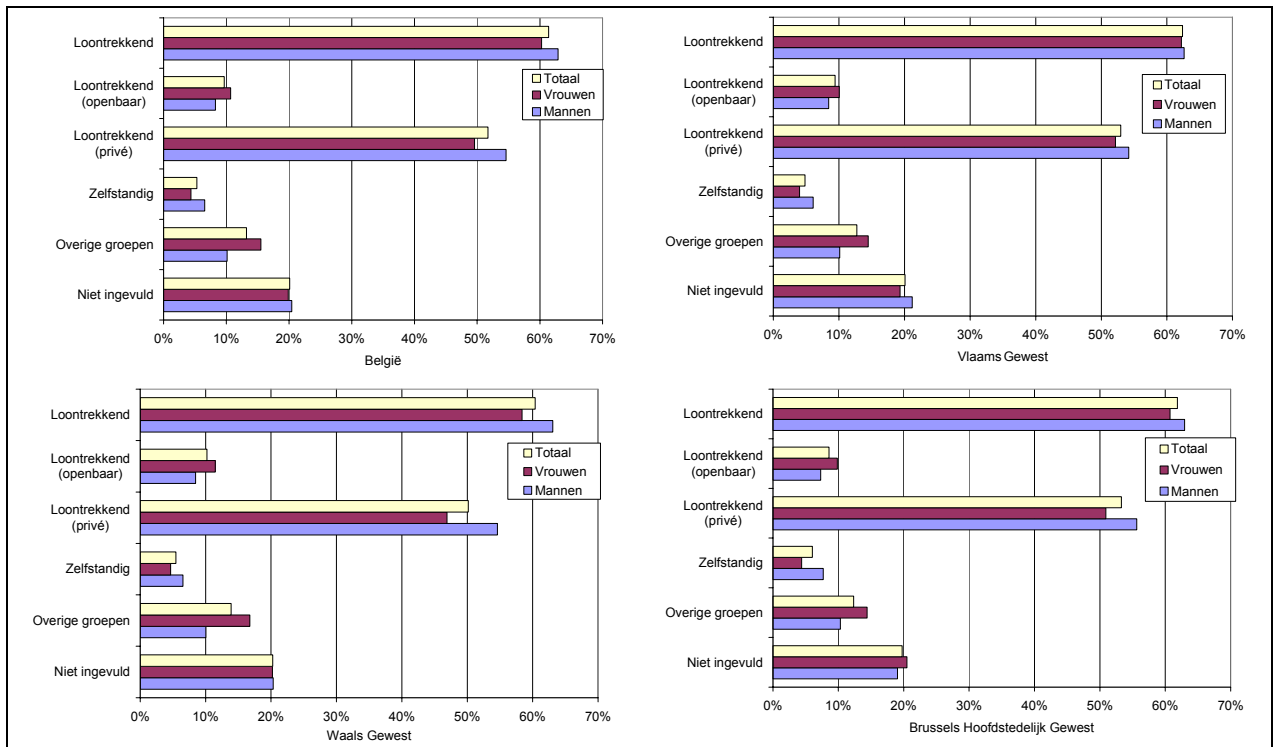
1.4.3 Beroepsverleden van de werkzoekende bevolking

De SEE laat toe een beeld te geven van het beroepsverleden van de werkzoekende bevolking. Zo kunnen we nagaan of het ene beroepsverleden een groter risico op werkloosheid oplevert dan het andere. Ten eerste wordt gevraagd naar het beroepsstatuut van het vorige hoofdberoep. Daarnaast wordt ook gevraagd naar de activiteitssector van het bedrijf waarvoor men werkte.

Kijken we eerst naar het vorige beroepsstatuut van de werkzoekenden (figuur 21).⁵² De meerderheid (61,4%) van de Belgische werkzoekenden was in zijn/haar vorig hoofdberoep als loontrekkende aan de slag, de overgrote meerderheid in de privé-sector. Dit valt te verwachten, aangezien het merendeel van de werkenden aan de slag is als loontrekkende, voornamelijk in de privé-sector (1.3). Werkzoekende vrouwen werkten voordien vaker dan mannen in de openbare sector, terwijl werkzoekende mannen dan weer vaker aan de slag waren in de privé-sector. In de drie gewesten vinden we dit beeld terug. Verder had ongeveer 5% van de Belgische werkzoekenden voordien een zelfstandig statuut. Ook hier vinden we niet veel verschillen tussen de gewesten. Mannelijke werkzoekenden zijn over het algemeen vaker afkomstig van een zelfstandig statuut dan vrouwen. De categorie ‘overige groepen’ ten slotte bevat de helpers van een zelfstandige, het huishoud- of dienstpersoneel, personen in een ander statuut (bijvoorbeeld PWA) of zonder statuut. Het gaat zowel in België als in de drie gewesten om ongeveer 12% à 13% van de werkzoekenden die zich in zulk statuut bevonden, vrouwen vaker dan mannen.

Een deel van de werkzoekenden is niet opgenomen in figuur 21. Het gaat om personen die voor het eerst een job zoeken en dus nog geen betaalde activiteit hebben uitgeoefend. Zij kunnen dus ook niets vertellen over hun beroepsverleden. Het gaat dan ook voornamelijk om jongeren: 90% van degenen die deze vraag niet beantwoordden, is jonger dan 34 jaar, 61,2% is zelfs jonger dan 24 jaar. Opvallend is dat het percentage blanco's een heel stuk lager ligt in het Vlaams Gewest (15,3%) dan in het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest (respectievelijk 23,6% en 23,2%). Dit betekent dat er meer werkzoekenden reeds een arbeidsverleden in het Vlaams Gewest in vergelijking met het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dit verschil tussen de gewesten vinden we ook in de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) terug. In 2001 had, van alle werkzoekenden (15-64 jaar) in het Vlaams Gewest, 61,1% een jaar voordien een betrekking. In het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest gaat het respectievelijk om 40,6% en 47,9%. De Enquête naar de Arbeidskrachten laat hetzelfde patroon bij de jongeren zien. Bovendien blijkt uit de EAK dat terwijl men in het Vlaams Gewest eerder een betrekking heeft, de jongeren in het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest een jaar voordien vaker aan het studeren waren. Van de Vlaamse jongere werkzoekenden (15-24 jaar) in 2001 was 65,1% een jaar voordien aan het studeren. In het Waals Gewest ging het om 73,3% en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest om 70,4%. Dit betekent niet dat jongeren in het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest hogergeschoold zijn dan in het Vlaams Gewest. Hun schoolloopbaan is echter langer dan die van hun Vlaamse leeftijdsgenoten. Het is ook mogelijk dat het uitvoeren van uitzendopdrachten of bijklussen vaker voorkomt bij Vlaamse jongeren waardoor zij vaker een beroepsverleden hebben.

⁵² Van degenen die een arbeidsverleden hebben, heeft 20% de vraag niet ingevuld. Dit percentage ligt even hoog in België als in de drie gewesten en er is ook geen significant verschil tussen mannen en vrouwen.

Figuur 21 : Vorig beroepsstatuut van de werkzoekende bevolking (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

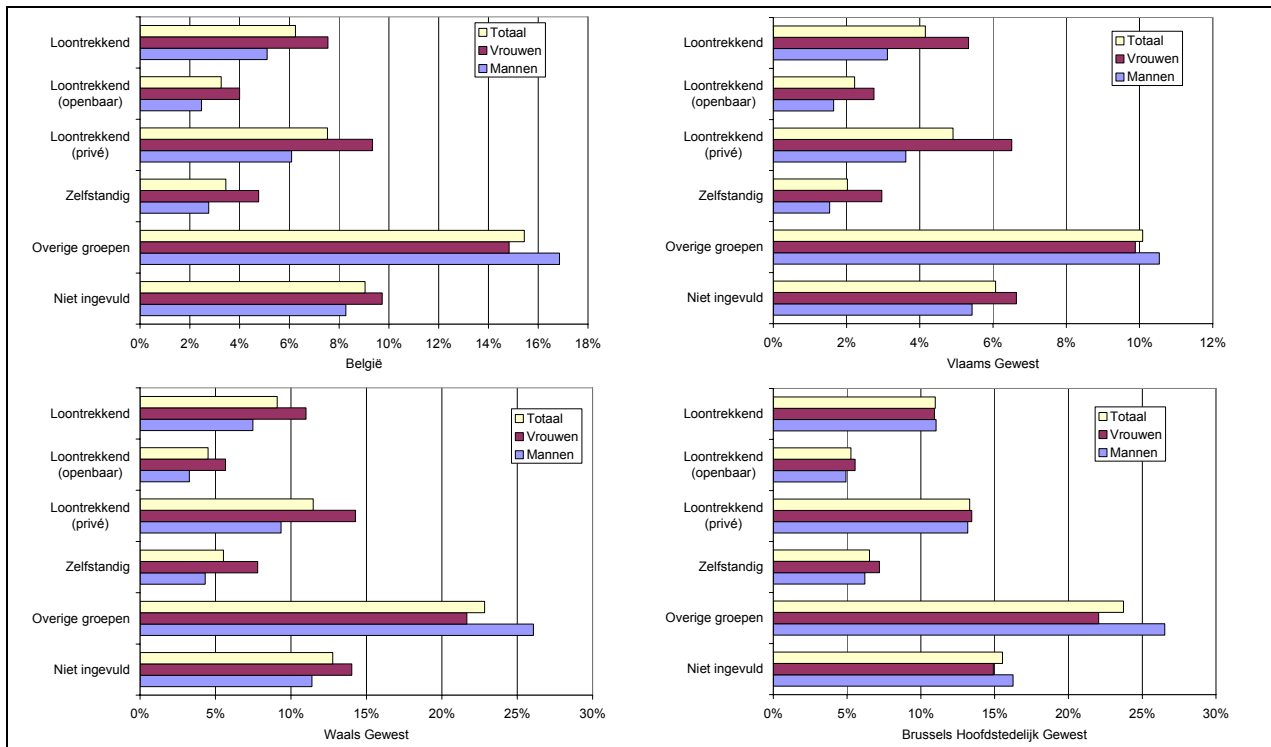
De voorgaande analyse gaf een beeld van het beroepsverleden van de werkzoekenden. Bekijken we echter de totale populatie naar beroepsstatuut (dus zowel de werkenden, werkzoekenden als niet-beroepsactieven) en gaan we na welk percentage uitstroomt naar het werkzoekende statuut, dan bekomen we een ander beeld (figuur 22).⁵³ We kijken hier met andere woorden naar het risico om vanuit een bepaald statuut werkloos te worden.

Van degenen die tot de ‘overige groepen’ (helpers van een zelfstandige, het huishoud- of dienstpersoneel, personen in een ander statuut (bijvoorbeeld PWA) of zonder statuut) behoren geeft 15,4% in België aan dat ze daarna terechtkomen in de werkloosheid. Zoals in de volgende paragraaf zal blijken, geldt dit ook voor de uitstroom naar de niet-beroepsactiviteit. Het aandeel dat uitstroomt naar de niet-beroepsactiviteit komt vaker uit de ‘overige groepen’ dan uit het loontrekkend statuut. Mannen die tot de ‘overige groepen’ behoren hebben meer kans dan vrouwen uit dezelfde groep om in de werkloosheid te belanden. Vrouwen die tot de ‘overige groepen’ behoren hebben dan weer meer kans om de arbeidsmarkt vaarwel te zeggen (1.5).

Van diegenen die aangeven loontrekkend of zelfstandig (geweest) te zijn, komt in België respectievelijk 6,2% en 3,4% in het werkzoekende statuut terecht. Loontrekkenden uit de privé-sector hebben meer kans om werkzoekende te worden (7,5%) dan loontrekkenden uit de openbare sector (3,3%). Vrouwen uit deze statuten lopen een groter risico om terecht te

⁵³ Van de totale bevolking tussen 18 en 64 jaar (werkenden + werkzoekenden + niet-beroepsactieven) liet 10,7% in België de vraag naar hun huidig of vorig beroepsstatuut blanco. Het gaat om personen die momenteel niet werken of geen arbeidsverleden hebben. Van degenen met een arbeidsverleden heeft 9% de vraag niet ingevuld.

komen in het werkzoekende statuut dan hun mannelijke collega's. Deze conclusie komt eveneens naar voor in de analyse van de uitstroom naar de niet-beroepsactiviteit (cfr. 1.5).

Figuur 22 : Risico op werkloosheid vanuit het beroepsverleden (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Uit het feit dat er meer werkzoekenden zijn in het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest kunnen we afleiden dat het risico op werkloosheid groter is in deze twee gewesten. Naast dit verschil in grootteorde zijn er, wat de uitstroom vanuit de verschillende statuten betreft, echter geen grote verschillen op te merken tussen de drie gewesten. Ook de verschillen tussen mannen en vrouwen komen in de drie gewesten naar voor. De enige uitzondering is de uitstroom naar het werkzoekende statuut van de loontrekkenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest waar we geen verschil zien tussen mannen en vrouwen in tegenstelling tot de andere gewesten.

De vorige sector van de werkzoekenden

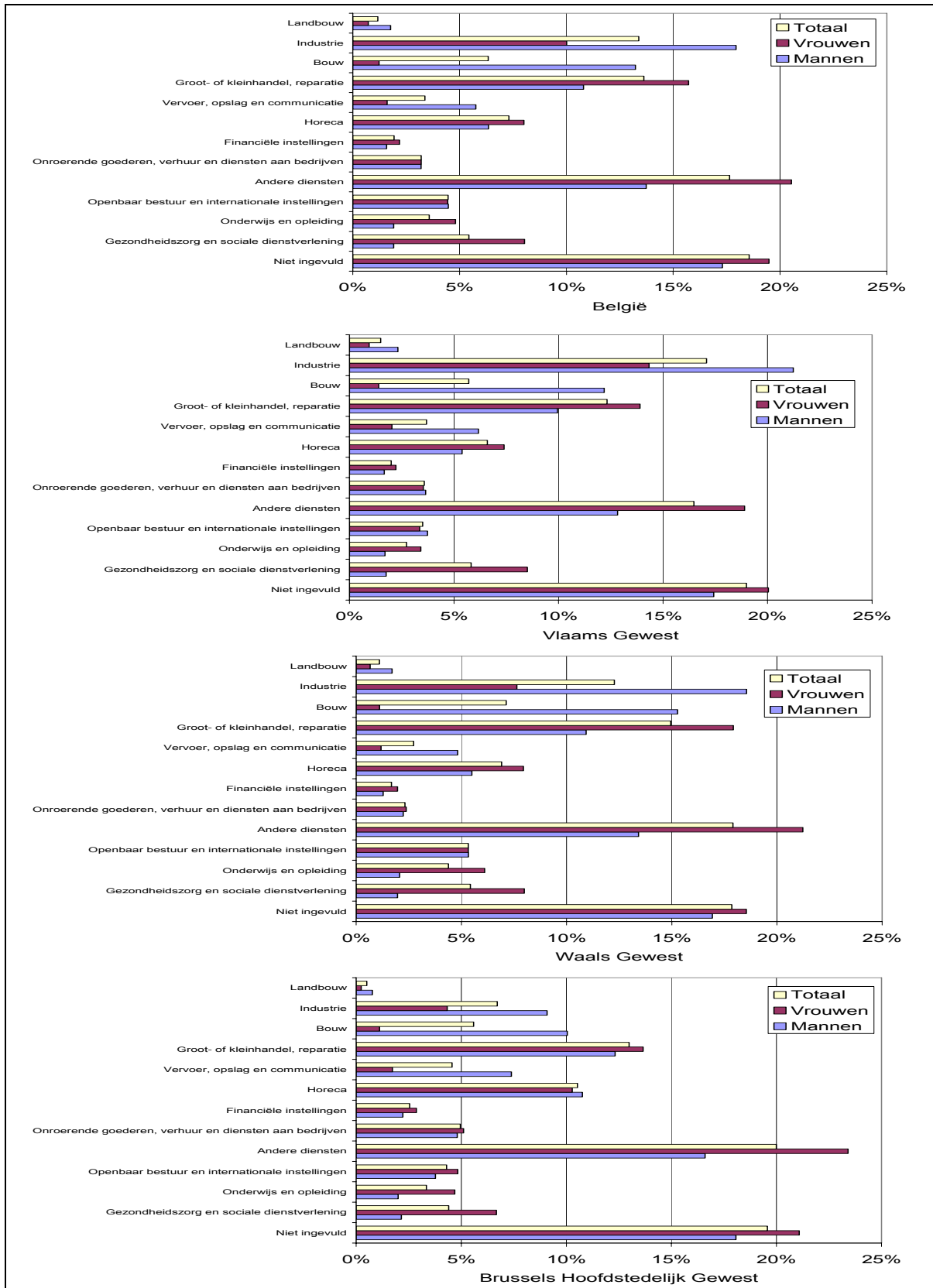
Figuur 23 toont de vorige sector van tewerkstelling van de werkzoekende bevolking.⁵⁴ De industrie en de sector 'groot- en kleinhandel, reparatie' zijn zowel in België als in de drie gewesten in de topdrie terug te vinden. Dit valt te verwachten aangezien deze sectoren bij de grootste behoren in België en de gewesten (1.3). De werkzoekenden uit het Vlaams Gewest zijn iets vaker afkomstig uit de industrie; in het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn de meeste werkzoekenden afkomstig uit de sector 'groot- en kleinhandel, reparatie'. Wat

⁵⁴Wat de vorige sector betreft, gaat het om een non-respons van 20,4%. Deze werkzoekenden hebben geen arbeidsverleden en kunnen dan ook geen sector van tewerkstelling opgeven. Van al de werkzoekenden met een beroepsverleden, heeft 18,6% niet geantwoord op deze vraag (figuur 8). Het percentage ligt iets lager in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Vrouwen blijven vaker het antwoord schuldig dan mannen.

opvalt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn de hoge aandelen van werkzoekenden die afkomstig zijn uit de horeca. Het grootste verschil tussen mannen en vrouwen is dat werkzoekende vrouwen voordien vaak gewerkt hebben in de gezondheidszorg en de sociale dienstverlening. Bij mannen is de bouwsector dan weer vaak de sector van afkomst. Opnieuw is dit te verwachten op basis van de verdeling van werkende mannen en vrouwen naar sector.

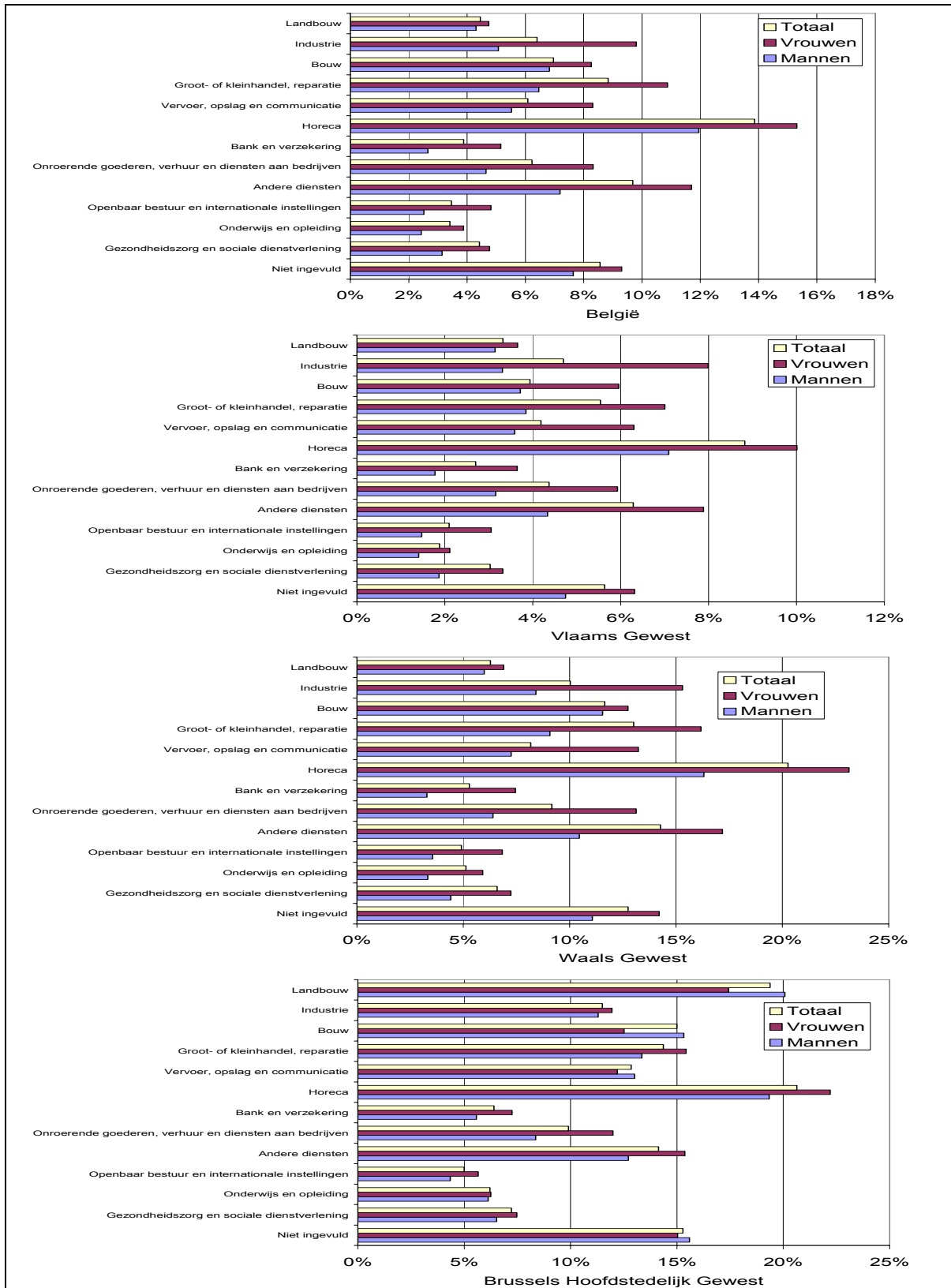
We kunnen ook hier nagaan welke sectoren het vaakst in werkloosheid uitmondten. Het wordt meteen duidelijk in figuur 23 dat deze analyse een heel ander beeld geeft dan de analyse van de vorige sector van de werkzoekenden.⁵⁵ In België en de drie gewesten lopen werkenden in de horeca-sector veruit het grootste risico om nadien werkzoekend te worden. In België gaat het om 13,9%, in het Vlaams Gewest blijft het percentage beperkt tot 8,8%. In het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn respectievelijk 20,3% en 20,6% van de personen die aangaven vòòr 2001 in de horeca te werken, werkzoekend. De uitstroom naar de werkloosheid ligt ook hier over het algemeen hoger in het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest, met als gevolg de hogere werkloosheidsgraden in deze twee gewesten. Sectoren waar de uitstroom naar het werkzoekende statuut het laagst ligt, zijn ‘Onderwijs en opleiding’, ‘Openbaar bestuur en internationale instellingen’ en ‘Bank en verzekering’. Het systeem van vaste benoemingen kan voor de eerste twee sectoren het lage risico op werkloosheid verklaren. Op dit vlak doen zich weinig verschillen voor tussen de gewesten. Opvallend is het hoog percentage werkzoekenden afkomstig uit de landbouwsector in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (19,4%). Het gaat hier echter om een zeer kleine groep, aangezien de landbouwsector slechts in beperkte mate aanwezig is in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het verschil in uitstroom naar het werkzoekende statuut tussen mannen en vrouwen is zeer klaar en duidelijk. Vrouwen hebben in alle sectoren en zowel in België als de gewesten telkens een groter risico dan mannen om in het werkzoekende statuut terecht te komen. Ook hier geldt weer dezelfde verklaring. Vrouwen zijn zoals reeds gezegd een kansengroep en hebben met andere woorden te kampen met hogere werkloosheidscijfers in vergelijking met mannen.

⁵⁵ Van de totale bevolking tussen 18 en 64 jaar (werkenden + werkzoekenden + niet-beroepsactieven) liet 10,7% in België de vraag naar hun huidige of vorige sector van tewerkstelling blanco. Het gaat om personen die momenteel niet werken of geen arbeidsverleden hebben. Van degenen met een arbeidsverleden heeft 8,6% de vraag niet ingevuld.

Figuur 23 : Vorige sector van de werkzoekende bevolking (18-64 jaar) (België en de gewesten, 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Figuur 24 : Risico op werkloosheid vanuit de vorige sector van tewerkstelling (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

1.4.4 Conclusie

De analyse van de werkzoekende bevolking in de SEE geeft aan dat kansengroepen het moeilijker hebben op de arbeidsmarkt. Vrouwen, jongeren, laaggeschoolden en niet-Belgen hebben te kampen met een hogere werkloosheid in vergelijking met mannen, de oudere leeftijdscategorieën, midden- en hooggeschoolden en Belgen. Dit blijkt allereerst uit de samenstelling van de werkzoekende bevolking.

De werkzoekende bevolking bestaat anno 2001 in België uit meer vrouwen dan mannen (57,7% ten opzichte van 42,3%). Ook in 1991 was dit het geval. Toen bestond de werkzoekende populatie uit 63,2% vrouwen en 36,8% mannen. Het overwicht van vrouwen is op tien jaar tijd gedaald, maar bestaat nog steeds. Deze evolutie is terug te vinden in de drie gewesten. De werkzoekende bevolking bestaat in 2001 voor 28,7% uit 25-34-jarigen, gevolgd door de 34-44-jarigen die goed zijn voor een kwart van de werkzoekenden. Ongeveer 22% van de werkzoekenden is tussen 18 en 24 jaar oud en nog een 18% behoort tot de 45-54-jarigen. Ten slotte bevat de werkzoekende populatie een kleine 6% 55-plussers. De percentages verschillen licht per gewest, maar de verhoudingen blijven gelijk. De situatie is niet sterk veranderd sinds 1991. In 1991 was het aandeel 25-34-jarigen iets groter (33%), terwijl het aandeel 35-44-jarigen (15,1%) en 45-54-jarigen (23%) iets lager lag.

Dat de kansengroepen te kampen hebben met een hogere werkloosheid, blijkt bovendien uit de analyse van de werkloosheidsgraden. België kent anno 2001 een totale werkloosheidsgraad van 10,7%. Dit is een daling ten opzichte van 1991, toen 11,8% van de personen die zich aanboden op de arbeidsmarkt geen job vond. Deze daling is enkel te danken aan de daling van de werkloosheidsgraad in het Vlaams Gewest (-2,4 procentpunten). Het Waals gewest kent over tien jaar tijd een status quo (+0,1 procentpunten), terwijl het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een negatieve evolutie kent: de werkloosheidsgraad stijgt er met 3 procentpunten. In 2001 hebben vrouwen een hogere werkloosheidsgraad dan mannen. De werkloosheidsgraad van vrouwen is over tien jaar tijd gedaald in België (-3,6 procentpunten). In het Vlaams Gewest kende de vrouwelijke werkloosheidsgraad de sterkste daling (-5,6 procentpunten), gevolgd door het Waals Gewest (-1,9 procentpunten). Enkel in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is de werkloosheidsgraad bij vrouwen gestegen (+2,7 procentpunten). De mannelijke werkloosheidsgraad daarentegen kende tussen 1991 en 2001 eerder een status quo in België (+0,6 procentpunten). Dat geldt eveneens voor het Vlaams Gewest (-0,3 procentpunten). Het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest kende een stijgende mannelijke werkloosheidsgraad (respectievelijk +1,4 en + 3,3 procentpunten). Deze evolutie heeft ertoe geleid dat de kloof tussen mannen en vrouwen verkleind is, maar de vrouwen hebben nog steeds een achterstand op de mannen.

De werkloosheidsgraad is het hoogst bij de jongeren en daalt naarmate men ouder wordt. Ook in 1991 lieten de jongeren de hoogste werkloosheidsgraden optekenen, maar de situatie is op tien jaar tijd nog verslechterd. De jongerenwerkloosheidsgraad is in België met 2 procentpunten gestegen sinds 1991. Deze stijging is volledig toe te schrijven aan de jonge mannen (+4,2 procentpunten). Jonge vrouwen blijven op gelijke hoogte wat betreft werkloosheidsgraad (+0,3 procentpunten). In het Vlaams en Waals Gewest kennen de jonge vrouwen een daling van hun werkloosheidsgraad (respectievelijk -0,9 en -0,5 procentpunten). De jonge mannen kennen er telkens een stijging van 4 procentpunten. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zien we echter een andere evolutie. Hier kende de

jongerenwerkloosheid een sterke stijging (+6,8 procentpunten), maar de stijging is hier sterker bij de vrouwen (+8,7 procentpunten) dan bij de mannen (+5,1 procentpunten).

Vrouwen hebben hun situatie op de arbeidsmarkt verbeterd sinds 1991. Hetzelfde kan echter niet gezegd worden voor de jongeren. Hun situatie is erop achteruit gegaan. Een evolutie van de werkloosheidsgraad van de laaggeschoolden en de niet-Belgen is niet mogelijk. Uit de analyse van de gegevens van 2001 blijkt alleszins dat zij tot een kansengroep behoren op de arbeidsmarkt.

1.5 De niet-beroepsactieve bevolking

Na de werkende en de werkzoekende bevolking, komt in deze vierde paragraaf de niet-beroepsactieve bevolking aan bod. Deze paragraaf vormt het laatste onderdeel in het hoofdstuk over de arbeidsmarkt. De niet-beroepsactieven vormen geen onbelangrijke groep, alleen al omwille van het feit dat bijna de helft van de 10,3 miljoen inwoners niet-beroepsactief is (figuur 25). Met 46% omvatten de niet-beroepsactieven meer personen dan de beroepsactieven (43%).⁵⁶ Ook vanuit het arbeidsmarktbeleid kan het belang van deze groep nauwelijks worden onderschat. Sinds enige jaren tracht het beleid meer mensen op de arbeidsmarkt te krijgen (het zogenaamde activeringsbeleid). Daarbij worden in eerste instantie de werkzoekenden gericht aangesproken ('sluitende aanpak'), terwijl de niet-beroepsactieven slechts onrechtstreeks worden gevisieerd.⁵⁷ Nochtans zal het lang niet volstaan alleen de werkzoekenden naar de openstaande vacatures te gidsen indien België bijvoorbeeld de Lissabon normen wil realiseren.

Het activeringsbeleid heeft tot doel het draagvlak en de financiering van het Belgische socialezekerheidssysteem uit te breiden eerder dan de werkloosheid terug te dringen. Gezien de lage nataliteit en de resulterende druk op het aantal werkenden, verdient het immers de aanbeveling het aantal beroepsactieve inwoners uit te breiden. Op politiek vlak is sprake van een nieuw discours, dat van de actieve welvaartsstaat, waar participatie hoog in het vaandel geschreven staat.⁵⁸ Deze paragraaf zal aantonen dat België wel degelijk over een omvangrijke stille arbeidsreserve beschikt, en dat het alleen kwestie is van die te mobiliseren aan de hand van opleidingen.⁵⁹ Het zal ook duidelijk worden dat de recente inhaalbeweging van de vrouwen (1.2) op de arbeidsmarkt geen verworvenheid is, maar zich in de komende decennia aan de hand van opleidingen voluit zal moeten consolideren.

De stille of latente arbeidsreserve, die in deze paragraaf centraal staat, is het weinig zichtbare onbenutte aanbod van arbeidskrachten. Er bestaat geen eenduidige definitie van dit begrip, maar naargelang de auteur gaat het om groepen als huisvrouwen en -mannen, studenten, niet-werkzoekende uitkeringstrekkers, oudere 'vrijgestelde' werklozen, arbeidsongeschikten,

⁵⁶ Een restcategorie van 11% vulde het formulier niet in of gaf geen arbeidsmarktstatuut op. Zie ook bijlage 2 op de CD-rom.

⁵⁷ Europese Commissie, *Joint employment report 2004-2005*, Brussel, 2005, Addendum 1, blz. 7-8.

⁵⁸ Bijvoorbeeld Pact van Vilvoorde. Zie ook: Smets, J., 'Alle hens aan denk voor werk'. *Werkgelegenheidsconferentie 2003. Onze job-achterstand op Europa inhalen*, Brussel, 2003. F. Vandenbroucke, Solidaire zuurstof in een Belgische creativiteit, in: *OverWerk*, XIII-4 (2003), 38-41.

⁵⁹ Zoals aanbevolen door de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid. Hoge Raad, *Verslag*, 20-21 en II-110-II-114.

bruggepensioneerden, deeltijds werkenden enzovoort.⁶⁰ Het concept ‘stille arbeidsreserve’ wordt meestal aangepast aan de beschikbare bronnen.⁶¹ Als theoretische basis wordt uitsluitend verwezen naar de ‘discouraged worker’.⁶² Dit impliceert dat arbeidsmarktgedrag mee gedetermineerd wordt door (de perceptie van) de kansen op de arbeidsmarkt. Naast een tekort aan geschikte vacatures, worden soms andere elementen in een definitie vermeld. Zo definieert Holst de stille arbeidsreserve aan de hand van tijdspannen (bijvoorbeeld: iemand die alleen ‘op lange termijn’ beschikbaar is).⁶³ Voor Jones en Riddell is het criterium dat men wel wil werken maar niet zoekt, doorslaggevend.⁶⁴ De stille arbeidsreserve wordt vaak tegenover het concept van de arbeidsreserve geplaatst.⁶⁵ Deze omvat de werkzoekende beroepsbevolking (de zogenaamde niet-werkende werkzoekenden en de werkende werkzoekenden). In tegenstelling tot de stille arbeidsreserve, gaat het bij de arbeidsreserve om een expliciet waarneembaar onbenut aanbod.⁶⁶ De stille arbeidsreserve wordt daarentegen niet geteld of geregistreerd.⁶⁷

⁶⁰ Het Federaal Planbureau berekent bijvoorbeeld de arbeidsreserve als de som van de voltijdse loopbaanonderbrekingen, de bruggepensioneerden, de administratieve werkzoekenden en de oudere werklozen. Federaal Planbureau, *Economische vooruitzichten 2005-2010*, Brussel, 2005, 62.

⁶¹ Boersma, L. Van Dijk, J., Van Wissen, L., *Making the unused labour force work: assessing the facts for the Netherlands*, Voorburg/Heerlen, 2004, 15. (CBS Discussion paper 04008)

⁶² ‘Looking for work in conditions of general unemployment becomes so disheartening that some of the unemployed give up and withdraw from the labour force and that some people who would ordinarily enter the labour force do not do so.’ Hamermesh, D.S., Rees, A. (1993). *The economics of work and pay*, New York, 37.

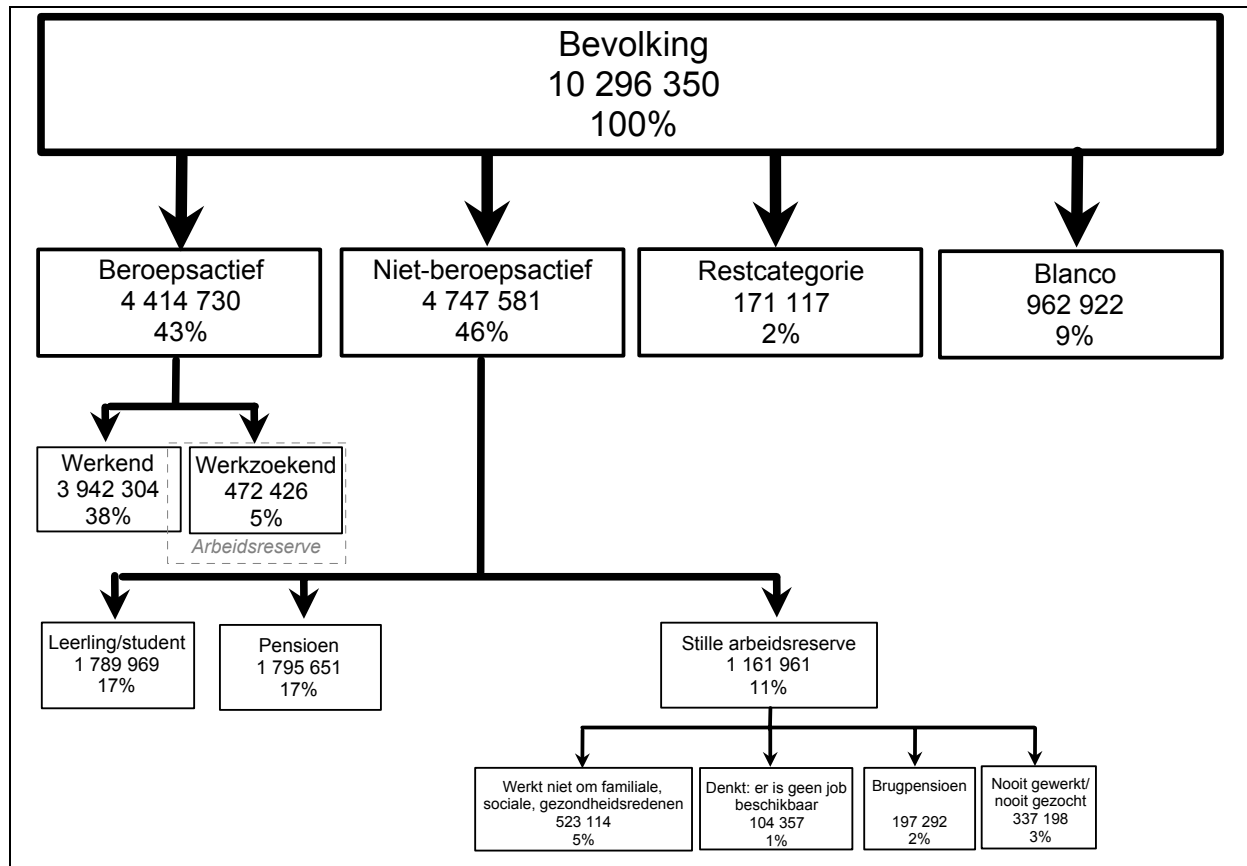
⁶³ Holst, E., Schupp, J. (2000). Hidden labour force in Germany, in: *Economic Bulletin*, 37 (9), 285-292. Holst, E., Spiess, C.K. (2002). Labour market attachment and people outside the labour force, *Journal of applied social science studies*, 122-1, 55-83. Holst, E., Spiess, C.K. (2004). *The transition into work – specialities for the hidden labour force in comparison to other economically inactive persons*, Berlin. (DIW Discussion papers 428)

⁶⁴ Jones, S.R.G, Riddell, W.C. (1998). Unemployment and labour force attachment: a multistate analysis of non-employment, in: Haltiwanger, J., Topel, M.E., Topel, R. (ed.) *Labour statistics measurement issues*, Chicago.

⁶⁵ Hoge Raad voor de Werkgelegenheid, *Verslag 2002*, Brussel, 2002, II-10-II-16.

⁶⁶ WAV-SSA, *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 1997*, Leuven, 1997, 269-272.

⁶⁷ Brinkmann, C., Klauder, W., Reyher, L., Thon, M. (1987). Methodische und inhaltliche Aspekte der Stillen Reserve, in: *Mittlungen aus der Arbeitsmarkt- und Berufsforschung*, XX-4, 387-409

Figuur 25 : Bevolking naar arbeidsmarktpositie (alle leeftijden) (België; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Figuur 25 vertaalt de arbeidsreserve naar cijfers. Studenten (1.790.000) en gepensioneerden (1.795.700), die volgens de meeste definities geen deel van de stille arbeidsreserve uitmaken, omvatten elk 17% van de totale bevolking. Gezien de combinatie studeren-werken in België nauwelijks wordt aangemoedigd en gezien de lange studieduur, zal deze groep zich uitbreiden. België telt verder zo'n 197.300 bruggepensioneerden – goed voor 2% van het totale inwonersaantal. Verwijzend naar het recente eindeloopbaan debat zal deze relatief kleine groep in de toekomst het voorwerp van nieuwe beleidsmaatregelen uitmaken.⁶⁸ Met het oog op de stille arbeidsreserve, blijkt uit de cijfers verder dat 3% van de bevolking nog nooit gewerkt heeft. Het gaat om 337.200 inwoners (waarvan 129.500 de pensioenleeftijd hebben bereikt). Bovendien keerden 104.400 personen (1%) de arbeidsmarkt de rug toe omdat hij/zij denkt dat er geen gepaste baan bestaat. Deze groepen zijn - theoretisch althans - in grote mate mobiliseerbaar. Huisvrouwen en –mannen kunnen bijvoorbeeld naar de arbeidsmarkt worden geleid indien de voorzieningen voor kinderopvang verder verbeteren, via dienstencheques of via het fiscaal aanmoedigen van tweeverdienerschap. Een laatste categorie niet-beroepsactieven zijn burgers die niet werken 'om familiale, sociale, persoonlijke, gezondheids- of andere redenen'. Op deze wijze omschreven 523.000 respondenten hun arbeidsmarktpositie. Uiteraard kan deze 5% slechts in beperkte mate worden ingezet, maar toch laat de vage benaming van de categorie mogelijkheden open.

⁶⁸ Open forum Eindeloopbaanproblematiek, in: *OverWerk*, XIV-3 (2004), 7-67. Hoge Raad voor de Werkgelegenheid, *Verslag*, Brussel, 2005, 65-206.

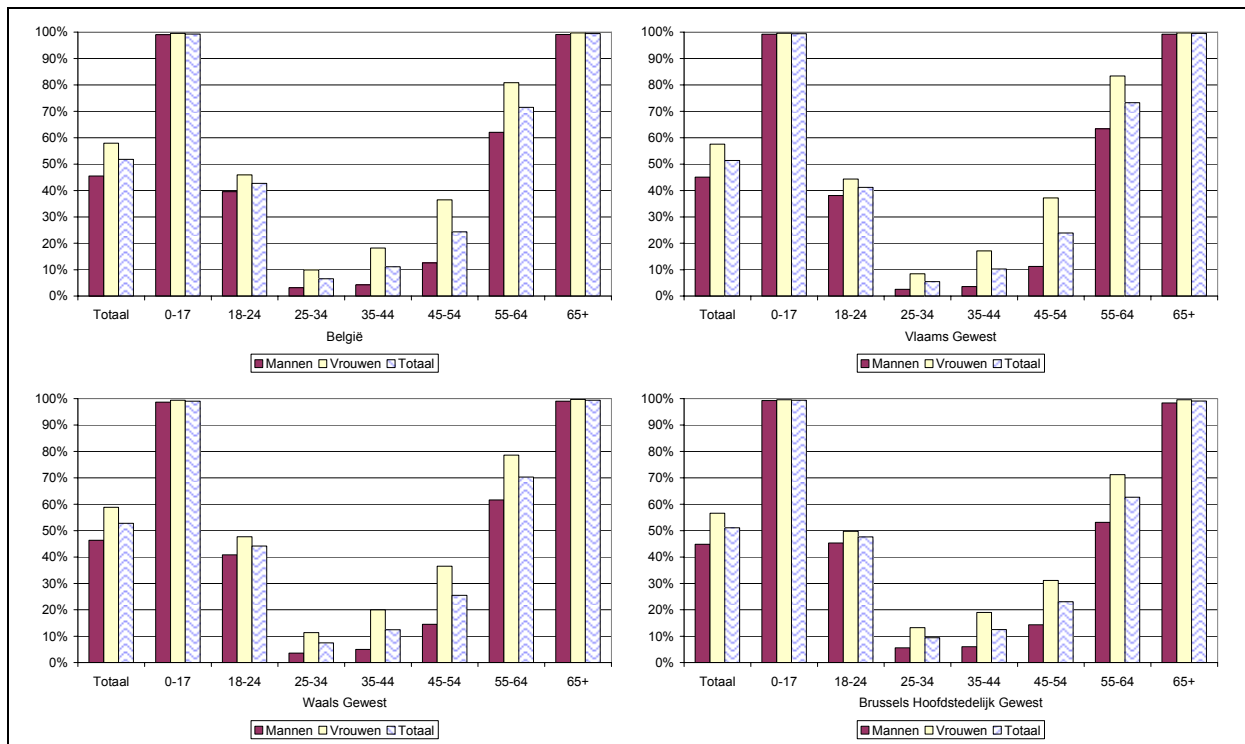
Deze paragraaf gaat ook in op het onderwijsniveau en het beroepsverleden van de niet-beroepsactieve bevolking. De vraag naar het onderwijsniveau houdt uiteraard rechtstreeks verband met de mobilisering van de stille arbeidsreserve en levenslang leren. Qua beroepsverleden interesseren ons vooral de sectoren van tewerkstelling en het oude statuut van de niet-beroepsactieven en kunnen een aantal bijkomende vragen worden beantwoord, zoals: Werkten de meeste niet-beroepsactieven voordien in ‘traditionele’ sectoren, type zware industrie? Zijn niet-beroepsactieve vrouwen oververtegenwoordigd in bepaalde sectoren? Komen niet-beroepsactieven vooral uit het loontrekkende, of eerder uit het niet-loontrekkende segment van de arbeidsmarkt?

1.5.1 De niet-beroepsactieve bevolking naar geslacht en leeftijd

Aan de hand van de verdeling van de niet-beroepsactieven naar geslacht en leeftijd kunnen we ons een eerste beeld vormen van de stille arbeidsreserve. Figuur 26 geeft het aandeel van de niet-beroepsactieve bevolking in de totale bevolking per leeftijdsklasse (en geslacht) weer. Logischerwijze zijn bijna alle 0-17-jarigen en de 65-plussers in België niet-beroepsactief. Daartussen is er sprake van een ‘overgangperiode’ met de 18-24-jarigen (met 43% niet-beroepsactieven) en de 55-64-jarigen (met 72% niet-beroepsactieven). Het gaat hier enerzijds om studenten en anderzijds om bruggepensioneerden en gepensioneerden, maar ook om huisvrouwen en -mannen.⁶⁹ In de overige leeftijdscategorieën valt het aandeel van de niet-beroepsactieven eerder laag uit. Bij de 25-34-jarigen gaat het om 7% en bij de 35-44-jarigen om 11% niet-beroepsactieven. De 45-54-jarigen trekken zich daarentegen in toenemende mate uit de arbeidsmarkt terug. Hier tellen we een kwart niet-beroepsactieven. Dit hoge aandeel niet-beroepsactieven wordt voor een belangrijk stuk verklaard door de positie van de vrouw. Ook al zijn vrouwen op alle leeftijden verhoudingsgewijs sowieso vaker niet-beroepsactief dan mannen, bij de 45-54-jarigen omschrijft 36% van de vrouwen haar situatie als niet-beroepsactief (ten opzichte van 13% bij de mannen). Anderzijds blijkt uit onderzoek wel dat er steeds meer oudere (vrouwen) zijn die ooit hebben gewerkt.⁷⁰

⁶⁹ Deze groep bevat heel wat vrouwen omdat de officiële pensioensleeftijd voor vrouwen vanaf januari 2000 op tweeënzestig jaar werd vastgesteld. Tot juli 1997 lag de officiële pensioensleeftijd voor vrouwen op zestig jaar, vanaf dan op eenenzestig jaar. Vanaf januari 2000 gold tweeënzestig jaar als marge (vanaf januari 2003: drieënzestig jaar).

⁷⁰ M. Tielens, W. Herremans, Een oud zeer, in: WAV-SSA, *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 2004*, Leuven, 2004, 139.

Figuur 26 : Aandeel van de niet-beroepsactieve bevolking naar geslacht en leeftijd (alle leeftijden) (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

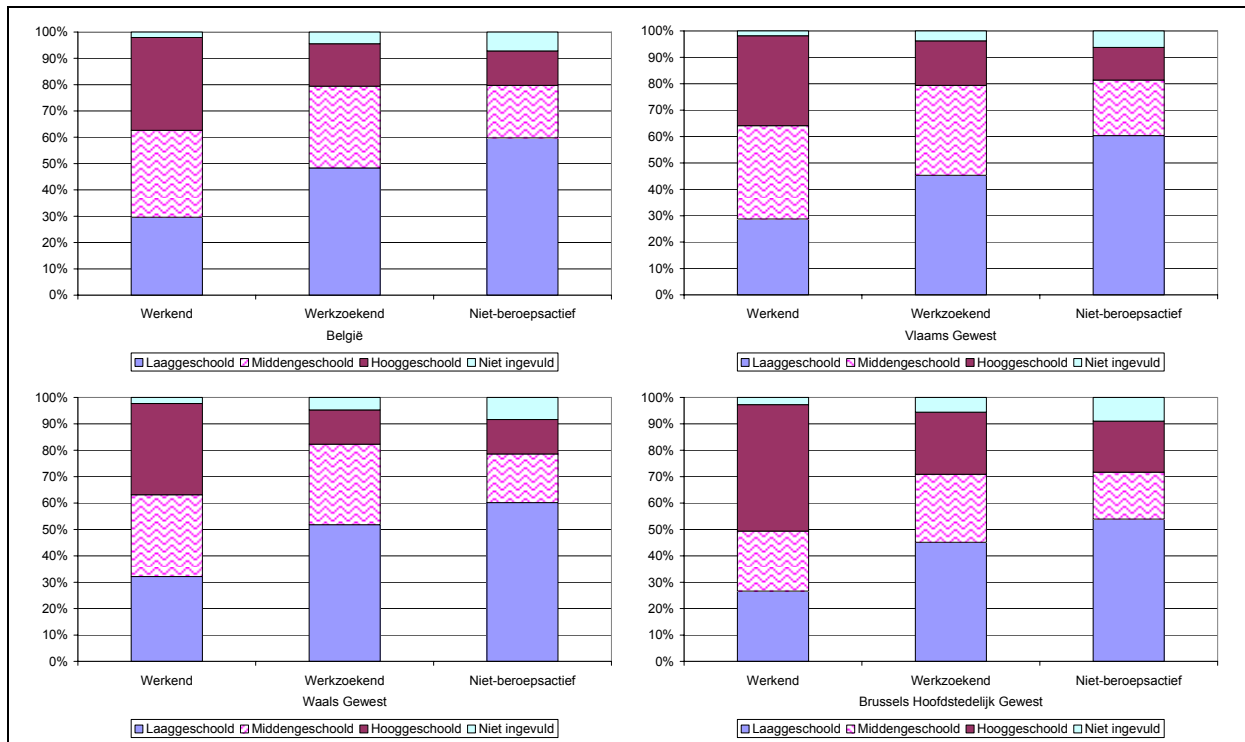
Qua regionale tendensen, kunnen we wijzen op het feit dat het Vlaams Gewest het kleinste aandeel niet-beroepsactieven telt. Wel valt op dat het aandeel niet-beroepsactieve 45-54- en 55-64-jarigen in het Vlaams Gewest verhoudingsgewijs even hoog ligt als in de andere gewesten. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest springt in deze context eveneens in het oog doordat het aandeel niet-beroepsactieven in de oudere leeftijdscategorieën lager ligt dan het nationale cijfer. Zo werkt bijvoorbeeld 63% van de 55-64-jarige Brusselaars niet meer (ten opzichte van 72% in gans België). Mogelijk heeft dit te maken met het hoge onderwijsniveau van de Brusselaars, maar de grote Brusselse non-respons laat niet toe dit punt hard te maken. Uit deze analyse besluiten we met andere woorden dat de stille arbeidsreserve zich vooral bij de vrouwen (alle leeftijden) en de 45-54-jarigen mannen situeert.

1.5.2 De niet-beroepsactieven naar onderwijsniveau: vrouwen en laaggeschoolden

Daarenboven leert een analyse van het onderwijsniveau dat de stille arbeidsreserve grotendeels uit laaggeschoolden bestaat. Figuur 27 bevat volledigheidshalve ook de verdeling naar onderwijsniveau voor de werkenden en de werkzoekenden. Een mobilisering van deze reserve impliceert met andere woorden een behoorlijke inspanning op het vlak van opleidingen en levenslang leren.⁷¹ Indien we ons concentreren op de niet-beroepsactieve

⁷¹ Voor een stand van zaken, cfr. M. Booghman, E. Stevens, Levenslang leren: wie zijn ze? Wat doen ze? Wat drijft ze?, in: WAV-SSA, *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Jaarboek 2004*, Leuven, 2004, 203-214.

bevolking van 25 tot en met 64 jaar⁷², blijkt 60% laaggeschoold. Het gaat om 787.700 personen, waarvan bovendien 513.200 vrouwen.⁷³

Figuur 27 : Arbeidsmarktpositie (25-64-jarigen) naar onderwijsniveau (België en de gewesten; 2001)

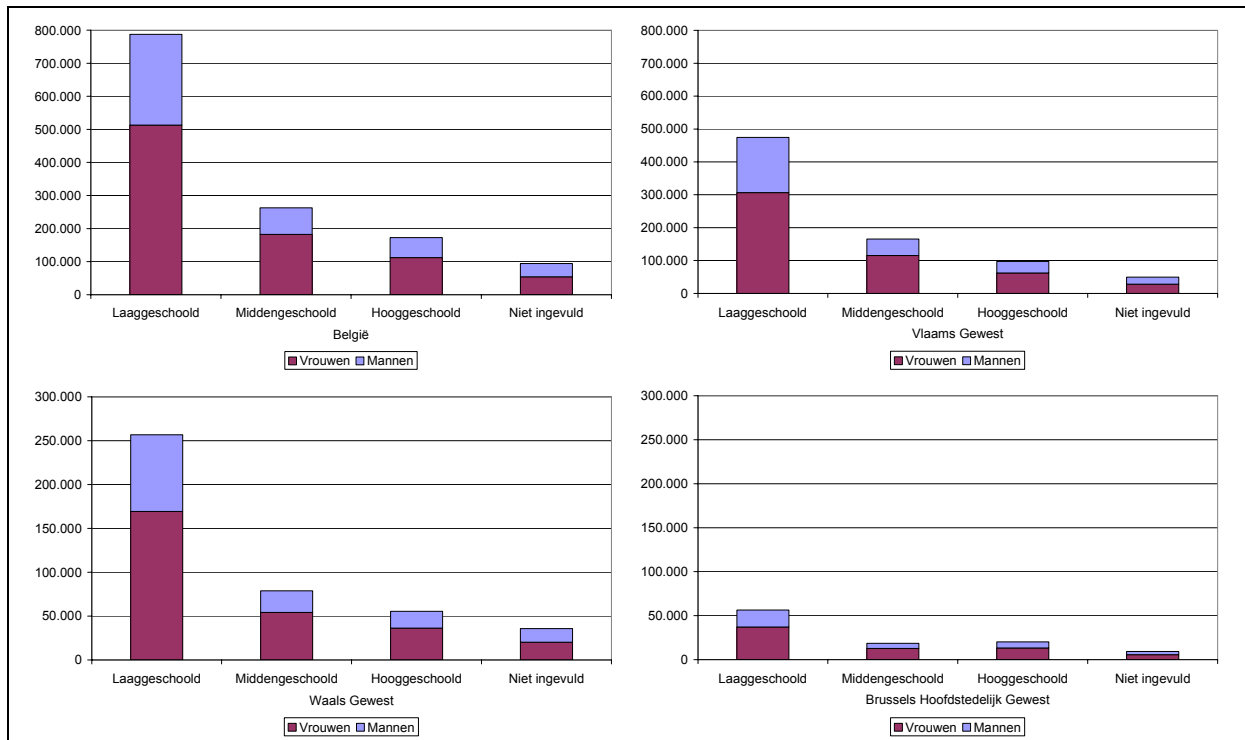
Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Figuur 28 illustreert het vrouwelijke en laaggeschoolde karakter van de stille arbeidsreserve. De midden- en hooggeschoolden bestaan ook voor meer dan de helft uit vrouwen, maar weegt dit nauwelijks door in het geheel gezien de totale grootte van deze beide groepen. De vrouwelijke en laaggeschoolde aard van de stille arbeidsreserve wordt in een eerste instantie verklaard door het aantal en het soort beschikbare formele jobs. De vraag naar laaggeschoolde arbeid loopt in België immers terug. Laaggeschoolde arbeid schrikt bovendien vaak af gezien de kwaliteit van de baan meer dan eens de bereidheid om de job aan te nemen, determineert. In het geval van laaggeschoolde vrouwen, wordt daarenboven vaker deeltijds, laagbetaald en op tijdelijke basis gewerkt. Van doorstroomkansen is er daarbij nauwelijks sprake, wat mede verklaard wordt door de afwezigheid van opleidingen voor laaggeschoolde werknemers.⁷⁴

⁷² Vele 18- tot en met 24-jarigen zitten nog op de schoolbanken en hebben hun hoogste diploma nog niet behaald. Wanneer ze toch worden meegeteld, kan dit vertekeningen veroorzaken. Kavadias, D. & Pelleriaux, K. (2004). *Opleidingsniveau en diploma's in Vlaanderen. De productie van bevolkingsgegevens over het onderwijsniveau op basis van de administratieve gegevens in de Vlaamse Gemeenschap.*

⁷³ Dit fenomeen werd ook in de internationale literatuur vastgesteld. Bijvoorbeeld: R. Asplund, I. Person, Low pay: a special affliction of women, in: M. Gregory et al., *Labour market inequalities. Problems and policies of low wage employment in international perspective*, Oxford, 2000.

⁷⁴ OECD, *Employment outlook*, Paris, 1999, 26-35. OECD, *Employment outlook*, Paris, 2002, 127-169.

Figuur 28 : De niet-beroepsactieve 25-64-jarigen naar onderwijsniveau en geslacht (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Een tweede verklaring houdt ongetwijfeld verband met de werkloosheids- en inactiviteitsvallen. Door een combinatie van lage netto lonen en relatief hoge uitkeringen ontbreekt het laaggeschoolde vrouwen vaak aan voldoende financiële incentieven om een baan te aanvaarden.⁷⁵ België werd op dit vlak door de Europese Commissie met de vinger gewezen.⁷⁶ De moeilijke uitgangspositie van laaggeschoolde vrouwen wordt – ten derde – eveneens gedetermineerd door gezinsvorming en –zorg. In de literatuur wordt daarbij verwezen naar het feit dat laaggeschoolden minder mogelijkheden hebben om werk en zorg te combineren. Zo wegen de kosten van kinderopvang zwaarder door (gezien het kleinere budget) en komen ze omwille van hun grillige loopbaan meestal niet in aanmerking voor een of andere vorm van loopbaanonderbreking.⁷⁷ Laaggeschoolde vrouwen hebben bovendien een andere, meer traditionele visie op arbeid en zorg.⁷⁸

Afgezien van het wegwerken van inactiviteitsvallen, heeft het vrouwelijke en laaggeschoolde karakter van de stille arbeidsreserve twee implicaties voor het arbeidsmarktbeleid. Enerzijds dient de stijgende scholarisatie van jonge vrouwen te worden gehandhaafd en uitgebreid naar oudere vrouwen om te vermijden dat zij in de onderste schuif terecht komen. Anderzijds kan bijvoorbeeld een systeem van dienstencheques heel wat oudere, laaggeschoolde vrouwen op een zinvolle manier aan (formeel) werk helpen. Een fiscale aanmoediging voor

⁷⁵ L. De Lathouwer, K. Bogaerts, *De problematiek van de werkloosheidsval*, Antwerpen, 2002 (CSB Berichten).

⁷⁶ Europese Commissie, *Joint employment report 2004-2005*, Brussel, 2005, Addendum 1, blz. 6-9.

⁷⁷ M. Debacker, Zorg als nieuw sociaal risico. De achterstand van laaggeschoolde vrouwen op de arbeidsmarkt van naderbij bekeken, in: *OverWerk*, XIV-3 (2004), 141.

⁷⁸ Volgens sommige auteurs hanteren deze vrouwen bepaalde preferenties ten opzichte van arbeid en zorg die hun arbeidsmarktkeuzes in verregaande mate bepalen en zelfs voorspelbaar maken. C. Hakim, *Preference theory*, Oxford, 2000.

tweeverdieners kan ook stimulerend werken. Een analyse van het beroepsverleden van de niet-beroepsactieve inwoners laat echter toe deze problematiek vanuit een andere, niet minder belangrijke invalshoek te benaderen.

1.5.3 De achtergrond van de stille arbeidsreserve: het beroepsverleden

De SEE biedt namelijk inzicht in het statuut en de sector waarin de thans niet-beroepsactieven voordien werkten. Met betrekking tot het statuut wordt opnieuw de positie van de eerder genoemde doelgroepen onderlijnd. Net als in 1.4, bestaat deze analyse uit twee delen. In eerste instantie wordt het aandeel van elk statuut binnen het totale aantal niet-beroepsactieven bekeken. (Hoeveel niet-beroepsactieven werkten voordien als loontrekkende?) In tweede instantie wordt het aandeel van de niet-beroepsactieven per statuut geanalyseerd. (Hoeveel loontrekkenden zijn thans niet-beroepsactief?) Een soortgelijke oefening vindt plaats voor de voormalige sector van tewerkstelling. Deze analyse maakt begrijpelijk dat de Belgische economische structuur in grote mate tot de precaire situatie van een aantal bevolkingsgroepen bijdraagt.

Het vorige beroepsstatuut van de niet-beroepsactieven

Betreffende het statuut, werkte in België 18% van de thans niet-beroepsactieve mannen voordien als loontrekkende in de openbare sector (figuur 29).⁷⁹ Ongeveer 45% functioneerde in de Belgische privé-sector als loontrekkende. Daarmee was in het totaal 63% van de niet-beroepsactieve mannen in België voordien in het loontrekkende segment van de arbeidsmarkt tewerkgesteld. Dit ligt in de lijn der verwachtingen gezien de meerderheid van de werkenden aan de slag is als loontrekkende, voornamelijk in de privé-sector (1.3). Bij de niet-beroepsactieve vrouwen gaat het daarentegen slechts om 52%. Het grote verschil met de mannen situeert zich in het segment van de ‘overige groepen’. Deze groepen helpers van zelfstandigen, huishoud- of dienstpersoneel of werknemers van een Plaatselijk Werkgelegenheidsagentschap. Gezien het overwegend vrouwelijke karakter van deze categorieën verbaast het dus niet dat er zich meer niet-beroepsactieve vrouwen dan mannen in deze groep bevinden.⁸⁰ Een bijkomend man/vrouw verschil manifesteert zich bij de zelfstandigen.⁸¹ Circa 8% van de niet-beroepsactieve mannen blijkt voordien zelfstandig te zijn geweest, ten opzichte van 6% niet-beroepsactieve vrouwen.

Als we de totale populatie (dus zowel de werkenden, werkzoekenden als niet-beroepsactieven) verdelen naar (huidig of vroeger) beroepsstatuut en vervolgens per statuut nagaan wat het percentage niet-beroepsactieven is, krijgen we een ander beeld.⁸² Het statuut ‘overige groepen’ neemt dan de leiding over van de loontrekkenden. Zoals eerder aangegeven, gaat het hier om een erg heterogene, maar vrouwelijke groep. Figuur 30 illustreert dat 22% van de mannen en 37% van de vrouwen, die zichzelf in de categorie

⁷⁹ Van degenen die een arbeidsverleden hebben, heeft 27% de vraag niet ingevuld. Dit percentage ligt even hoog in de drie gewesten. Er is slechts een klein verschil tussen mannen en vrouwen.

⁸⁰ *Activering rendeert, PWA resideert?*, Leuven, 2004. (WAV Arbeidsmarktflits 45)

⁸¹ Anderzijds zijn er relatief weinig vrouwelijke ondernemers. Zie bijvoorbeeld: D. De Clercq, *Global entrepreneurship monitor. Executive report for Belgium*, Gent, 2002. OECD, *Women's entrepreneurship: issues and policies*, Paris, 2004.

⁸² Van de totale bevolking tussen 18 en 64 jaar (werkenden + werkzoekenden + niet-beroepsactieven) liet 10,7% in België de vraag naar hun huidige of vorige sector van tewerkstelling blanco. Het gaat om personen die momenteel niet werken of geen arbeidsverleden hebben. Daarnaast heeft nog eens 9% de vraag niet ingevuld.

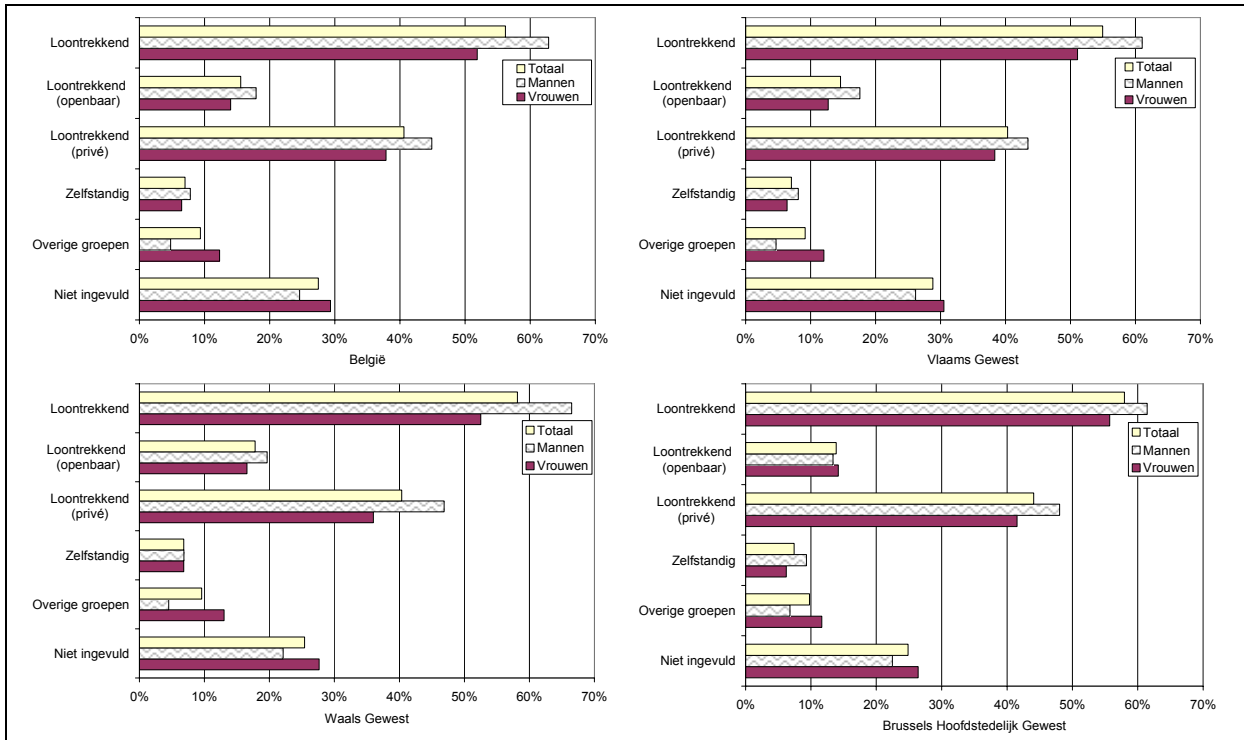
‘overige groepen’ situeert, het beroepsleven feitelijk de rug toe keerde. Bij de loontrekkende mannen gaat het om 14%, bij de vrouwen om 20%. Bij de zelfstandigen werkt slechts 9% van de mannen en 22% van de vrouwen niet meer. Met het oog op de stille arbeidsreserve luidt de boodschap: aandacht voor de vrouwelijke ‘overige groepen’ - eerder dan bijvoorbeeld de zelfstandigen.

De vorige sector van de niet-beroepsactieven

Ongeveer 12% van de niet-beroepsactieve vrouwen werkte voordien in de ‘industrie’ (figuur 31).⁸³ Nog eens 12% was in de ‘groot- of kleinhandel’ en de ‘reparatie van gebruiksgoederen’ tewerkgesteld. Dit ligt in de lijn der verwachtingen gezien deze sectoren in België bij de grootste behoren (1.3). De voornaamste groep niet-beroepsactieve vrouwen (14%) vinden we echter terug in de categorie ‘andere diensten’ en ‘particuliere huishoudens met werknemers’. Telkens 8% van de niet-beroepsactieve vrouwen in België werkte voordien in de sectoren ‘onderwijs en opleiding’ en ‘gezondheidszorg en sociale dienstverlening’. Bij de mannelijke inwoners is er sprake van een geheel ander patroon, namelijk van een oververtegenwoordiging in de industrie. Haast een kwart van de thans niet-beroepsactieve mannen werkte voordien in de ‘industrie’. Wellicht hangt dit hoge cijfer samen met de jarenlange afbouw van ’s lands (zware) industrie.⁸⁴ Het is wel opmerkelijk dat deze sector in het Waals Gewest geen (nog) prominentere rol opeist (figuur 31). In tegenstelling tot de vrouwen, werkten heel wat meer mannen voordien in de bouwsector (12% versus 1% bij de vrouwen). Het omgekeerde geldt dan weer voor de gezondheidssector, waar slechts 1% van de niet-beroepsactieve mannen voordien actief was, en de vervoerssector (5% mannen versus 1% vrouwen). Het klassieke man/vrouw verhaal komt dus opnieuw aan de oppervlakte (1.3). Naast de industrie en de bouw werkten heel wat mannen voordien ook in het ‘openbaar bestuur’ (10%) en de ‘andere diensten’ (8%). Er doen zich weinig verschillen voor tussen de gewesten onderling. Alleen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vormt een uitzondering – wat uiteraard wordt verklaard door de sterk afwijkende economische structuur van de hoofdstad.

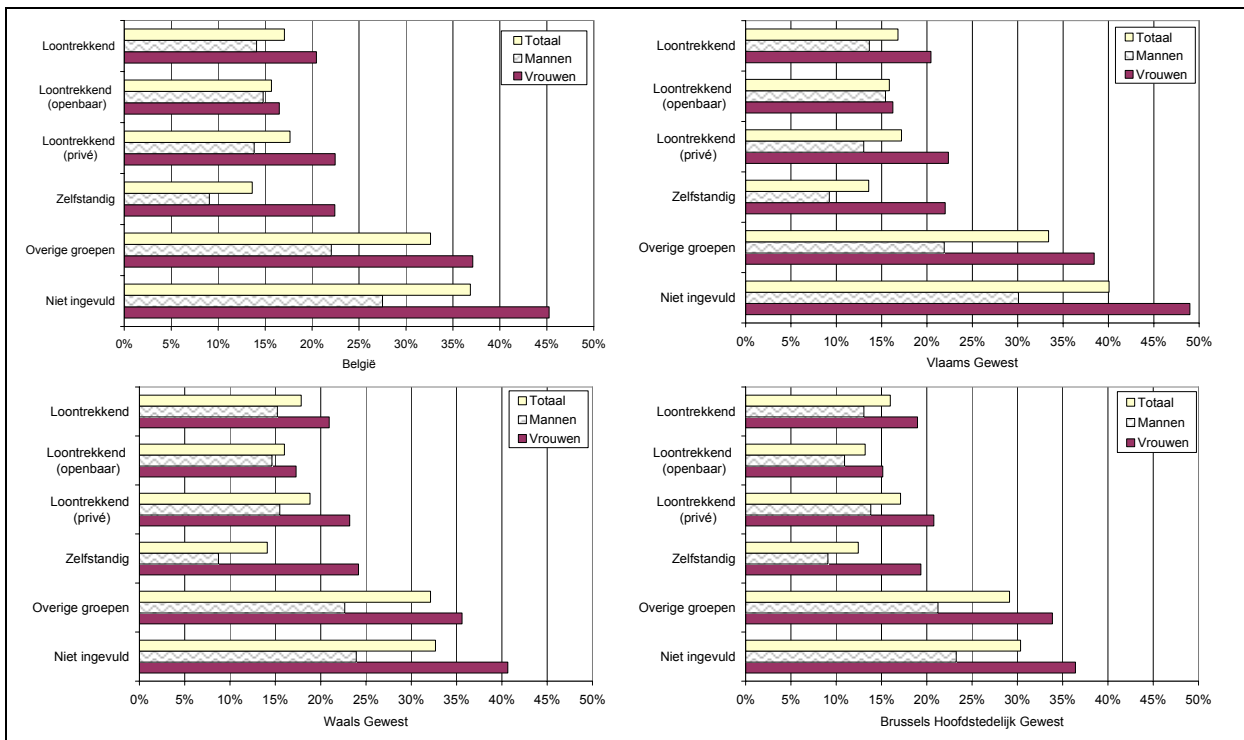
⁸³ Van degenen die een arbeidsverleden hebben, heeft 25% de vraag niet ingevuld. Dit percentage ligt iets lager in het Waals Gewest (22%). Circa 19% van de mannen met arbeidsverleden heeft de vraag niet ingevuld. Bij de vrouwen gaat het om bijna 30%. Deze discrepantie doet zich in het ganse land voor, maar in mindere mate in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

⁸⁴ Zie bijvoorbeeld: G.L. De Brabander, *Regional specialization, employment and economic growth in Belgium between 1846 and 1970*, New York, 1981. A. Mommen, *The Belgian economy in the twentieth century*, London, 1994.

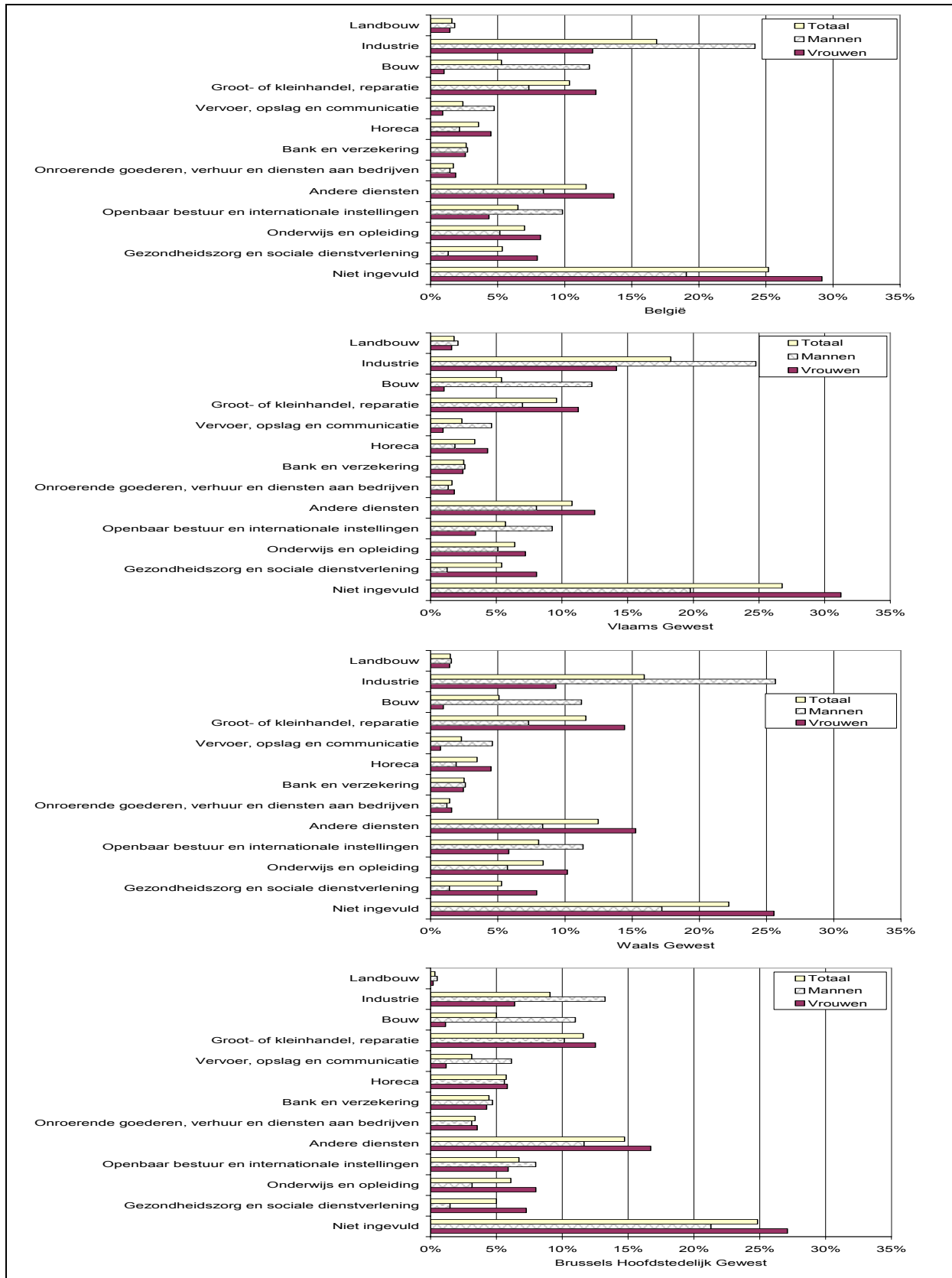
Figuur 29 : Vorig beroepsstatuut van de niet-beroepsactieve bevolking (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

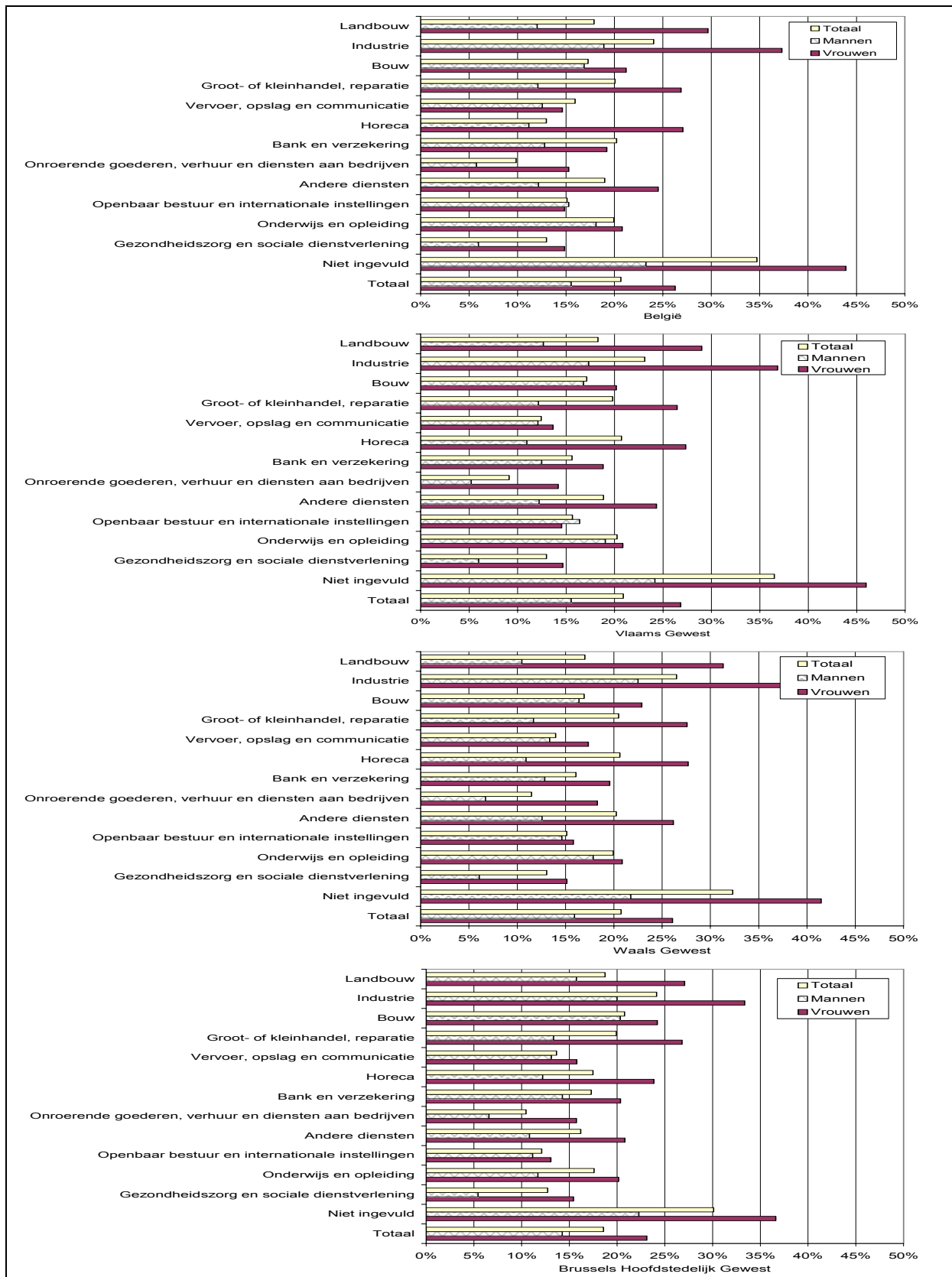
Figuur 30 : Aandeel van de niet-beroepsactieve bevolking binnen de totale populatie (som van werkenden, werklozen, niet-beroepsactieven) per (huidig of vroeger) beroepsstatuut (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Figuur 31 : Vorige sector van de niet-beroepsactieve bevolking (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Figuur 32 : Aandeel van de niet-beroepsactieve bevolking binnen de totale populatie (som van werkenden, werklozen, niet-beroepsactieven) per (huidige of vorige) sector (18-64 jaar) (België en de gewesten; 2001)

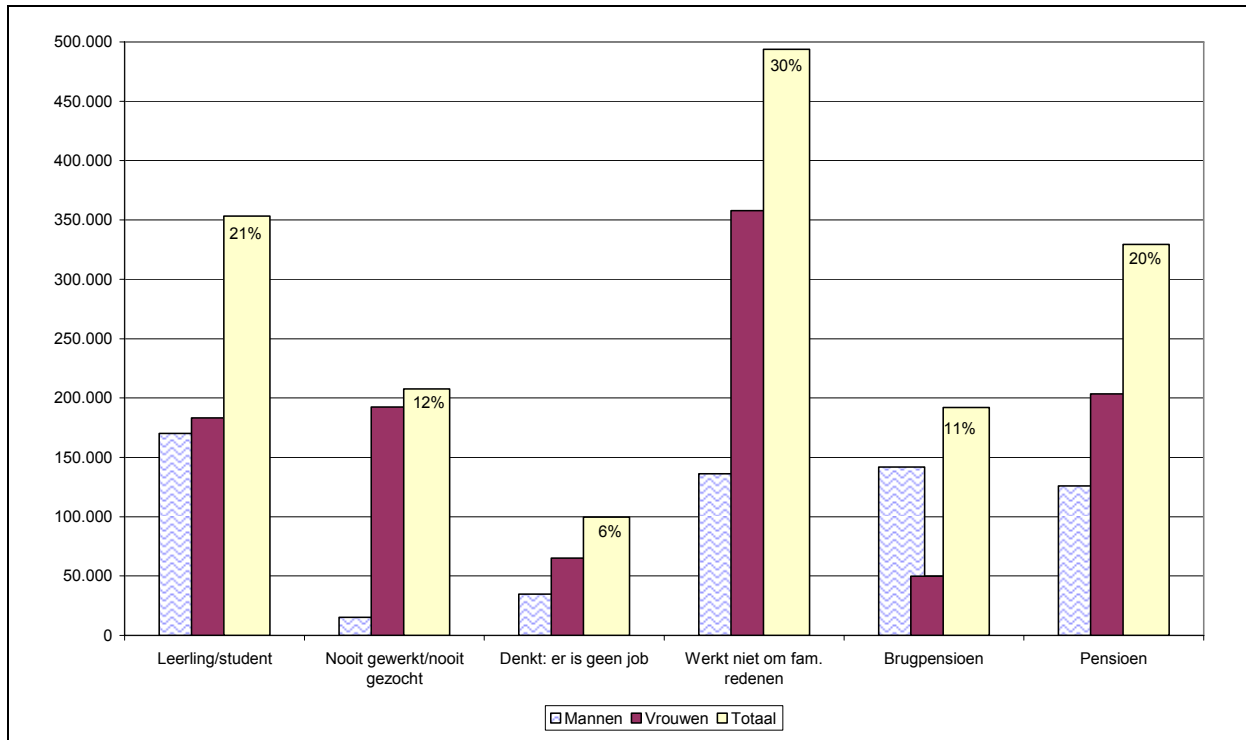
Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Dit verhaal zet zich gedeeltelijk door indien we het aandeel van de niet-beroepsactieven in de totale populatie van elke sector analyseren (figuur 32).⁸⁵ Zo blijkt bijvoorbeeld dat 19% van de mannen, die opgaven vóór 2001 in de Belgische industrie te hebben gewerkt, thans niet meer beroepsactief te zijn. De teloorgang die de Belgische industriële sector de laatste decennia doormaakte, weerspiegelt zich ook in het hoge cijfer van de niet-beroepsactieve vrouwen: 37% van de vrouwen die in de industrie werk(t)en, geeft in 2001 op niet langer een beroep uit te oefenen. Het gaat om de grootste groep bij de vrouwen. Of ontslag in de industrie, eerder dan in welke andere sector, tot definitieve niet-beroepsactiviteit leidt, is daarmee niet gezegd. Deze hypothese vraagt om bijkomend onderzoek. Feit is dat de Belgische economische structuur de preciaire arbeidsmarktpositie van enkele bevolkingsgroepen determineert. Ter vergelijking: het laagste aandeel niet-beroepsactieven, ligt bij 6% van de mannen in ‘onroerende goederen’ en ‘gezondheidszorg’ en bij 15% van de vrouwen in ‘vervoer en communicatie’ en ‘onroerende goederen’ en ‘gezondheidszorg’. De openbare sector en de onderwijssector komen niet voor in deze lijst - wat wellicht van doen heeft met bepaalde mechanismen inherent aan beide sectoren (vaste benoemingen, terbeschikkingstelling enzovoort).

1.5.4 De stille arbeidsreserve: doos van Pandora?

Rekening houdend met het typische beroepsverleden en met het vrouwelijk en laaggeschoolde karakter van de niet-beroepsactieven, stelt zich de vraag in welke mate deze groep kan worden gemobiliseerd. Een aanzet hiertoe biedt de motivatie van de niet-beroepsactieve medeburgers op arbeidsleeftijd. Haast een derde van de niet-beroepsactieven stapte uit de arbeidsmarkt om familiale, sociale, persoonlijke, gezondheids- of andere redenen (figuur 33). Deze heterogene categorie telt 494.000 personen, waarvan meer dan dubbel zoveel vrouwen als mannen. Qua leeftijdsstructuur bestaat deze groep vooral uit 45-plussers. Circa 26% van de vrouwen op arbeidsleeftijd die uit familiale overwegingen weg blijven van de arbeidsmarkt is tussen 55 en 64 jaar oud, terwijl 38% tussen 45 en 54 jaar oud is. De vrouwen van 35 tot en met 44 nemen slechts een kwart voor hun rekening.

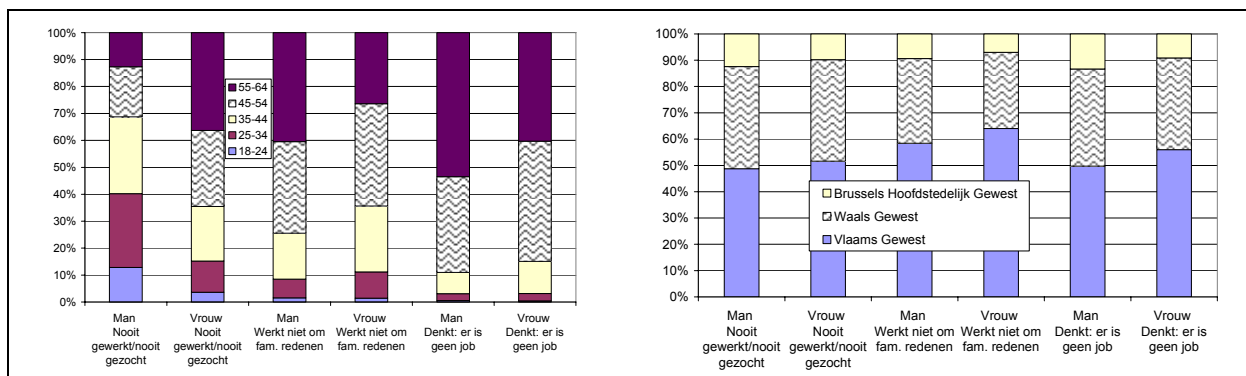
⁸⁵ Van de totale bevolking tussen 18 en 64 jaar (werkenden + werkzoekenden + niet-beroepsactieven) liet 10,7% in België de vraag naar hun huidige of vorige sector van tewerkstelling blanco. Het gaat om personen die momenteel niet werken of geen arbeidsverleden hebben. Daarnaast heeft nog eens 9% de vraag niet ingevuld.

Figuur 33 : Samenstelling van de niet-beroepsactieve 18-64-jarigen (België; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Figuur 34 wijst er bovendien op dat 64% van de vrouwen die om familiale en anderere redenen niet werken in het Vlaams Gewest woont. Vrouwen die om deze redenen uit de arbeidsmarkt treden, vormen een uit maatschappelijk oogpunt problematische groep met het oog op (her)activering. Het kan gaan om arbeidsongeschikten, die meestal niet tot de stille arbeidsreserve worden gerekend en ook niet-mobiliseerbaar zijn, om vrouwen die thuis blijven om familieleden te verzorgen of om vrouwen met loopbaanonderbreking.

Figuur 34 : Samenstelling van enkele niet-beroepsactieve bevolkingsgroepen (18-64 jaar) naar geslacht en leeftijd (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Dat neemt niet weg dat hetzelfde patroon ('oudere Vlaamse vrouwen') ook opduikt bij de overige groepen. Dat komt nog meer tot uiting bij de haast 100.000 landgenoten geen baan meer ambiëren 'omdat er toch geen bestaat' (6%) en ook wel bij de 207.600 personen die 'nog nooit' participeerden. Uittrede in deze oudere leeftijdscohorten kan uiteraard moeilijk met gezinsvorming of huishoudtaken in verband worden gebracht. Het gaat bijgevolg om een geslacht- en leeftijdsgebonden probleem.

1.5.5 Conclusie

In 2001 omschreven 4,7 miljoen inwoners hun arbeidsmarktpositie als 'niet-beroepsactief'. Het gaat om 46% van de totale bevolking. Deze groep omvat 1,8 miljoen leerlingen en studenten, 1,8 miljoen gepensioneerden en een stille arbeidsreserve van 1,2 miljoen. Van de 4,7 miljoen niet-beroepsactieve mannen en vrouwen bevinden zich ongeveer 1,7 miljoen inwoners op arbeidsleeftijd (18-64). Een decennium eerder, in 1991, ging het om net geen 2 miljoen niet-beroepsactieven. Het aantal niet-beroepsactieven loopt dus terug. Deze trend doet zich voor bij beide geslachten en in alle leeftijdscategorieën. Alleen de mannen van 35 tot en met 54 jaar vormen een uitzondering: het aantal niet-beroepsactieven neemt er in 2001 licht toe met 17.700 mannen tot 118.900.

Van de niet-beroepsactieven op arbeidsleeftijd is 63% een vrouw. Een decennium geleden bedroeg het aandeel van de vrouwen nog 65%. Het grootste aantal niet-beroepsactieven situeert zich bij de 55-plussers (44%), de 45-54-jarigen (20%) en de 18-24-jarigen (21%). Dat was in 1991 niet anders. Opgesplitst naar geslacht, bestaat er bij de mannen een concentratie van de niet-beroepsactieven bij de 54-65-jarigen, terwijl er bij de vrouwen een meer evenredige verdeling over de leeftijden bestaat. In 1991 doet dit verschijnsel zich ook voor. Naar leeftijdscategorie, valt op dat drie kwart van de bevolking van 55 tot en met 64 jaar en bijna de helft van de 18-24 jarigen niet-beroepsactief is. De andere leeftijdscategorieën worden nauwelijks met niet-beroepsactiviteit geconfronteerd, met uitzondering van de 45-54 jarigen met een kwart niet-beroepsactieven. In vergelijking met 1991 ligt het aandeel niet-beroepsactieven in elke leeftijdscategorie wel enkele procentpunten lager, maar bij de vrouwen van 35 tot en met 44 en van 45 tot en met 54 merken we een omvangrijke daling van de niet-beroepsactiviteit (respectievelijk met 10 en 16 procentpunten). Dit strookt met de eerder vastgestelde motorfunctie van de vrouwen. Bij dit alles stellen we trouwens nauwelijks regionale discrepanties vast. Dat is een belangrijke vaststelling omdat het impliceert dat anno 2001 in het Vlaams Gewest in dezelfde mate voor niet-beroepsactiviteit wordt geopteerd dan in het Waals Gewest. Het aandeel niet-beroepsactieve 45-54- en 55-64-jarigen ligt in het Vlaams Gewest verhoudingsgewijs even hoog als in het Waals Gewest.

De stille arbeidsreserve van 1 miljoen inwoners op arbeidsleeftijd situeert zich met andere woorden vooral bij de iets oudere vrouwen en bestaat grotendeels uit laaggeschoolden. Dit wordt verklaard door het aantal en de aard van de jobs beschikbaar voor laaggeschoolden, door werkloosheids- en inactiviteitsvallen en door de moeilijke combinatie van zorg en werk. Activering van deze groep impliceert aanzienlijke inspanningen op het vlak van opleiding, dienstencheques, werk lonend maken en andere fiscale instrumenten. Hoe haalbaar dit beleidsmatig ook moge zijn, het beroepsverleden van de laaggeschoolde niet-beroepsactieve vrouwen dient eveneens ingecalculeerd. Dankzij de SEE wordt duidelijk dat heel wat vrouwen uit het segment van de helpers van zelfstandigen, het huishoudpersoneel of een Plaatselijk Werkgelegenheidsagentschap (enzovoort) komen. Dit beeld wordt nog versterkt

door het feit dat heel wat onder hen voordien in industriële sectoren werkten. De Belgische economische structuur bemoeilijkt met andere woorden de (her)activering.

Of er werkelijk sprake kan zijn van activering, wordt verder duidelijk door de reden van de niet-beroepsactiviteit te onderzoeken. Haast een half miljoen personen, waarvan meer dan dubbel zoveel vrouwen als mannen, stapte uit de arbeidsmarkt om familiale, sociale of andere redenen. Het leeuwendeel van deze vrouwen bestaat uit in het Vlaams Gewest wonende 45-plussers. Vrouwen die om deze reden uittreden, kunnen uiteraard niet zonder meer worden geactiveerd, maar hetzelfde profiel duikt ook op bij de 100.000 landgenoten geen baan hebben ‘omdat er toch geen bestaat’ en bij de 207.600 personen die nog nooit werkten. Indien de neveneffecten van deze geslacht- en leeftijdsspecifieke moeilijkheden beleidsmatig kunnen worden verzacht, staat theoretisch een potentieel van 185.900 mannen en 615.300 vrouwen op arbeidsleeftijd ter beschikking om het draagvlak van het socialezekerheidssysteem te verbreden. De leerlingen en studenten, de bruggepensioneerden en de gepensioneerden op arbeidsleeftijd niet meegerekend, impliceert dit dat bijna één niet-beroepsactieve inwoner op twee in theorie bij de arbeidsmarkt kan worden betrokken.

2 Onderwijs en arbeidsmarkt

De arbeidsmarkt is een arena, zo stelde de Nederlandse socioloog Jacques Van Hoof reeds in 1987.⁸⁶ In deze arena beïnvloeden tal van factoren de loopbaan, zo ook het onderwijsniveau dat men behaalde. Laaggeschoolden starten met minder kansen dan midden- en hooggeschoolden, dat werd reeds eerder in deze monografie vastgesteld. Zo bleek uit de bestudering van de werkende bevolking en de berekening van de onderwijnskloof (Deel II-1.3) dat hooggeschoolden vaker aan de slag zijn dan laaggeschoolden. De analyse van de werkzoekenden (Deel II-1.4) liet dan ook zien dat de laaggeschoolden vaker geconfronteerd worden met werkloosheid en dat zij ook vaker terug te vinden zijn in de niet-beroepsactiviteit (Deel II-1.5). Kortom; of men al dan niet deelneemt aan de arbeidsmarkt wordt beïnvloed door het behaalde onderwijsniveau. En als men dan al beslist zich aan te dienen op de arbeidsmarkt, dan is het vinden van een job – en de kenmerken hiervan – nogmaals afhankelijk van het diploma dat men op zak heeft.⁸⁷

In wat hierna volgt, wordt – na een methodologisch voorafje (2.1) – eerst dieper ingegaan op de werkzaamheid van mannen en vrouwen en de verschillen hieromtrent naar onderwijsniveau (2.2). Daarna wordt gekeken naar een aantal specifieke kenmerken van de jobs die laag-, midden- en hooggeschoolden uitoefenen. Zo zal blijken dat de laag-, midden- en hooggeschoolden zich anders spreiden over de verschillende beroepsstatuten (2.3.1), dat een aantal sectoren laag- dan wel hooggeschoolden naar zich toetrekt (2.3.2) en dat het onderwijsniveau een invloed heeft op het al dan niet presteren van deeltijdarbeid (2.3.3), op het contracttype (2.3.4) en op de werktijden (2.3.5).

2.1 Een methodologisch voorafje

⁸⁶ Van Hoof, Jacques (1987). *De arbeidsmarkt als arena: arbeidsmarktproblemen in sociologisch perspectief*, Amsterdam, SUA, 316 p.

⁸⁷ Auteur: Eef Stevens.

Om een beeld te vormen van het onderwijsniveau van de Belgische bevolking hanteren we de leeftijdsafbakening van 25 tot en met 64 jaar. De respondenten worden in de SEE immers ingedeeld volgens hun hoogst behaalde diploma. Vele 18- tot en met 24-jarigen zitten nog op de schoolbanken en hebben hun hoogste diploma nog niet behaald. Wanneer ze toch worden meegeteld, kan dit vertekeningen veroorzaken. We proberen dit probleem te omzeilen door de 18- tot en met 24-jarigen uit te sluiten uit de analyse.⁸⁸

Voorts is het van belang te weten hoe de onderwijsniveaus worden gedefinieerd. De laaggeschoolden zijn diegenen die geen onderwijs volgden of maximaal een diploma lager secundair onderwijs behaalden. De middengeschoolden zijn diegenen met maximaal een diploma hoger secundair onderwijs, alsook diegenen die een post-secundaire, niet-hogere opleiding volgden. De hooggeschoolden hebben een diploma van een hogeschool of universiteit op zak.

2.2 Onderwijsniveau en werkzaamheid: van hooggeschoolde mannen tot laaggeschoolde vrouwen

Eerder werd reeds gesteld dat de werkzaamheidsgraad, berekend als het aandeel werkenden in bevolking van 25 tot en met 64 jaar, varieert naargelang het behaalde onderwijsniveau. Ruim de helft van alle laaggeschoolde Belgen in deze leeftijdsklasse is aan de slag anno 2001. Bij de middengeschoolden stijgt deze werkzaamheidsgraad naar 75% en bij de hooggeschoolden wordt zelfs een niveau van ruim 84% gehaald. In totaal is 68,8% van de 25- tot en met 64-jarige Belgen aan de slag.⁸⁹

Figuur 35 deelt de verschillen in werkzaamheid tussen laag-, midden- en hooggeschoolden verder op naar geslacht. Zonder uitzondering springen twee trends meteen in het oog. Enerzijds wordt nogmaals bevestigd dat de werkzaamheidsgraad toeneemt met het onderwijsniveau. Anderzijds ligt het aandeel werkenden bij de mannen stevast hoger dan bij de vrouwen. Kortom, de hooggeschoolde mannen noteren de hoogste werkzaamheidsgraden, de laaggeschoolde vrouwen de laagste.⁹⁰

Dat laaggeschoolde vrouwen het minder goed doen in vergelijking met hun hooggeschoolde collega's is al langer bekend. Verklaringen hiervoor kunnen in de eerste plaats gezocht worden op de formele arbeidsmarkt. Meer specifiek gaat het om het aantal beschikbare jobs, het optreden van werkloosheids- en inactiviteitsvallen en het soort jobs dat beschikbaar is voor laaggeschoolde vrouwen. In de tweede plaats speelt ook de zorgende functie van de

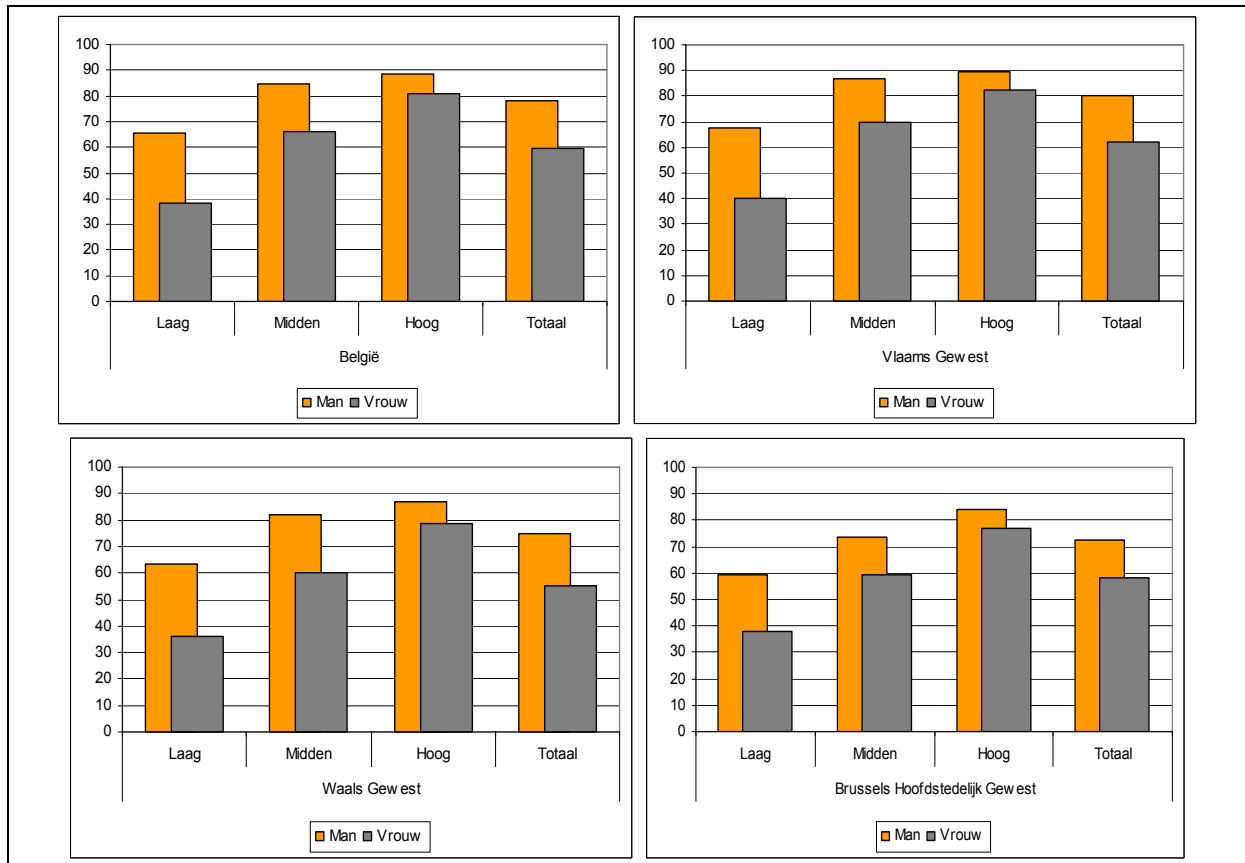
⁸⁸ Bovendien wees een eerdere studie reeds uit dat de SEE niet het meest geëigende instrument is om het onderwijsniveau van jongeren in kaart te brengen omwille van het aantal blanco's op de vragen die hierop betrekking hebben. Zie hiervoor: Kavadias, D. & Pelleriaux, K. (2004). *Opleidingsniveau en diploma's in Vlaanderen. De productie van bevolkingsgegevens over het onderwijsniveau op basis van de administratieve gegevens in de Vlaamse Gemeenschap*. Universiteit Antwerpen.

⁸⁹ Personen waarvan we het arbeidsmarktstatuut niet kennen, worden niet opgenomen in de berekeningen. Meer bepaald gaat het om die personen die het volkstellingformulier niet teruggestuurd of niet ingevuld hebben (de blanco's) en diegenen die niet in staat waren om te antwoorden of de vraag niet ingevuld hebben. In dit hoofdstuk gaat het concreet om 172.180 respondenten van 25 tot en met 64 jaar waarvan we het onderwijsniveau niet kennen (blanco's) en 99.268 respondenten die niet in staat waren om te antwoorden of die de vraag niet ingevuld hebben. Ten aanzien van het totaal aantal respondenten (25-64 jaar) gaat het hier om 4,9%.

⁹⁰ Dezelfde vaststellingen werden gemaakt in: Steunpunt WAV (1996). *Laaggeschoolden op de arbeidsmarkt*, Leuven.

vrouw binnen het gezin een rol, die bij laaggeschoolde vrouwen een grotere impact heeft op het al dan niet uitoefenen van een job.⁹¹ Dat de gezinspositie zwaarder doorweegt in de arbeidsdeelname van laaggeschoolde vrouwen werd ook in ander onderzoek vastgesteld.⁹²

Tot slot kan, op basis van figuur 35, ook worden opgemaakt dat het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ongeveer in alle categorieën de laagste werkzaamheidsgraden noteert ten opzichte van de twee andere gewesten.⁹³

Figuur 35 : Werkzaamheidsgraad (25-64 jaar) naar onderwijsniveau en geslacht (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

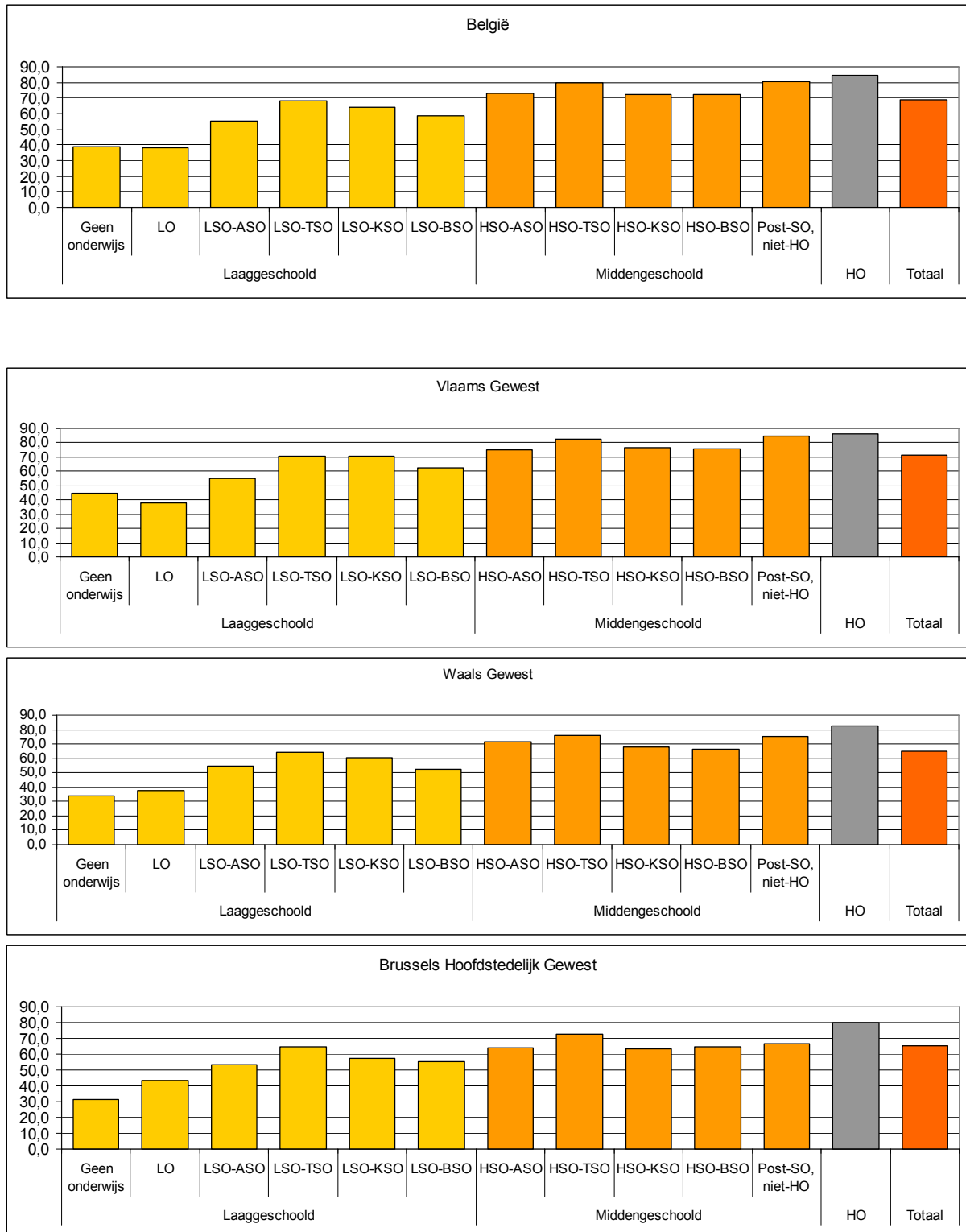
Figuur 36 splitst elk onderwijsniveau verder op naar onderwijsvorm en laat zo zien dat binnen de algemene categorieën van laag-, midden- en hooggeschoold er grondige verschillen in werkzaamheidsgraad bestaan naargelang het type onderwijs dat men volgde. Immers, de algemene wetmatigheid dat laaggeschoolden minder kansen hebben op de arbeidsmarkt dan

⁹¹ De Backer, M. (2004). Zorg als nieuw sociaal risico: de achterstand van laaggeschoolde vrouwen op de arbeidsmarkt van naderbij bekeken. In: *Over.Werk, Tijdschrift van het Steunpunt WAV*, nr. 3, jg.14, pp. 140-144.

⁹² Geurts, K. (2003). Werk, gezin of beide? Verschillen tussen laag- en hooggeschoolden. In: Steunpunt WAV-SSA, *Reeks De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarboek, Editie 2003*. Leuven, pp.213-225.

⁹³ Deze vaststellingen stroken met eerder onderzoek, zie bijvoorbeeld: Stevens, E. (2003). Onderwijsongelijkheid: hoog en droog. In: Steunpunt WAV-SSA, *Reeks De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarboek, Editie 2003*. Leuven, pp.163-172.

midden- en hogeschoolden, zegt niets over de afgestudeerden van eenzelfde onderwijsniveau, maar met een verschillende studierichting.⁹⁴

Figuur 36 : Werkzaamheidsgraad (25-64 jaar) naar onderwijsvorm (België en de gewesten; 2001)

⁹⁴ Dronkers, J. & Bros, L. (1995). Het effect van onderwijsniveau en studierichting op de beroepsloopbaan. In: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, nr.4, jg. 11, pp. 358-373. En: Steunpunt WAV (1996). *Laaggeschoolden op de arbeidsmarkt*, Leuven.

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Legende bij figuur 36.

GEEN ONDERWIJS	GEEN ONDERWIJS GEVOLGD
LO	LAGER ONDERWIJS
LSO-ASO	LAGER SECUNDAIR ONDERWIJS – ALGEMEEN VORMEND ONDERWIJS
LSO-TSO	LAGER SECUNDAIR ONDERWIJS – TECHNISCH SECUNDAIR ONDERWIJS
LSO-KSO	LAGER SECUNDAIR ONDERWIJS – KUNSTSECUNDAIR ONDERWIJS
LSO-BSO	LAGER SECUNDAIR ONDERWIJS – BEROEPSSECUNDAIR ONDERWIJS
HSO-ASO	HOGER SECUNDAIR ONDERWIJS – ALGEMEEN VORMEND ONDERWIJS
HSO-TSO	HOGER SECUNDAIR ONDERWIJS – TECHNISCH SECUNDAIR ONDERWIJS
HSO-KSO	HOGER SECUNDAIR ONDERWIJS – KUNSTSECUNDAIR ONDERWIJS
HSO-BSO	HOGER SECUNDAIR ONDERWIJS – BEROEPSSECUNDAIR ONDERWIJS
POST-SO, NIETHO	POST-SECUNDAIR, NIET-HOGER ONDERWIJS
HO	HOGER ONDERWIJS: HOGER ONDERWIJS BUITEN DE UNIVERSITEIT VAN ÉÉN CYCLUS OF VAN TWEE CYCL EN UNIVERSITAIR ONDERWIJS

Gemiddeld werkt 52% van alle 25- tot en met 64-jarige laaggeschoolden in België. Toch doen niet alle laaggeschoolden het even slecht op de arbeidsmarkt. Diegenen die geen diploma hebben of slechts een diploma lager onderwijs (LO), bevinden zich in de minst rooskleurige situatie: respectievelijk 38,8% en 38,2% van hen oefent anno 2001 een job uit. Een diploma van het lager secundair onderwijs doet evenwel de kansen op de arbeidsmarkt toenemen, vooral wanneer men dit diploma behaalde binnen een technische richting (LSO-TSO). Deze groep noteert een werkzaamheidsgraad van 68,1% en komt hierdoor zelfs in de buurt van de gemiddelde werkzaamheidsgraad voor België (68,8%). Dezelfde vaststellingen gelden voor de drie regio's, zij het dat het Vlaams Gewest iets betere resultaten qua werkzaamheid voorlegt in vergelijking met de andere gewesten. Vooral Vlamingen zonder diploma noteren met 44,4% een hogere werkzaamheidsgraad dan hun Waalse (34,1%) en Brusselse (31,5%) collega's.

Ook bij de middengeschoolden gaat er heel wat diversiteit schuil achter de globale werkzaamheidsgraad van 75,7% in België anno 2001. Diegenen met een hoger algemeen secundair diploma (HSO-ASO) en met een diploma hoger beroepsonderwijs (HSO-BSO) doen het minder goed dan gemiddeld: ongeveer 72% van hen is aan de slag. Wanneer men evenwel aan een diploma van het beroepsonderwijs een post-secundaire niet-hogere opleiding vastknoopt – een zogenaamde zevende jaar – dan stijgen de kansen op de arbeidsmarkt aanzienlijk. Met een werkzaamheidsgraad van 80% komt deze groep middengeschoolden zelfs in de buurt van het werkzaamheidsniveau van de hogeschoolden (84,4%). Enkel de middengeschoolden met een diploma van het technisch hoger secundair onderwijs (HSO-TSO) kunnen ook een dergelijk hoge werkzaamheid voorleggen. In de drie gewesten komen op dit vlak dezelfde stramien terug, zij het niet overal op hetzelfde niveau.

2.3 Onderwijsniveau en jobkenmerken

Hiervoor werd vastgesteld dat hogeschoolden vaker aan de slag zijn dan midden- en laaggeschoolden. Maar zelfs wanneer men enkel de werkenden in beschouwing neemt, los van het aandeel van deze werkenden in de bevolking, blijken er aanzienlijke verschillen naargelang de kenmerken van de uitgeoefende job.

2.3.1 Beroepsstatuut: over arbeiders en bedienden

Een eerste belangrijk jobkenmerk is het statuut waarin men een job uitoefent. In België wordt onder meer nog steeds een wettelijk onderscheid gemaakt tussen arbeiders en bedienden, met alle gevolgen vandien. Zo worden arbeiders en bedienden verschillend bejegend in het individuele recht, maar ook in de sociale zekerheid (bijvoorbeeld met betrekking tot het vakantiegeld en de bijdragetarieven) en op het vlak van de collectieve betrekkingen.⁹⁵ Vooral de verschillen in opzeggingstermijn – bij arbeiders korter dan bij bedienden – lokken vaak reacties uit. Concreet bevinden arbeiders zich dus vaak in meer onzekere jobsituaties dan

⁹⁵ Sevrain, A. (1999). Handarbeiders of hoofdarbeiders? Een moeilijk criterium, maar een arbeidersstatuut dat moet blijven. In: *VBO Bulletin*, nr. 7, jg. 27, pp. 47-49.

bedienden en zoals zal blijken in wat hierna volgt, gaat het dan vaker om laag- dan hogeschoolden die geconfronteerd worden met deze onzekerheid.

Ter herinnering: gemiddeld in België is 30,2% van de werkenden van 25 tot en met 64 jaar anno 2001 laaggeschoold. Een derde is middengeschoold en 36,1% heeft een diploma van het hoger onderwijs op zak. Deze verdeling van de verschillende onderwijsniveaus wijkt af naargelang het beroepsstatuut (uitgeoefend in het kader van het hoofdberoep) en het is net deze afwijking die figuur 37 in kaart wil brengen. Per onderwijsniveau wordt (in procentpunten) het verschil tussen het aandeel laag-, midden- en hogeschoolden in een bepaald beroepsstatuut en het aandeel laag-, midden-, en hogeschoolden over alle statuten heen afgebeeld. Een score boven nul wijst op een oververtegenwoordiging van een bepaald onderwijsniveau in een bepaald statuut. Een score onder nul duidt daarentegen op een ondervertegenwoordiging. Tussen de haakjes staat bovendien vermeld hoeveel werkenden elk beroepsstatuut vertegenwoordigt. De bespreking wordt hierna beperkt tot België aangezien de gewesten quasi dezelfde patronen voorleggen als gemiddeld in België.⁹⁶

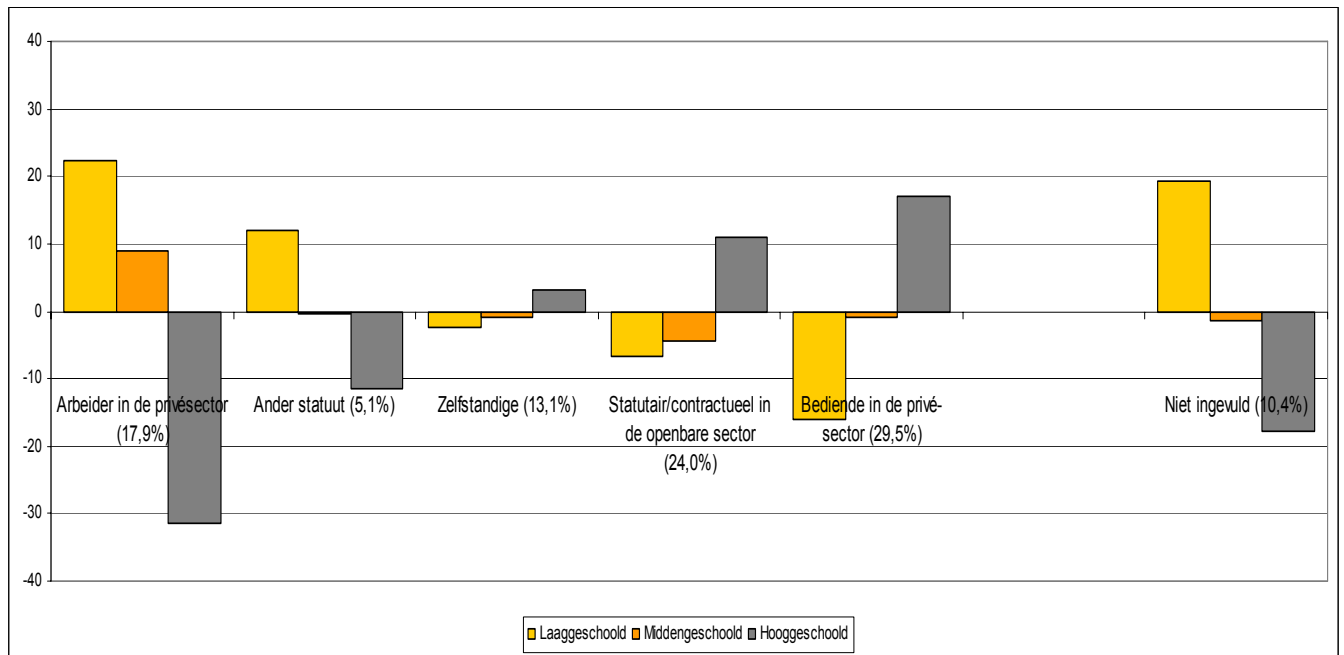
Arbeider in de privé-sector

Zoals men tussen de haakjes kan lezen, werkt 17,9% van alle werkenden van 25 tot en met 64 jaar in België als arbeider in de privé-sector anno 2001. Figuur 37 illustreert duidelijk dat zowel de laag- als middengeschoolden oververtegenwoordigd zijn in dit statuut. Immers, gemiddeld is 30,2% van de werkenden laaggeschoold. In dit statuut is evenwel meer dan de helft laaggeschoold, een afwijking van +22,4 procentpunten, wat wordt afgebeeld op de figuur. Hetzelfde geldt voor de middengeschoolden die een afwijking ten opzichte van het gemiddelde van +9 procentpunten laten optekenen. De hogeschoolden daarentegen zijn ondervertegenwoordigd in dit statuut. Globaal genomen, is 36,1% van alle werkenden hogeschoold. Onder de arbeiders worden anno 2001 evenwel slechts 4,6% hogeschoolden geteld, een afwijking van -31,4 procentpunten.

Ander statuut

Vijf op honderd werkende Belgen zijn anno 2001 terug te vinden in de categorie ‘ander statuut’. Het gaat hier om een amalgaam van statuten waarin slechts een beperkt aantal werkenden te situeren is: de helpers, het huishoud- en dienstpersoneel, de ondernemingshoofden in dienstverband, de werkenden met een ander statuut zoals het PWA-statuut en diegenen die zonder statuut werkzaam zijn.

⁹⁶ De volledige cijfers kan u terugvinden in de cijferbijlage.

Figuur 37 : Werkenden (25-64 jaar) naar beroepsstatuut en onderwijsniveau – afwijking ten opzichte van het gemiddeld aandeel werkenden naar onderwijsniveau (in procentpunten) (België; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Zoals men merkt, zijn dit niet meteen de statuten die doorgaans in verband gebracht worden met een hoog socio-economisch aanzien, met een grote jobzekerheid en met een hoge verloning (eventueel met uitzondering van de ondernemingshoofden in dienstverband). Het mag dan ook niet verwonderen dat de laaggeschoolden hier meer dan gemiddeld aanwezig zijn: ruim 42% van alle werkenden in de categorie ‘ander statuut’ zijn laaggeschoold, een verschil van bijna +12 procentpunten met het gemiddeld aandeel laaggeschoolde werkenden. De middengeschoolden zijn daarentegen quasi gemiddeld vertegenwoordigd in dit statuut; de hooggeschoolden zijn dan weer ondervertegenwoordigd.

Zelfstandige

Zo’n 13% van de werkenden vinden we voorts terug in een zelfstandigenstatuut. In tegenstelling tot de twee vorige beroepsstatuten zijn de laaggeschoolden niet langer oververtegenwoordigd bij de zelfstandigen, maar van een heuse ondervertegenwoordiging is ook niet echt sprake. Binnen dit statuut geldt min of meer de gemiddelde verdeling naar onderwijsniveau. De afwijkingen, zo illustreert figuur 37, zijn dan ook gering. Ook in het Genderzakboekje editie 2004 werd vastgesteld dat het onderwijsniveau slechts een kleine invloed heeft op het al dan niet uitoefenen van een zelfstandig beroep.⁹⁷

Statutair of contractueel in de openbare sector

Laag- en middengeschoolden zijn duidelijk minder dan gemiddeld aan de slag in dit statuut. Nog geen kwart van alle statutairen of contractuelen in de openbare sector is laaggeschoold,

⁹⁷ *Genderzakboekje editie 2004. Vrouwelijk ondernemen.* (2004). Een uitgave van het ESF-agentschap en de Administratie Werkgelegenheid i.s.m. het Steunpunt WAV, Brussel/Leuven, 151 p.

een verschil van -6,7 procentpunten met het gemiddelde aantal laaggeschoolde werkenden. Bij de middengeschoolden gaat het om een afwijking van -4,4 procentpunten ten aanzien van het gemiddelde. De hooggeschoolden daarentegen zijn oververtegenwoordigd in dit statuut: bijna de helft van de contractuelen en statutairen in de openbare sector zijn hooggeschoold (+11 procentpunten verschil met het gemiddelde).

De cijfers uit de SEE tonen verder aan dat het beroepsstatuut ‘statutair of contractueel’ voornamelijk is terug te vinden in de sectoren ‘onderwijs & opleiding’, ‘openbaar bestuur & internationale instellingen’ en ‘gezondheidszorg & sociale dienstverlening’. Globaal genomen worden deze sectoren gekenmerkt door een hoog aandeel hooggeschoolde werkenden (zie punt 2.3.2).

Bediende in de privé-sector

Ook bij de bedienden in de privé-sector zien we hetzelfde patroon, zij het nog iets meer uitvergroot. De laaggeschoolden zijn sterk ondervertegenwoordigd bij de bedienden: amper 14,2% van alle bedienden is laaggeschoold, een afwijking van -16 procentpunten ten overstaan van het gemiddelde aandeel laaggeschoolde werkenden. Eerder onderzoek wees in overeenstemming met deze resultaten reeds uit dat laaggeschooldheid een hindernis vormt bij het vinden van een job als bediende.⁹⁸ Met 53% van alle bedienden vormen de hooggeschoolden daarentegen de grootste groep. Ze zijn dan ook sterk oververtegenwoordigd in dit statuut (+16,9 procentpunten ten aanzien van het gemiddelde). Ter volledigheid: de middengeschoolden zijn gemiddeld aanwezig in dit statuut.

2.3.2 Sectoren: hooggeschoolden met het hoofd, laaggeschoolden met de handen?

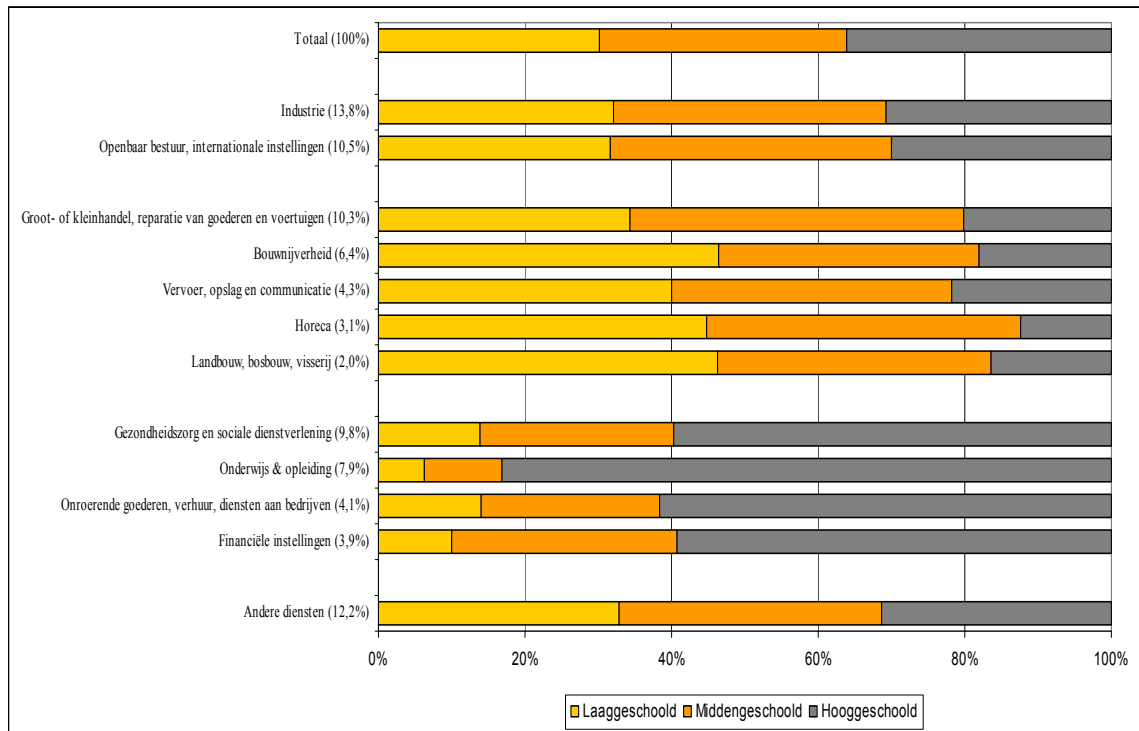
Hierna wordt dieper ingegaan op de wijze waarop laag-, midden- en hooggeschoolden zich spreiden over de verschillende economische sectoren. Immers, het is belangrijk na te gaan of bepaalde sectoren laag- dan wel hooggeschoolden aantrekken en dus of er sprake is van een zekere segregatie naar onderwijsniveau.

Anno 2001 blijkt dat over alle sectoren heen 30% van de werknemers van 25 tot en met 64 jaar laaggeschoold is. Een derde is middengeschoold en 36% is hooggeschoold. Deze verdeling naar onderwijsniveau is niet in elke sector het geval. Figuur 38 verdeelt de werkenden over de economische sectoren naar onderwijsniveau. Het gaat om die sectoren waarin men het hoofdberoep uitoefent. Om een idee te krijgen van het belang van een bepaalde sector werd ook het aandeel werkenden per sector berekend. Deze aandelen kan men achter de benaming van elke sector terugvinden. Zo bijvoorbeeld is 13,8% van alle werkenden tewerkgesteld in de industrie.⁹⁹ De bespreking wordt hierna beperkt tot België. Hoewel in Deel II-1.3 werd aangetoond dat bepaalde sectoren sterker staan in bepaalde gewesten, blijkt

⁹⁸ Lambrechts, C & Sels, C. (2004). Hinderpalen en kansen bij het vinden van een job als bediende. In: *Over.Werk, Tijdschrift van het Steunpunt WAV*, nr. 4, jg.14, pp. 193-197.

⁹⁹ Figuur 4 illustreert eveneens dat van 11,6% van alle werkenden (410.562 personen) van 25 tot en met 64 jaar niet geweten is in welke sector het hoofdberoep wordt uitgeoefend. Ook bevindt 12,2% van alle werkenden (433.157 personen) zich in de ietwat vaag omschreven sector *andere diensten*. Beide categorieën worden ter volledigheid vermeld in de figuur, maar zullen verder niet besproken worden.

immers uit de cijfers dat de onderwijsstructuren binnen de afzonderlijke sectoren slechts beperkt variëren per gewest.¹⁰⁰

Figuur 38 : Aandeel werkenden (25-64 jaar) naar onderwijsniveau en sector van het hoofdberoep (België; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

De economische sectoren kunnen worden ingedeeld in drie grote clusters en dit op basis van de onderwijsstructuur van de werkenden. Binnen elke cluster worden de sectoren gerangschikt volgens het totale aandeel werkenden in de sector.¹⁰¹

Sectoren met een minimale afwijking van de gemiddelde onderwijsstructuur

De sectoren in deze cluster wijken slechts een weinig af van het gemiddelde onderwijsniveau van de werknemers in België anno 2001, te weten 30% laaggeschoolden, een derde middengespoolden en 36% hooggeschoolden.

De industrie vertegenwoordigt 13,8% van alle werkenden van 25 tot en met 64 jaar in België anno 2001. Ongeveer een derde van de werkenden is hier laaggeschoold. Zo'n 37% is middengespoold en drie op tien werkenden hebben een diploma hoger onderwijs op zak. Ook de sector openbaar bestuur en internationale instellingen wijkt nauwelijks af van de globale verdeling. De sector omvat 10,5% van alle werkenden. Hiervan is 32%

¹⁰⁰ De volledige cijfers kan u terugvinden in de cijferbijlage.

¹⁰¹ De verdeling van de werkenden naar onderwijsniveau over de sectoren strookt met eerder onderzoek. Zie onder meer: Stevens, E. (2003). Vaarwel bord en krijt! In Steunpunt WAV-SSA, *Reeks De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarboek, Editie 2003*. Leuven. En ook: Steunpunt WAV-SSA & SONAR (2001). *Jongeren in transitie. De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarreks 2000, Deel 4*. Leuven.

laaggeschoold, heeft 38% een diploma van het hoger secundair onderwijs en is bijna 30% hooggeschoold.

Sectoren met een oververtegenwoordiging van laaggeschoolden

Vijf sectoren vertonen een duidelijke oververtegenwoordiging van laaggeschoolden en, zoals zal blijken, gaat het hier voornamelijk om sectoren waarin een grote portie handenarbeid wordt verricht. De sector groot- of kleinhandel en reparatie van goederen en voertuigen is in deze cluster de grootste tewerksteller. Ongeveer een derde van de werkenden is er laaggeschoold, wat op zich niet veel afwijkt van het gemiddelde over alle sectoren heen. Toch wordt deze sector eerder bij deze tweede cluster gerekend omwille van het hoge aandeel middengeschoolden: 45,5% van alle werkenden in de groot- of kleinhandel en reparatie van goederen en voertuigen heeft maximaal een diploma hoger secundair onderwijs op zak.

De bouwsector omvat 6,4% van alle werkenden in België in 2001. Binnen deze sector heeft bijna de helft (46,5%) van de werkenden maximaal slechts een diploma van het lager secundair onderwijs, is 35% middengeschoold en behaalde amper 18% een diploma van het hoger onderwijs.¹⁰²

In de sector vervoer, opslag en communicatie zijn ongeveer vier op tien werkenden laaggeschoold en evenveel zijn er middengeschoold. Een vijfde heeft een hoger diploma op zak. Deze oververtegenwoordiging van laaggeschoolden illustreert dat laaggeschoolde arbeid zich niet enkel situeert in de industriële sector maar ook de dienstensectoren betreft.¹⁰³

Tot slot zijn de laaggeschoolden eveneens oververtegenwoordigd in de relatief kleinere sectoren van de horeca en de landbouw. De horeca – ook een dienstensector – telt 3,1% van alle werkenden in 2001. In de landbouwsector gaat het om 2%. Beide sectoren registreren een relatief hoog aandeel laaggeschoolden, respectievelijk 44,8% en 46,3%. Dat laaggeschoolde arbeid zich handhaaft in beide sectoren werd reeds in eerder onderzoek vastgesteld.¹⁰⁴

Sectoren met een oververtegenwoordiging van hooggeschoolden

Vier sectoren noteren een oververtegenwoordiging van hooggeschoolden. In tegenstelling tot de vorige cluster blijkt dat het in deze sectoren vooral gaat om wat traditioneel ‘hoofdarbeid’ wordt genoemd. Vooreerst is er de sector gezondheidszorg en sociale dienstverlening, waarbinnen één op tien 25- tot en met 64-jarige Belgen anno 2001 werkzaam is. Hiervan zijn bijna zes op tien werkenden hooggeschoold. Slechts een minderheid, net geen 14%, is laaggeschoold.

¹⁰² Deze resultaten zijn analoog aan de vaststellingen die men deed op basis van de eerste golf van de ‘Panel Survey of Organisations’. Zie: Delarue, A., De Winne, S., Gryp, S., Maes, J., Marx, S., Peeters, A., Ramioul, M., Sels, L. & Van Hootegeem, G. (2003). *Organisatie in bedrijf. De resultaten van PASO in vogelvlucht*. Editie 2003. In: *De arbeidsmarkt in Vlaanderen*, Steunpunt WAV-SSA, Leuven.

¹⁰³ Marx, S., Ramioul, M. & Sels, L. (2004). *Wordt de bandwerker een winkeljuffrouw? Functie- en scholingsstructuren in Vlaamse organisaties*, HIVA, Leuven, 76 p.

¹⁰⁴ Voor wat betreft de horeca, zie onder meer: Steunpunt WAV-SSA (2002). *Sectorrapport. De horeca op het menu. Deel 1. Hotels, restaurants en cafés. De arbeidsmarkt in cijfers*. STC Antwerpen-Boom, STC Leuven, BNCTO, Leuven. Voor wat betreft de landbouwsector, zie onder meer: Smets, D. (2004). *De socio-economische status van de landbouwer*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Planning en Statistiek, APS Not@s, nr. 1, Brussel, 36 p.

Een nog sterkere oververtegenwoordiging van de hogeschoolden vinden we in de sector onderwijs en opleiding. Neemt men hierbinnen alle werkenden van 25 tot en met 64 jaar, dan is maar liefst 83% van hen hogeschoold. Dit tegenover amper 6% laaggeschoolden en 10% middengeschoolden. Met andere woorden, de sector onderwijs en opleiding is bij uitstek een sector waar hogeschoolden hun gading vinden.¹⁰⁵ Verklaring hiervoor is onder meer het strenge eisenpakket met betrekking tot de gevolgde opleiding dat men vaak terugvindt in de onderwijssector.¹⁰⁶

Ook de sector onroerende goederen, verhuur en diensten aan bedrijven registreert een hoog aandeel houders van een diploma van het hoger onderwijs (63%) en slechts een beperkt aandeel laaggeschoolden (14%). Quasi dezelfde verhouding doet zich voor in de sector van de financiële instellingen, goed voor 4% van de werkenden. In deze sector is 59,2% van de werkenden hogeschoold en heeft één op tien maximaal een diploma van het lager secundair onderwijs. Deze cijfers stemmen opnieuw overeen met eerder onderzoek gebaseerd op de ‘Panel Survey of Organisations’.

2.3.3 Deeltijdarbeid: mannen minder dan vrouwen, hogeschoolden minder dan laaggeschoolden

In België werkt 17,5% van alle werkenden van 25 tot en met 64 jaar deeltijds. Dit aandeel varieert inderdaad naargelang geslacht en onderwijsniveau.¹⁰⁷ Figuur 39 laat in één oogopslag de twee voornaamste trends vaststellen: enerzijds wordt nogmaals bevestigd dat mannen duidelijk minder vaak deeltijds werken dan vrouwen¹⁰⁸, anderzijds neemt het aandeel deeltijdarbeid af naarmate het onderwijsniveau stijgt. Dit laatste patroon wordt sterker teruggevonden bij de vrouwen dan bij de mannen.¹⁰⁹

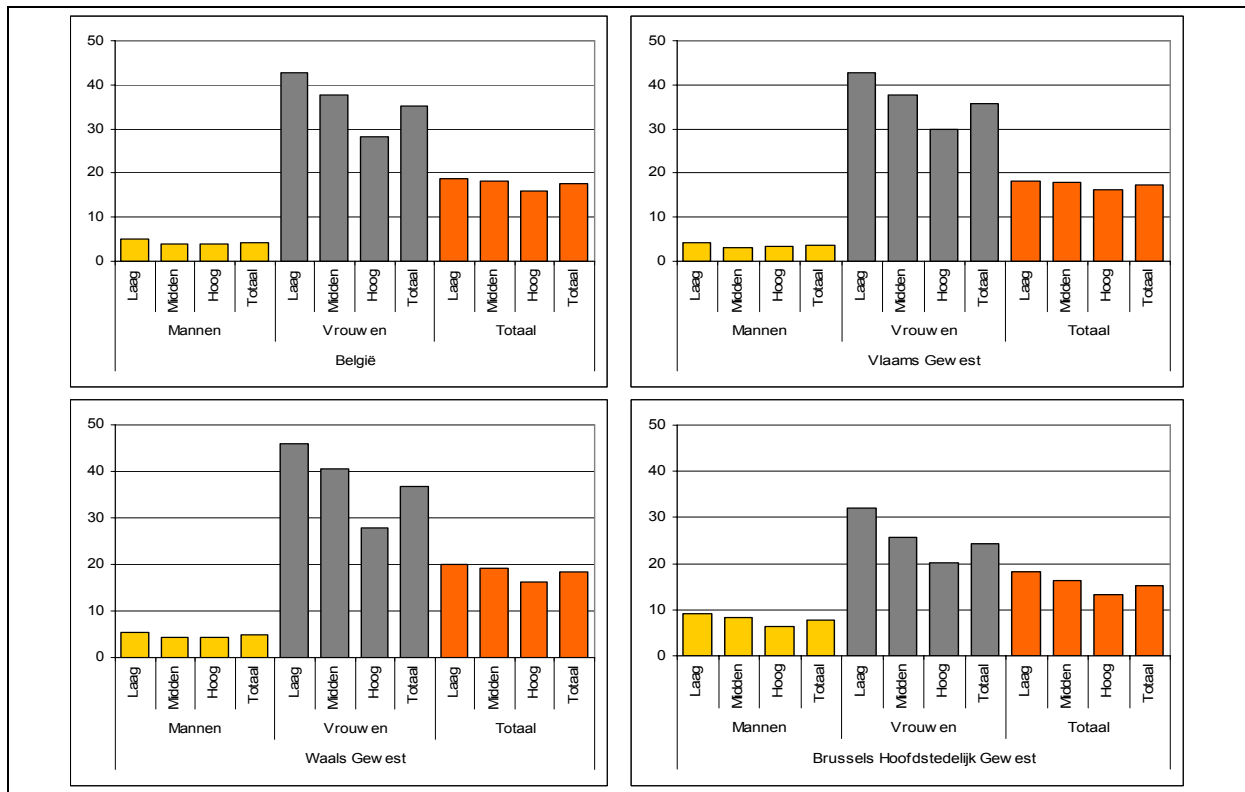
¹⁰⁵ Ook deze resultaten stemmen overeen met het PASO-onderzoek (zie voetnoot 12).

¹⁰⁶ Bollen, M. & De Volder, I. (2003). Kentering op de onderwijsarbeidsmarkt. In: *Over.Werk, Tijdschrift van het Steunpunt WAV*, nr. 1-2, jg.13, pp. 135-137.

¹⁰⁷ Van alle werkenden van 25 tot en met 64 jaar heeft 0,1% (5.055 personen) niet aangegeven of men voltijds dan wel deeltijds werkt. Voor de wijze waarop het aantal en het aandeel voltijds en deeltijds werkenden worden berekend, verwijzen we graag naar de methodologie.

¹⁰⁸ Deze vaststelling werd reeds veelvuldig beaamd, zo ook in: Herremans, W. & Van Gils, S. (2004). Tien jaar in een oogopslag – De Vlaamse arbeidsmarkt in Europa. In: Steunpunt WAV-SSA, *De arbeidsmarkt in Vlaanderen. Editie 2004*, Leuven, pp. 35-68.

¹⁰⁹ Deze vaststellingen stroken onder meer met: Malfait, D. (2001). Atypische arbeid: steeds typischer? In: *De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarreeks 2001, Deel 4, Jaarboek*, Leuven, pp. 177-196.

Figuur 39 : Aandeel deeltijds werkenden (25-64 jaar) naar onderwijsniveau en geslacht (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

In cijfers gaat het verhaal als volgt. Het aandeel deeltijds werkende mannen (25-64 jaar) ligt in België anno 2001 met amper 4,2% een pak lager dan bij de vrouwen. Zij noteren een gemiddeld aandeel deeltijds werkenden van 35,1%. Zowel bij de mannen als bij de vrouwen presteren laaggeschoolden vaker deeltijdarbeid dan midden- en hooggeschoolden, hoewel de verschillen naar onderwijsniveau bij de mannen minder uitgesproken zijn. De laaggeschoolde mannen noteren een aandeel deeltijds werkenden van 5%. Bij de midden- en hooggeschoolden gaat het om achtereenvolgens 3,8% en 3,9%. Bij de vrouwen weegt het behaalde onderwijsniveau evenwel zwaarder door: 42,9% van de laaggeschoolde vrouwen werkt deeltijds tegenover 37,8% van de middengeschoolde en 28,2% van de hooggeschoolde vrouwen.

Zowel in het Vlaams, Waals als Brussels Hoofdstedelijk Gewest blijkt dat mannen minder vaak deeltijds werken dan vrouwen en dat naarmate het onderwijsniveau stijgt, het aandeel deeltijds werkenden afneemt. Ondanks deze gelijkenissen zijn er ook een aantal duidelijke verschillen tussen de gewesten. Zo is het aandeel deeltijds werkenden het hoogst in het Waals Gewest (18,4%) en zijn het vooral de midden- en laaggeschoolde Waalse vrouwen die frequenter deeltijds werken in vergelijking met hun collega's in de andere regio's. In het Vlaams Gewest vallen daarentegen de hooggeschoolde vrouwen op met een relatief hoog aandeel deeltijdarbeid. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest springen dan weer de mannen in het oog. Brusselse mannen werken, net als in de andere gewesten, minder vaak deeltijds dan de Brusselse vrouwen. Maar, in vergelijking met de andere gewesten ligt het aandeel deeltijds werkende mannen hoger: 7,7% van de mannen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werkt deeltijds tegenover gemiddeld 4,7% van hun Waalse en 3,6% van hun Vlaams collega's. Deze verschillen houden stand ongeacht het behaalde diploma en het zijn vooral de

laaggeschoolde mannen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (9,2%) die vaker deeltijds werken in vergelijking met hun collega's in het Vlaams (4,3%) en Waals Gewest (5,4%).

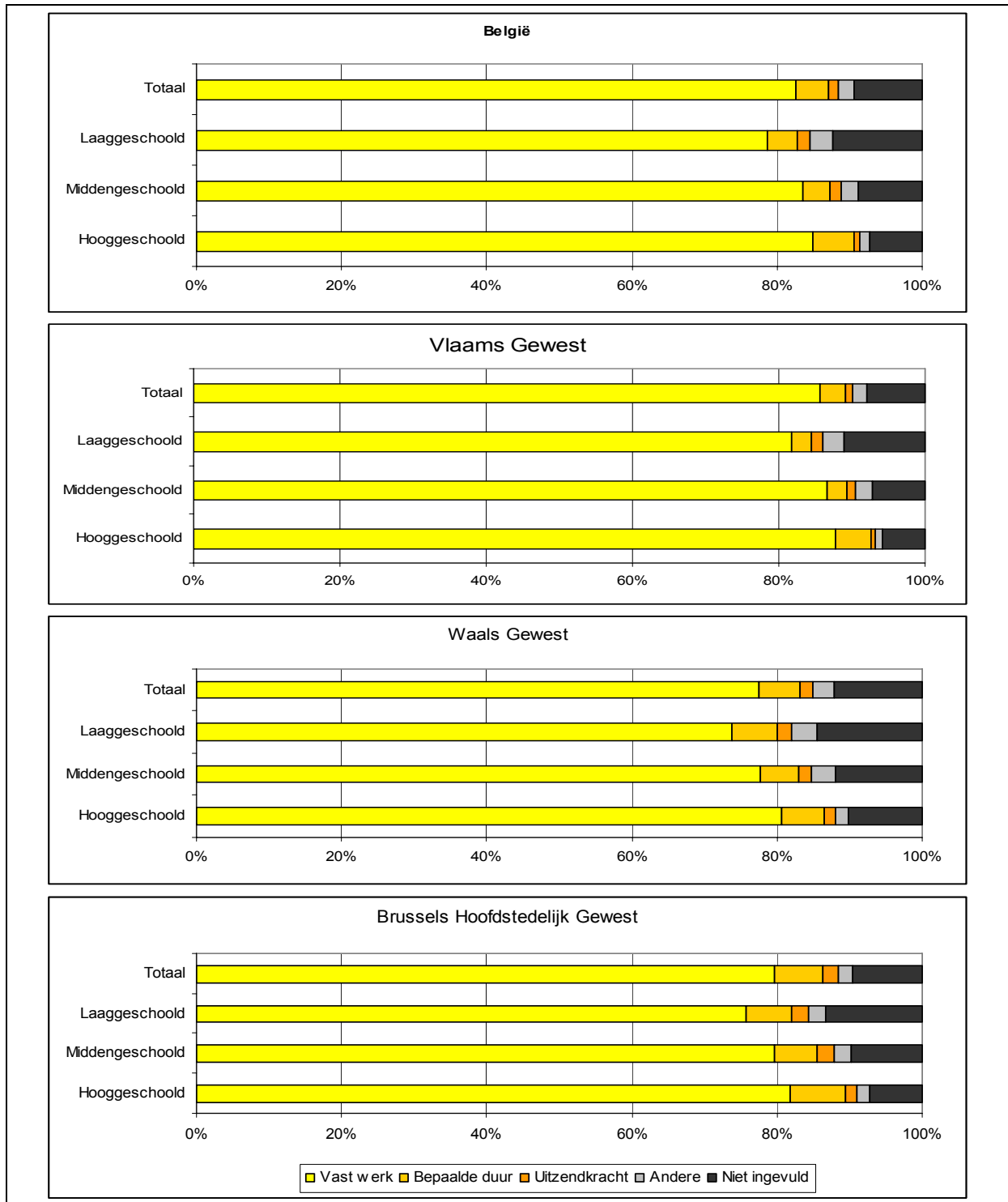
2.3.4 Contracttype: vast werk voorop

Naast het beroepsstatuut, bepaalt ook het contract waarmee men is tewerkgesteld de mate van jobzekerheid. Een vast contract van onbepaalde duur biedt nu eenmaal meer garanties dan een uitzendopdracht of een contract van tijdelijke aard. Vraag is of ook hier de laaggeschoolden vaker terug te vinden zijn in deze meer preciaire arbeidsomstandigheden of niet.

Alle respondenten die anno 2001 aangeven werknemer te zijn, moeten in de SEE aangeven met welk contract ze tewerkgesteld zijn. In figuur 40 worden alle werknemers van 25 tot en met 64 jaar per contracttype opgedeeld naar onderwijsniveau. De categorie 'andere' omvat het seizoenswerk, de tewerkstellingsprogramma's, de studentencontracten, de leercontracten, de stages, de opleidingen alternerend leren, het occasionele werk zonder formeel contract en eventuele andere contracttypes.

Vooreerst laat figuur 40 zien dat de overgrote meerderheid (82,6%) van de Belgische werknemers een vast contract heeft. De andere contracttypes noteren bijgevolg aanzienlijk lagere aandelen: 4,5% heeft een contract van bepaalde duur, 1,3% werkt als uitzendkracht en 2,2% heeft een ander contract.

Naar onderwijsniveau blijkt dat hooggeschoolden iets vaker vast werk hebben dan de midden- en laaggeschoolden. Ook worden de hooggeschoolden iets meer teruggevonden bij de contracten van bepaalde duur: 5,5% van alle hooggeschoolde werknemers heeft een contract van bepaalde duur tegenover 3,7% van de middengeschoolden en 4,2% van de laaggeschoolden. De laaggeschoolden zijn dan weer vaker tewerkgesteld via een contracttype uit de categorie 'andere'. Het gaat hier voornamelijk om contracttypes die weinig werkzekerheid bieden.

Figuur 40 : Werknemers (25-64 jaar) naar contracttype van het hoofdberoep en onderwijsniveau (België en de gewesten; 2001)

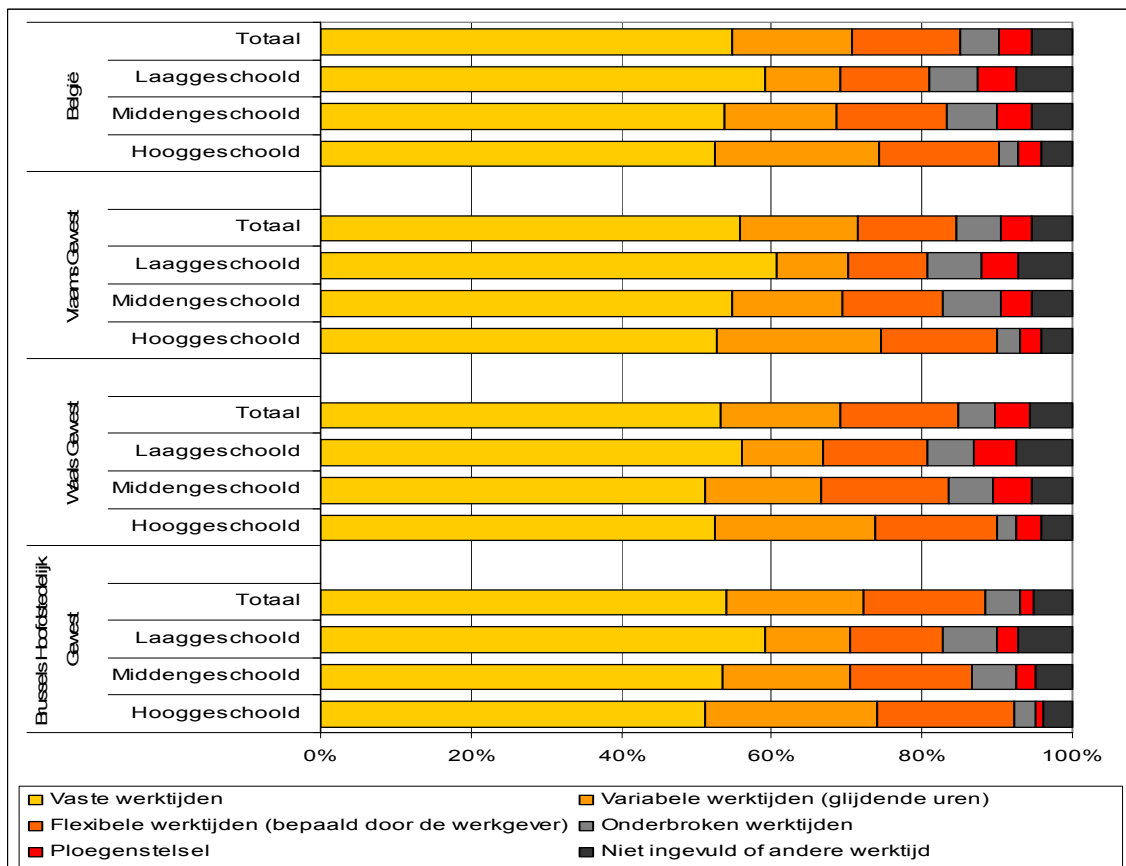
Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

In de drie gewesten keren dezelfde patronen terug. In het Vlaams Gewest is het vast contract evenwel nog iets prominenter aanwezig dan gemiddeld: 85,6% van alle 25-64-jarige Vlaamse werknemers heeft een vaste job. In het Waals Gewest heeft ruim drie kwart van de

werknemers in 2001 vast werk. In beide gewesten hetzelfde patroon: hooggeschoolden hebben vaker een vaste baan dan de laag- en middengeschoolden. Voorts heeft bijna 6% van de Waalse werknemers een contract van bepaalde duur. In tegenstelling tot het Belgische gemiddelde zijn er iets meer laag- dan hooggeschoolden met een dergelijk contract. Ook in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ligt het aandeel werknemers met een contract van bepaalde duur met 6,8% hoger dan gemiddeld in België. Het vast contract blijft evenwel de standaard: bijna acht op tien Brusselaars heeft vast werk.

2.3.5 Werktijden: nine to five?

Een laatste jobkenmerk dat hier besproken wordt, zijn de werktijden die men gewoonlijk heeft. Figuur 41 laat zien dat in 2001 ruim de helft (54,8%) van alle werkende Belgen van 25 tot en met 64 jaar gewoonlijk vaste werktijden heeft. Verder heeft 16% variabele of glijdende uren en 14,2% van de werkenden kent flexibele werktijden bepaald door de werkgever. Onderbroken werktijden (5,3%) en ploegenarbeid (4,3%) komen in mindere mate voor. Naar onderwijsniveau blijkt dat laaggeschoolden vaker dan hogergeschoolden te maken hebben met vaste werktijden (59,1%), ploegenarbeid (5,2%) en onderbroken werktijden (6,6%). Hooggeschoolden worden dan weer vaker geconfronteerd met variabele en flexibele werktijden (respectievelijk 21,8% en 16%). In de drie gewesten keren steevast dezelfde trends terug.

Figuur 41 : Werkenden (25-64 jaar) naar gewoontelijke werktijden van het hoofdberoep en onderwijsniveau (België en de gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

2.4 Conclusie

Anno 1991 was de helft van alle laaggeschoolden (25-64 jaar) aan de slag. Bij de middengeschoolden ging het om drie kwart, bij de hooggeschoolden om bijna 87%. Kortom, reeds in 1991 bleek dat naarmate het niveau van het behaalde diploma hoger is, de werkzaamheidsgraad ook verhoogt. Tien jaar later, in 2001, is dit patroon nog steeds zichtbaar op de arbeidsmarkt: laaggeschoolden noteren een lager aandeel werkenden dan midden- en hooggeschoolden (respectievelijk 52%, 76%, 84%). Laaggeschoolden worden dus blijvend geconfronteerd met een hogere werkloosheid, een hogere niet-beroepsactiviteit en een lagere werkzaamheid. En als laaggeschoolden dan toch een job vinden, dan blijkt uit de analyse in dit hoofdstuk dat deze job globaal genomen vaker gekenmerkt wordt door minder gunstige arbeidsvoorwaarden. Laaggeschoolden vinden we voornamelijk terug in sectoren waar handenarbeid nog primeert, presteren meer deeltijdarbeid, werken vaker als arbeider, hebben iets minder frequent vast werk en werken vaker met vaste werktijden, in ploegen of onderbroken werktijden dan hun hooggeschoolde collega's.

DEEL II : Kwaliteitsonderzoek: de Sociaal-
economische Enquête versus de Enquête naar de
Arbeidskrachten en het Datawarehouse Arbeidsmarkt

In het tweede deel van deze monografie wordt ingegaan op enkele technische aspecten. In eerste instantie worden de arbeidsmarktgegevens uit de SEE vergeleken met andere bronnen, zoals de Enquête naar de Arbeidskrachten en het Datawarehouse Arbeidsmarkt bij de Kruispuntbank Sociale Zekerheid.

1 Inleiding

Voorliggend hoofdstuk heeft tot doel de kwaliteit of de ‘betrouwbaarheid’ van de arbeidsmarktgegevens uit de SEE te onderzoeken. Daartoe doen we een beroep op twee andere bronnen: de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) van het Nationaal Instituut voor de Statistiek en het Datawarehouse Arbeidsmarkt (DWH) bij de Kruispuntbank Sociale Zekerheid.¹¹⁰

De EAK heeft in het arbeidsmarktonderzoek door de band genomen een goede reputatie, niettegenstaande het feit dat de EAK-cijfers geëxtrapoleerde gegevens zijn.¹¹¹ Gebaseerd op een Europese methodologie, wordt namelijk een beperkt deel van de huishoudens op het nationale grondgebied ondervraagd. De tweetrapssteekproef met stratificatie is, net als bij de SEE, gebaseerd op het Rijksregister van natuurlijke personen en omvat 45.000 huishoudens (circa 90.000 personen op arbeidsleeftijd). De uitgelote personen worden verplicht aan de EAK deel te nemen. Bovendien worden de steekproefhuishoudens in een face-to-face interview ondervraagd. De professionele begeleiding door enquêteurs blijkt een niet te onderschatten aspect. Het impliceert immers dat de vragen nauwkeuriger worden beantwoord. Zodoende kunnen bepaalde criteria of definities veel strikter worden gehandhaafd dan wanneer de bevroegde personen eigenhandig het antwoordformulier invullen. Bovendien hanteert de EAK een zeer specifieke manier van vraagstelling. Deze maakt bijvoorbeeld dat de EAK de enge werkloosheidsdefinitie van het Internationale Arbeidsbureau ILO kan handhaven. De SEE gaat daarentegen voort op het inschattingvermogen van de respondenten.

De vergelijking met de SEE kondigt zich dus als problematisch aan. We kunnen dan ook bij wijze van hypothese stellen dat de SEE de werkzoekenden zal overschatten ten opzichte van de EAK. Van de weeromstuit zal het aantal niet-beroepsactieve mannen en vrouwen onderschat worden in de SEE. Verder dienen we ook nog rekening te houden met het feit dat de EAK-gegevens voor 2001 niet op kwartaalbasis beschikbaar zijn. De EAK wordt ‘doorlopend’ gehouden (gespreid over het jaar). Mogelijk bemoeilijkt dit de vergelijking met de SEE, gezien deze laatste zich op de arbeidsmarktpositie op één tijdstip concentreert. Dit tijdstip kan trouwens problemen stellen voor groepen als de schoolverlaters wier socio-economische positie misschien nog niet vaststaat of snel verandert (om nog maar te zwijgen van uiteenlopende cyclische trends).

¹¹⁰ Auteur: Reginald Loyen.

¹¹¹ NIS, *De nieuwe enquête naar de arbeidskrachten* (http://statbel.fgov.be/downloads/lfs_nl.rtf, 11-05-2005). NIS, *De enquête naar de arbeidskrachten* http://statbel.fgov.be/products/pm31_nl.asp, 11-05-2005). De nieuwe enquête naar de arbeidskrachten van het NIS, in: *Trefpunt Economie*, 1999/9A. *Enquête naar de arbeidskrachten. Methoden en definities*, Luxemburg, 1998.

In tegenstelling tot de EAK, resulteert het DWH Arbeidsmarkt niet uit een enquête maar uit het samenvoegen van een indrukwekkende reeks administratieve bronnen.¹¹² In principe sluit de administratieve basis van het DWH foutenmarges uit. Het gaat immers om administratieve gegevens afkomstig uit het Belgische socialezekerheidssysteem. In de praktijk bestaan er echter een aantal grijze zones. Verschillende administratieve bronnen (bijvoorbeeld pensioenkadaster) maakten in 2001 nog geen deel uit van het DWH. Voor de vergelijking met de SEE impliceert dit dat het DWH voor de oudere leeftijdscategorieën zo goed als onbruikbaar zal zijn. Ook voor werkzoekende 15-24-jarigen zal de vergelijking zeer moeilijk te maken zijn. Het DWH houdt immers alleen rekening met uitkeringsgerechtigde werkzoekenden ingeschreven bij de RVA –iets wat de meeste werkzoekende schoolverlaters niet zijn. In het geval van het DWH nemen we de resultaten uit Basistoepassing 1 van 30 september 2001 - gezien de SEE zich op de situatie op 1 oktober 2001 concentreert.

Door de SEE te vergelijken met de EAK en het DWH kunnen we met andere woorden de juistheid of betrouwbaarheid van de SEE beter inschatten. We willen daar wel expliciet aan toevoegen dat we geen waardeoordeel wensen uit te spreken, noch over de SEE, noch over de EAK of het DWH. Het doel van dit hoofdstuk is niet vast te stellen welke bron de ‘juiste’ of de ‘foute’ cijfers bevat, maar eerder bij welke groepen we met de SEE moeten opletten bij de analyses en de conclusies. Indien we spreken over ‘onderschatting’ of ‘overschatting’ is dit overigens altijd een relatief gegeven. Gezien de SEE in dit verhaal centraal staat, plaatsen we deze bron ten opzichte van de twee andere bronnen. Indien bijvoorbeeld de hypothese van een overschatting van de werkzoekenden in de SEE ten opzichte van de EAK zou opgaan, en indien dit inderdaad terug te voeren is tot de strenge ILO-definitie in de EAK, dan kunnen we in principe ook van een onderschatting van de werkzoekenden in de EAK gewag maken. Er zijn immers argumenten om te stellen dat de EAK te weinig werkzoekenden telt. Met andere woorden uitspraken met betrekking tot onder- of overschattingen zijn in dit hoofdstuk altijd relatief en hebben rechtstreeks betrekking op de SEE. Het gaat hier zeker niet om waardeoordelen, alleen om een oproep tot bedachtzaamheid.

In dit hoofdstuk vergelijken we de drie bronnen op verschillende niveaus. We gaan telkens na of onze hypothesen - een overschatting van de werkzoekenden en een onderschatting van de niet-beroepsactieven in de SEE - daadwerkelijk opgaan. In eerste instantie vergelijken we bij wijze van inleiding de absolute verschillen (in aantallen) tussen de arbeidsmarktposities. In wat volgt, concentreren we ons op de details, zoals de leeftijd, het onderwijsniveau en de regionale verschillen.

¹¹² C. Vermandere, Vier miljoen werkzame Belgen samen op een schijfje, in: *Over.werk* XIV-1-2 (2004) 92-97. De betrokken socialezekerheidsinstellingen zijn het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering (RIZIV), de Rijksdienst voor Kinderbijslag van Werknemers (RKW), het Rijksinstituut voor de Sociale Verzekering van Zelfstandigen (RSVZ), de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ), de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid voor Plaatselijke en Provinciale Overheden (RSZPPO), en de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA). De koppeling gebeurt op de Kruispuntbank Sociale Zekerheid (KSZ); de Maatschappij voor Meconografie (SmalS-MvM) staat in voor de informatechnische ondersteuning, voor de wetenschappelijke ondersteuning van het project wordt een beroep gedaan op het Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming en het Point d’Appui Travail Emploi Formation.

2 Arbeidsmarktposities: absolute verschillen

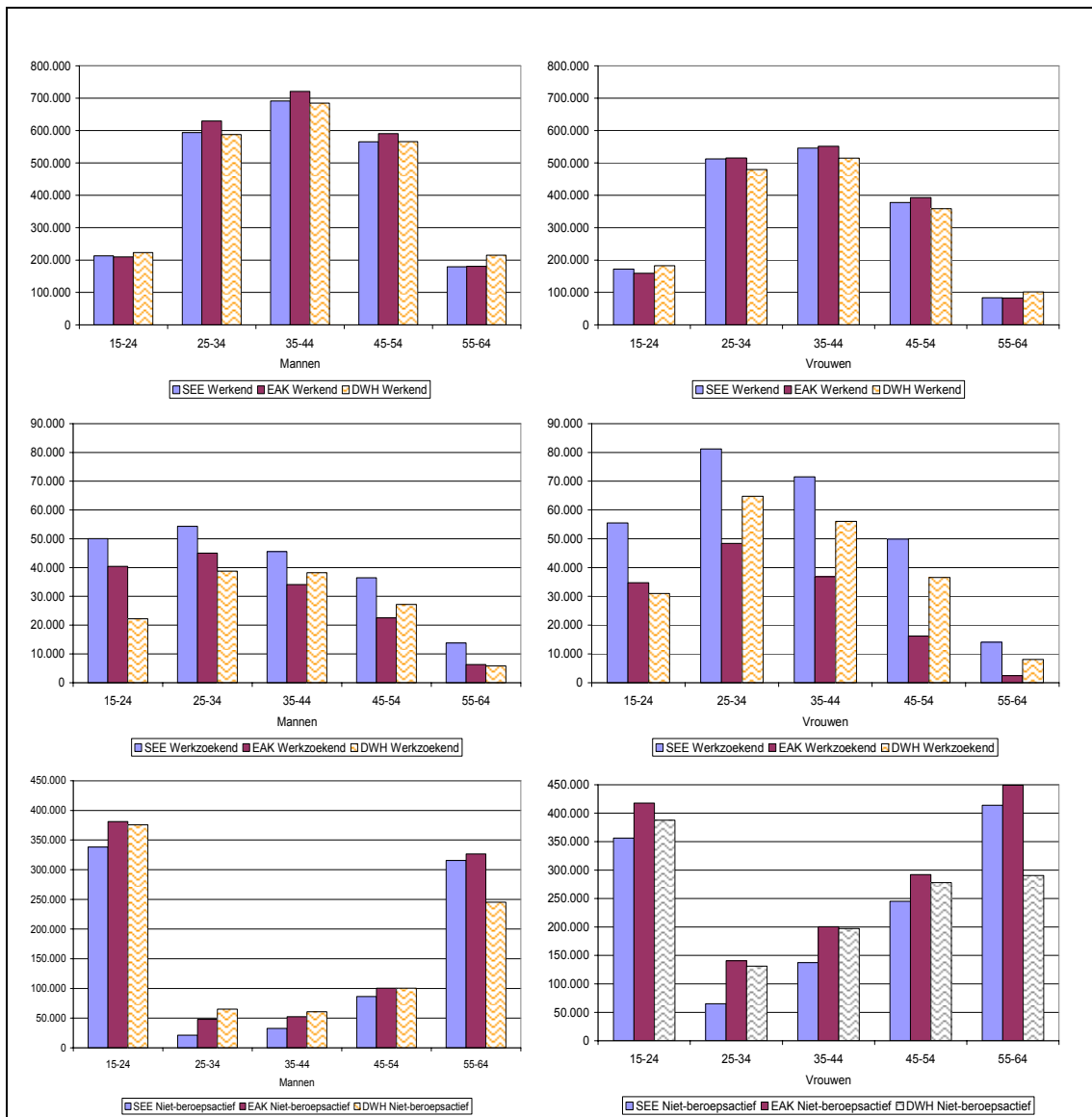
Figuur 42 vergelijkt de arbeidsmarktposities naar tienjaarlijkse leeftijdsklassen en geslacht. Bij de werkenden telt de EAK meestal meer personen dan de andere beide bronnen - voornamelijk met betrekking tot de leeftijdsklassen van 25 tot en met 54 jaar. Mogelijk hangt dit samen met de ‘ruimere’ definitie van een werkende in de EAK. Voor de jongere (15-24-jarigen) en oudere groepen (55-64-jarigen) registreert het DWH meer werkende individuen. Hier speelt de verschillende meting in de bronnen een belangrijke rol. Het DWH telt bijvoorbeeld leerlingen en studenten die tijdens het academiejaar werken (‘werkstudenten’) als beroepsactieven – wat vooral tot andere cijfers leidt bij de 15-19-jarigen. Naar geslacht doen er zich nauwelijks verschillen voor.

In het geval van de werkzoekenden maakt figuur 42 meteen duidelijk dat er hier andere verhoudingen gelden. Zowel in vergelijking met de EAK als met het DWH registreert de SEE steevast het grootste aantal werkzoekenden. Vergeleken met de EAK, telt de SEE in het totaal een kwart meer werkzoekende mannen (51.800) en de helft meer werkzoekende vrouwen (133.700). Naar alle verwachtingen wordt dit patroon verklaard door de precieze vraagstelling en de persoonlijke begeleiding bij de EAK.¹¹³ Quasi alle afwijkingen tussen de SEE en de EAK zijn trouwens in essentie terug te voeren tot deze wijze van bevraging.¹¹⁴ Ten opzichte van het DWH telt de SEE +34% meer mannelijke werkzoekenden en +27,8% meer vrouwelijke werkzoekenden. De SEE registreert meer werkzoekenden dan het DWH omdat de werkzoekende populatie in het DWH beperkt is tot de werkzoekenden met een RVA-uitkering. In dit opzicht dienen we rekening te houden met het feit dat de leeftijdsklasse 15-24 jaar ook heel wat werkzoekende schoolverlaters omvat die nog geen RVA-uitkering ontvangen en dus ongekend zijn in het DWH.

Bij de niet-beroepsactieven loopt de verdeling van de leeftijdsklassen niet zo sterk uit elkaar, maar is er wel een rechtstreeks verband met de vaststellingen over de werkzoekenden. De EAK telt immers het meeste aantal niet-beroepsactieve mannen en vrouwen. Naar alle waarschijnlijkheid registreert de EAK op basis van de ILO-definitie heel wat individuen als ‘niet-beroepsactief’ terwijl deze personen hun eigen toestand eerder als ‘werkzoekend’ zouden omschrijven. Over alle leeftijdsklassen heen onderschat de SEE de niet-beroepsactieven met 114.200 mannen (-14%) en 282 400 vrouwen (-23%). De onderschatting ten opzichte van de EAK loopt vooral bij de niet-beroepsactieven tussen 25 en 34 jaar hoog op (tot -123%). Wellicht hangt dit samen met het feit dat de non-respons in deze leeftijdsgroep het hoogst is. Het aantal niet-beroepsactieven ligt dus in vergelijking met de andere bronnen vrijwel altijd het laagst bij de SEE. De enige uitzondering hierop vormen de 55-64-jarigen. Hier telt het DWH 70.000 mannen (+22%) en 124.000 vrouwen (+30%) minder dan de SEE (figuur 42). Dit wordt echter verklaard vanuit de opbouw van het DWH: de populatie niet-beroepsactieven, en met name de gepensioneerden, is onvolledig gekend in het DWH. De onderschatting van de niet-beroepsactieve 25-34-jarigen in de SEE wordt daarentegen weldegelijk bevestigd door het DWH.

¹¹³ Tot deze conclusie kwam ook een Brits vergelijkend onderzoek. D. Heap, Comparison of 2001 Census and labour force survey labour market indicators, in: *Labour market trends* (2005) 33-48.

¹¹⁴ R. Laux, *Joined up labour market data* (Interne paper UK Office for National Statistics: http://www.statistics.gov.uk/downloads/theme_labour/joined_up_lm_data.pdf).

Figuur 42 : Vergelijking van de arbeidsmarktposities van de 15-64-jarigen (België; 2001)

Bron: NIS SEE 2001, NIS EAK 2001, DWH Arbeidsmarkt bij de KSZ 2001-3 Basistoepassing 1 (Bewerking Steunpunt WAV)

Het feit dat werkzoekenden en niet-beroepsactieven in deze context functioneren als communicerende vaten wordt expliciet geïllustreerd in de EAK. Deze laat namelijk toe de classificatie van de arbeidsmarktposities op basis van objectieve criteria (de zogenaamde ‘Statbit’) te vergelijken met een persoonlijke, subjectieve inschatting van de arbeidsmarktpositie door de bevroegde persoon (‘vraag 81’). Deze vergelijking maakt duidelijk dat 20% van de ILO-werklozen, 57.300 personen, de eigen arbeidsmarktpositie niet als ‘werkzoekend’ omschrijft. Verder wijst de vergelijking er ook nog op dat 10% van de objectief niet-beroepsactieven, 252.700 personen, de eigen arbeidsmarktpositie eerder als ‘werkzoekend’ dan ‘niet-beroepsactief’ bestempelt. Dit bevestigt met andere woorden het vermoeden dat de EAK op basis van de ILO-definitie heel wat individuen als ‘niet-beroepsactief’ classificeert, terwijl deze personen hun eigen toestand liever als ‘werkzoekend’ zouden omschrijven.

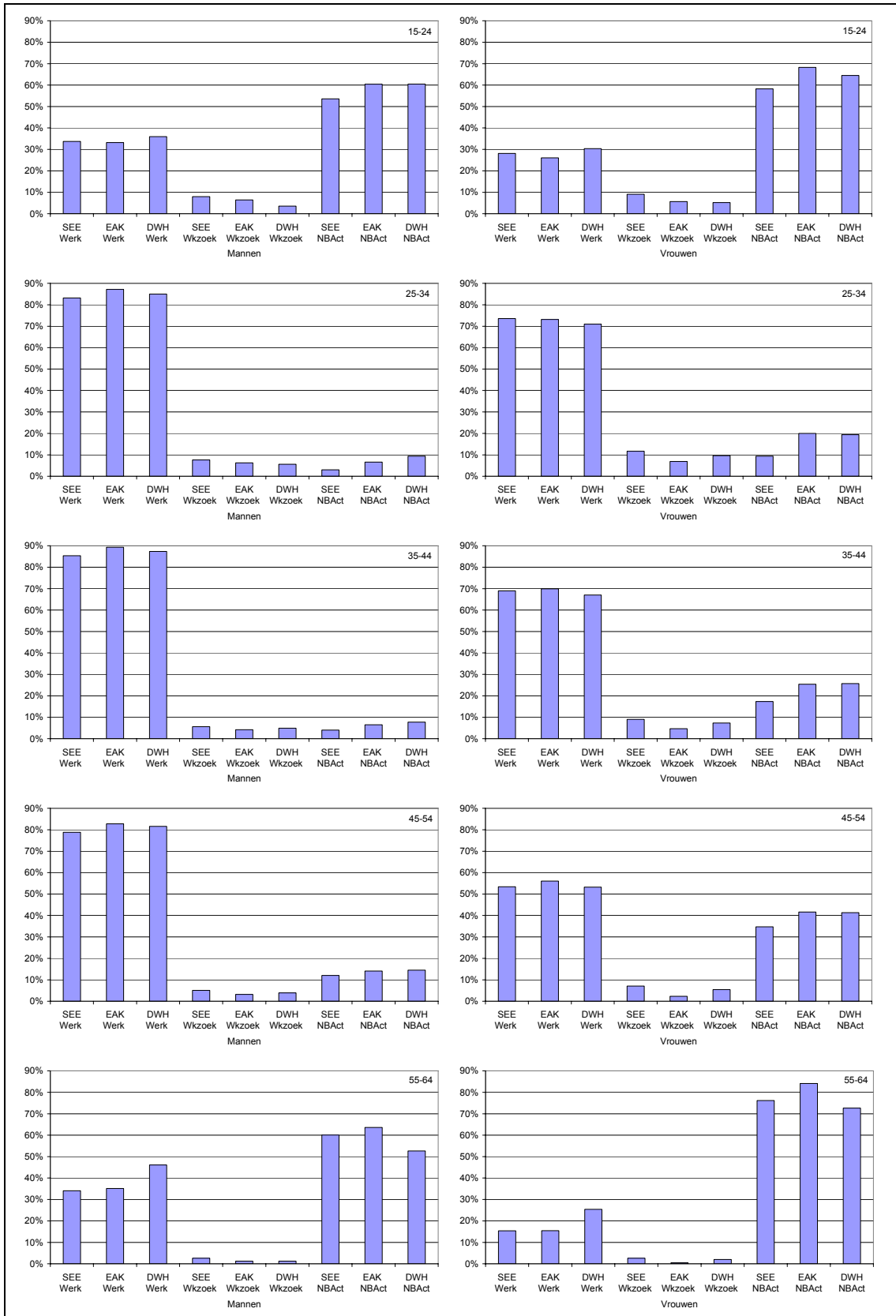
3 Leeftijd

Bij de verdeling van de arbeidsmarktposities over de leeftijdscategorieën stellen we alle personen van bijvoorbeeld 15 tot en met 24 jaar gelijk aan honderd en kijken we vervolgens naar de verdeling van de arbeidsmarktposities. Zo telt deze leeftijdsklasse volgens de SEE 34% werkenden, 8% werkzoekenden en 54% niet-beroepsactieven,¹¹⁵ terwijl de EAK er respectievelijk 33%, 6% en 60% telt. Dit resulteert in een kloof van respectievelijk +0,5, +1,5 en -6,8 procentpunten (figuur 43 en cijferbijlagen-17).

Bij de 15-24-jarigen merken we vooral een afwijking op bij de niet-beroepsactieven. Zowel ten opzichte van de EAK als het DWH is er sprake van een onderschatting met bijna -7 procentpunten bij de mannelijke niet-beroepsactieven. Bij vrouwen jonger dan 25 loopt dit zelfs op tot -10 procentpunten. De werkzoekende 15-24-jarigen laten ook een afwijking optekenen ten opzichte van het DWH, maar dat heeft uiteraard te maken met de beperkingen van het DWH (RVA-uitkering). Dat deze leeftijdsklasse zich moeilijk laat vatten in de SEE heeft zeker te maken met het feit dat de SEE gebaseerd is op het Rijksregister der natuurlijke personen. Dit holt per definitie achter de feiten aan. Eens een adresverandering of een andere aanpassing aan de samenstelling van het huishouden effectief in het Rijksregister gekend is, vergaan doorgaans enkele weken. Op zich hoeft dat geen probleem voor de SEE te zijn, ware het niet dat het leeuwendeel van de 15-24-jarigen zich nog niet definitief heeft gevestigd. Men woont (al dan niet wegens studies) op een andere plaats dan officieel bekend. Men verhuist vaak, maar officialiseert dit niet altijd meteen (enzovoort). Door deze typische situatie komt vooral bij de 15-24-jarigen het Enquêteformulier soms op de verkeerde plaats aan. Het blijft met andere woorden vaker onvolledig beantwoord.¹¹⁶ Mede daardoor bedraagt de non-respons bij de mannen en vrouwen van 15 tot en met 24 jaar circa 4% - de hoogste non-respons score op de 25-34-jarigen na (cijferbijlagen-17).

¹¹⁵ Merk op dat, opgeteld, deze percentages slechts 96% van het totale aantal respondenten omvat. De overige 4% zitten verspreid over de restcategorie en de non-respons (zie methodologie).

¹¹⁶ R. Stoop en J. Surkyn, In de wetenschap het niet te weten. Achtergronden van de non-respons in de Volkstelling van 1991, in: Steunpunt WAV, *Census Belgica 2001. De toekomst van de Volkstelling in België. Tweedaagse studiedag over het gebruik en de toekomst van de Volkstelling in België 12 en 19 november 1996. Verslagboek*, Leuven, 1997, deel 2, 43-45.

Figuur 43 : Leeftijd naar arbeidsmarktpositie en geslacht (15-64 jaar) (België; 2001)

Bron: NIS SEE 2001, NIS EAK 2001, DWH Arbeidsmarkt bij de KSZ 2001-3 Basistoepassing 1 (Bewerking Steunpunt WAV)

Legende: ‘Werk’ = werkenden; ‘Wkzoek’ = werkzoekenden; ‘NBAct = niet-beroepsactieven.

Daarom herhaalt zich grotendeels hetzelfde scenario bij de 25-34 jarigen. Opnieuw zijn het de niet-beroepsactieven die in negatieve zin opvallen met onderschattingen van -3 tot -10 procentpunten en opnieuw ligt de non-respons hoog (5,3% bij de mannen en 4,1% bij de vrouwen). Voornamelijk de vrouwelijke niet-beroepsactieven worden zwaar onderschat in de SEE (figuur 43). De werkzoekende 25-34-jarigen worden door de drie bronnen min of meer gelijk geraamd, met uitzondering van de vrouwelijke werkzoekenden. De werkende mannen blijken onderschat in de SEE, terwijl de werkende vrouwen licht worden overschat.

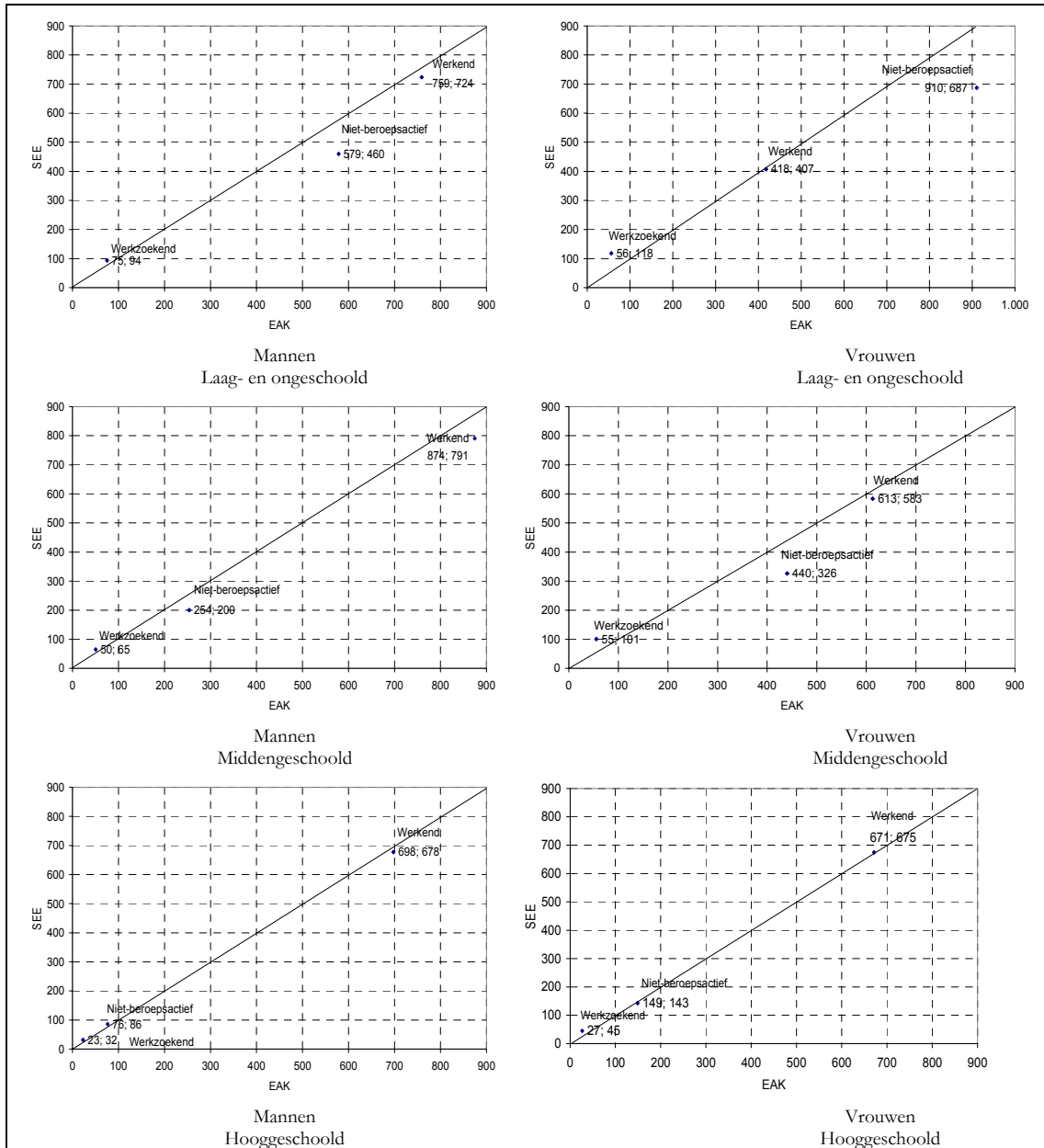
De 35-44-jarigen bevestigen dit patroon opnieuw. Bij de niet-beroepsactieven blijkt wederom sprake van een onderschatting in de SEE, die zich vooral bij de vrouwen manifesteert. De SEE ligt -8 procentpunten lager bij de vrouwen versus -3 procentpunten bij de mannen. Met betrekking tot de werkzoekenden bekrachtigt figuur 43 nogmaals dat de SEE hier aanhoudend meer personen telt. Er worden opnieuw meer vrouwelijke werkzoekenden geteld in de EAK. Bij de werkenden herhaalt zich de onderschatting in de SEE, die vooral ten koste van de mannen gaat.

Figuur 43 bevestigt voor de 45-54-jarigen nogmaals de gekende verschillen. Bij de mannen onderschat de SEE de werkenden met -4 procentpunten, terwijl ze de werkzoekenden licht overschat (+2 procentpunten). Bij de vrouwen doet zich hetzelfde patroon voor, met die uitzondering dat de afwijkingen groter zijn.

In de laatste groep, de 55-64-jarigen, ligt dit iets anders omwille van de gekende kwetsbaarheid van het DWH voor deze leeftijdsgroep. Daar waar de SEE onder normale omstandigheden het aantal niet-beroepsactieven onderschat (figuur 43), is er nu plots sprake van een overschatting. Dit wordt verklaard doordat het DWH niet alle oudere niet-beroepsactieven kent. De EAK bevestigt daarentegen het gekende patroon, waarbij opnieuw opvalt dat de vrouwen sterker worden onderschat in de SEE. De problemen met het DWH voor deze leeftijdsgroep hebben nauwelijks invloed op de werkzoekenden, sowieso een klein aantal personen, maar wel op de werkenden. De grote overschatting hangt uiteraard samen met het feit dat het aantal niet-beroepsactieven in het DWH te laag ligt, waardoor - procentueel gezien - het aantal werkenden hoog uitvalt.

4 Onderwijsniveau

Figuur 44 vergelijkt het onderwijsniveau naar arbeidsmarktpositie zoals opgegeven in de SEE met de EAK. Gezien het DWH geen informatie over het opleidingsniveau bevat, beperkt de vergelijking zich hier tot de EAK. Op de verticale as bevinden zich de SEE-cijfers, terwijl op de horizontale as de EAK-gegevens kunnen worden afgelezen (in duizendtallen). Bij een arbeidsmarktpositie boven de schuine as, is er sprake van een overschatting in de SEE. Als een positie onder de as valt, kunnen we van een onderschatting gewag maken.

Figuur 44 : Vergelijking van het onderwijsniveau van de 15-64-jarigen naar arbeidsmarktpositie en geslacht (in 1 000 personen) (België; 2001)

Bron: NIS SEE 2001, NIS EAK 2001 (Bewerking Steunpunt WAV)

Figuur 44 maakt in een oogopslag duidelijk dat de SEE de arbeidsmarktpositie van de laag- en ongeschoolden het slechtst in kaart brengt. De SEE telt bijvoorbeeld 118.600 laaggeschoolde niet-beroepsactieve mannen (-26%) en 223.100 niet-beroepsactieve vrouwen (-33%) minder dan de EAK (cijferbijlagen-18). Het gaat hier met andere woorden om een behoorlijke onderschatting in de SEE. Zoals verwacht, overschat de SEE dan weer het aantal laaggeschoolde werkzoekenden. De SEE registreert 18.400 (+20%) werkzoekende mannen meer dan de EAK. Bij de vrouwelijke werkzoekenden ligt het cijfer heel wat hoger, namelijk bij 61.800 personen (+52%). Het gebrekkige karakter van de SEE-ramingen voor de vrouwen, dient te worden genuanceerd met betrekking tot de werkende laag- en ongeschoolde vrouwen. De SEE-EAK

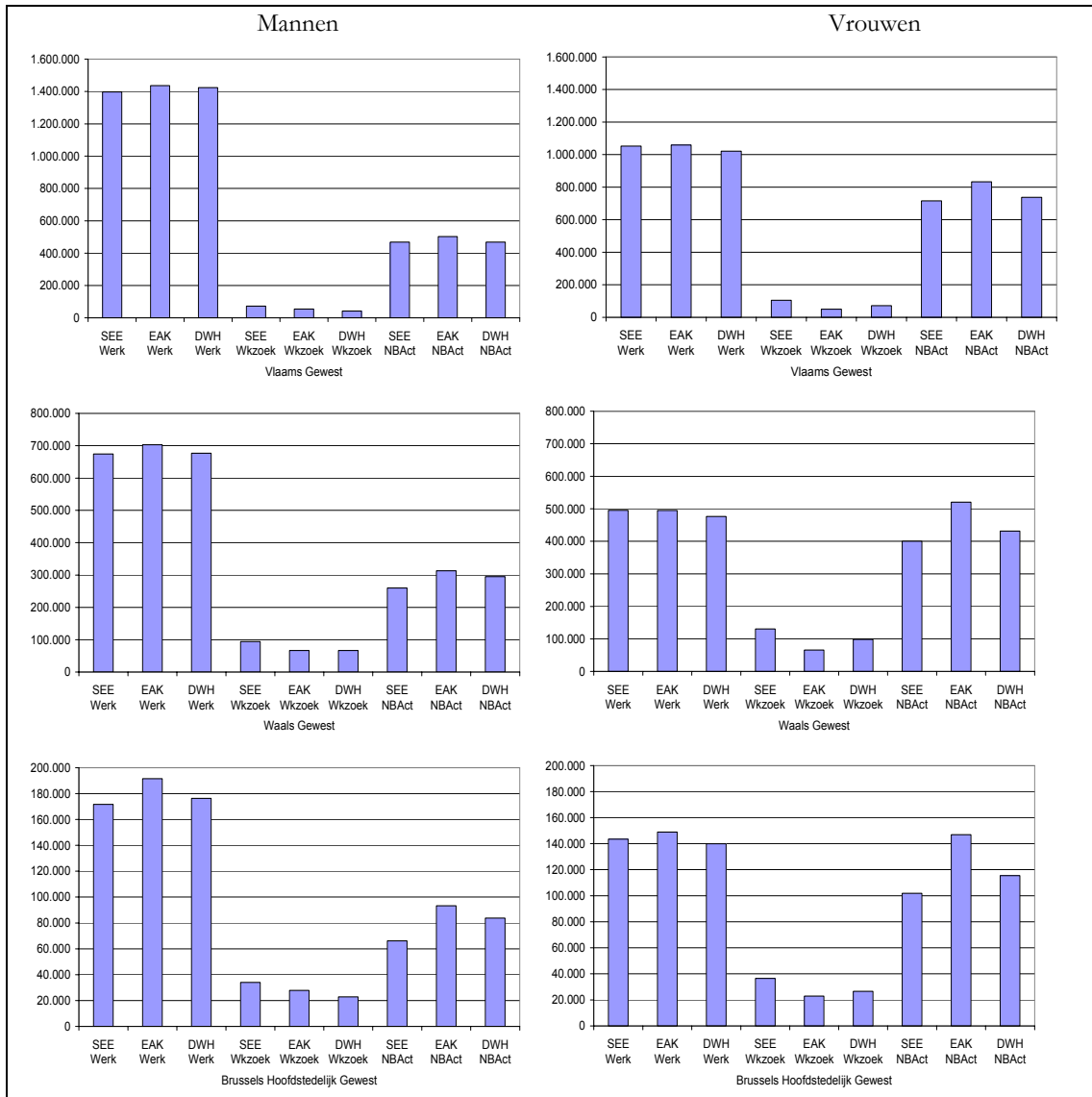
vergelijking gaat hier zelfs beter op dan bij de mannen. We moeten dus vooral uitkijken met SEE-cijfers over de allerzwakste groepen laaggeschoolden, namelijk de niet-beroepsactieve en werkzoekende vrouwen.

Hetzelfde verhaal gaat in grote mate op voor de middengeschoolde mannen en vrouwen. De niet-beroepsactieven en de werkenden worden in de SEE onderschat, terwijl de werkzoekenden opnieuw worden overschat. In feite scoort de vergelijking voor de middengeschoolden niet veel beter dan de vergelijking voor de laag- en ongeschoolden. In bijna alle gevallen zijn er verhoudingsgewijs duidelijk grotere discrepanties (zie cijferbijlagen-18). De niet-beroepsactieve mannen worden met 27% onderschat, de vrouwen met 35%. Bij de werkzoekenden gaat het om respectievelijk +22% en +45%. De SEE telt 83.000 werkende mannen (-11%) minder dan de EAK. Bij de middengeschoolde werkende vrouwen ontbreken er haast 30.000 in de SEE (-5%).

Dit patroon bevestigt zich opnieuw bij de hooggeschoolden, maar met die uitzondering dat de omvang van de onder/overschatting behoorlijk kleiner is voor de arbeidsmarktpositie ‘werkend’ en ‘niet-beroepsactief’. De SEE telt, verrassend genoeg, +11% meer (in plaats van minder) hooggeschoolde niet-beroepsactieve mannen. Ook bij de vrouwen is de kloof kleiner bij de hooggeschoolden niet-beroepsactieven: het gaat om een onderschatting van nauwelijks -5%. Bij de hooggeschoolde werkenden gaat het om -3% bij de mannen en +0,5% bij de vrouwen. In tegenstelling tot de andere onderwijsniveau’s gaat de SEE-EAK vergelijking voor de hooggeschoolde werkende en niet-beroepsactieve vrouwen met andere woorden zeer goed op. Met betrekking tot de werkzoekende hooggeschoolden blijft er anderzijds een verhoudingsgewijs grote scheeftrekking bestaan. Wel dient opgemerkt dat het hier om relatief kleine getallen gaat.

5 Gewesten

Aan de hand van figuur 45 kunnen we de arbeidsmarktposities op gewestelijk niveau bestuderen. Figuur 45 bevestigt andermaal het traditionele, nationale patroon met een vrij grote overschatting van de werkzoekenden in alle gewesten in de SEE. Zoals verwacht, worden we opnieuw geconfronteerd met een onderschatting van de werkenden (licht) en de niet-beroepsactieven (zwaar). Het Vlaams Gewest leunt zeer sterk aan bij de Belgische situatie (logisch gezien het kwantitatief overwicht). Alleen de onderschatting ten aanzien van de EAK van de niet-beroepsactieve mannen (-34.000) en vrouwen (-117.000) valt veel gunstiger uit in het Vlaams Gewest dan in de andere gewesten (cijferbijlagen-19). Het Waals Gewest laat hier verhoudingsgewijs een veel grotere afwijking optekenen (-53.000 en -121.000). Verder komt de vergelijking SEE-EAK voor het Waals Gewest overeen met de Belgische situatie.

Figuur 45 : Vergelijking van de gewesten naar arbeidsmarktpositie en geslacht (15-64 jaar) (Gewesten; 2001)

Bron: NIS SEE 2001, NIS EAK 2001, DWH Arbeidsmarkt bij de KSZ 2001-3 Basistoepassing 1 (Bewerking Steunpunt WAV)

Legende: 'Werk' = werkenden; 'Wkzoek' = werkzoekenden; 'NBAct' = niet-beroepsactieven.

Alleen de arbeidsmarktposities gemeten door de SEE in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wijken in sterke mate af van de andere twee bronnen (figuur 45). De ervaring wijst wel uit dat de dekingsgraad van het DWH iets lager ligt in het Hoofdstedelijk Gewest omdat, meer dan in andere gewesten, heel wat hoofdstedelingen niet gekend zijn bij de socialezekerheidsinstellingen. De vergelijking SEE-EAK wijst echter op een beduidend grotere onderschatting van de niet-beroepsactieve en werkende mannen en vrouwen (cijferbijlagen-19). Opvallend is wel dat de normaliter omvangrijke overschatting van de werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een stuk lager uitvalt (mogelijk verklaard door de non-respons).

6 Conclusie

Dit hoofdstuk wijst op een aantal kwaliteitsproblemen. Ondanks de gebreken zal elke moderne arbeidsmarktonderzoeker, die rekening houdt met de bovengenoemde bedenkingen, in de SEE een onontbeerlijke bron vinden. Een van de kwaliteitsproblemen betreft de vraagstelling en het gebruik van definities en begrippen zoals werkloosheid in de SEE. Omdat de burger zonder enige vorm van begeleiding op brede vragen moest antwoorden, vulde elk huishouden naar eer en geweten zijn formulier in. De EAK en het DWH, waar wel met nauwkeurige en consistente definities wordt gewerkt, tellen dan ook minder werkzoekenden en meer niet-beroepsactieve mannen en vrouwen dan de SEE. Vooral de overschatting van de werkzoekenden neemt vaak grote proporties aan. Naar alle waarschijnlijkheid gaat het hier om respondenten die hun eigen toestand wel als werkzoekend omschrijven, maar die op basis van objectieve criteria tot de niet-beroepsactieven horen. Met betrekking tot de werkenden, gaat de vergelijking tussen de drie bronnen vrij goed op.

Wat alleszins minder in de lijn der verwachtingen ligt, is dat de bevolking het antwoordformulier niet alleen naar eer en geweten, maar ook naar eigen vermogen invult. Uit het hoofdstuk blijkt overduidelijk dat de allerswakste groepen uit de maatschappij het slechtst door de SEE in kaart worden gebracht. Dit is problematisch, vooral gezien net deze groepen meestal het onderwerp uitmaken van bijzonder sociaal-economisch beleid en onderzoek. Voornamelijk op gewestelijk niveau doet dit afbreuk aan de waarde van de SEE als beleidsvoorbereidend instrument.

Informatie

De Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie maakt deel uit van de Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie. We hebben de opdracht om aan de informatiebehoefte van zowel overheid, bedrijfsweld als burgers te voldoen, en dit door hen allerlei actuele cijfers over de toestand van het land aan te bieden.

Waar vindt u de statistische en economische informatie ?

Op onze websites <http://statbel.fgov.be> (statistiek) en <http://economie.fgov.be> (economie)

In vijf grote steden van het land heeft het publiek toegang tot :

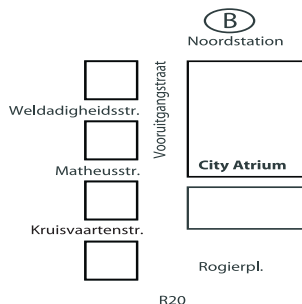
- ♦ Jaarboeken, gespecialiseerde publicaties en een selectie van diskettes en cd-rom's.
- ♦ Een leeszaal, waar men onze publicaties maar ook statistische publicaties van andere ministeries en Belgische en internationale instellingen kan raadplegen.

Al onze bibliotheken zijn op werkdagen open van 8u30 tot 16u30 (Brussel) en van 9u tot 12u en van 13u tot 16u (andere).

Brussel City Atrium C

Vooruitgangstraat 50, 1210 Brussel
tel. 02/277.55.03 – 02/277.55.04 fax 02/277.55.19
e-mail : info@economie.fgov.be

Trein (B) : Noord station
Metro (M) : lijn 2, station Rogier
Trams : 3, 52, 55, 56, 81, 90
halte Rogier of Noord
Bus STIB : 38, 58, 61
halte Rogier of Noord
Bus De Lijn : 318, 351, 358, 410, 526, 554
halte Noord

Antwerpen

Italiëlei 124 - bus 85, 2000 Antwerpen
tel. 03/229 07 00 fax 03/233 28 30
e-mail : info.antwerpen@economie.fgov.be

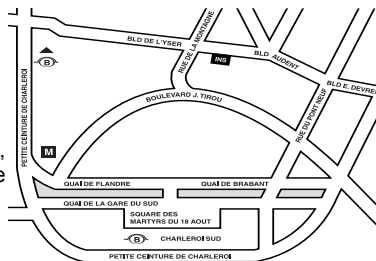
Trein (B) : Centraal Station
Metro (M) : halte Opera
Tram-Bus : vlakbij (Fr. Rooseveltplaats)

Charleroi

Tour Biarent, Bd Audent 14/5, 6000 Charleroi
tel. 071/ 27.44.14 fax 071/ 27.44.19
e-mail : info.charleroi@economie.fgov.be

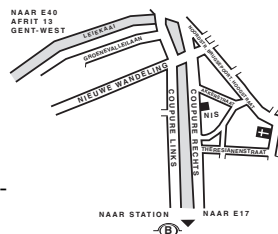
Trein (B) : Charleroi Sud, 20 min van het station (Place Buisset, Rue du Collège, Place Charles II, Boulevard Tirou, Rue de la Montagne)
Bus : halte Tirou
Autoweg : kleine ring van Charleroi - uitrit Gare du Sud
Parking (P) : betaalparking tegenover het NIS

Gent

Coupure rechts 620, 9000 Gent
tel. 09/267 27 27 fax 09/267 27 29
e-mail : info.gent@economie.fgov.be

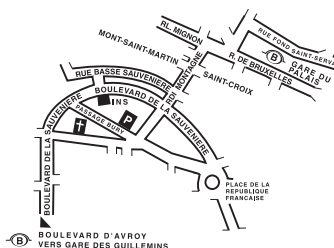
Trein (B) : Gent St.-Pieters
Tram-Bus : 40, 43 halte Theresianenstraat
Autoweg : gemakkelijk bereikbaar langs E40 (uitrit 13 - Gent-West/Drongen)
Parking (P) : op de "Coupure Rechts"

Luik

Bd de la Sauvenière 73-75, 4000 Luik
tel. 02/277.55.78 fax 04/222 49 94
e-mail : info.liege@economie.fgov.be

Trein (B) : station Guillemins of Palais
Tram-Bus : (Guillemins) 1 en 4 halte Sauvenière
Parking (P) : Neujean (op 20 m - zelfde straatkant)
Mercure (tegenover)

We verspreiden tal van producten die de Belgische socio-economische realiteit in cijfers weergeven.

Al deze producten, opgenomen in onze catalogus, kunt u verkrijgen in onze regionale centra of bij onze dienst documentatie - verkoop in Brussel. Onze catalogus wordt u op eenvoudige aanvraag toegestuurd. (zie adressen hiernaast) .

Een keuze uit onze gegevens en de lijst van onze publicaties vindt u eveneens op onze website:
<http://statbel.fgov.be> .

Bevolking : andere publicaties

Bevolkingsvooruitzichten 2000 - 2050

Deze publicatie is de vrucht van een nauwe samenwerking tussen de FOD Economie, het Planbureau en diverse experts. Deze resultaten, onmisbaar bij het nemen van economische en sociale beslissingen, zijn gebaseerd op de hypothesen betreffende het geboortecijfer, het sterftcijfer of de migraties tussen de arrondissementen en van en naar het buitenland. Als uitgangspunt neemt men de gegevens waargenomen tot 1 januari 2000 maar ook de meest recente politieke beslissingen omtrent naturalisatie en regularisatie. Verscheidene gespecialiseerde teams hebben meegewerkt aan het toetsen van de evolutiehypothesen.

Deze bevolkingsvooruitzichten van 2000 tot 2050 verstrekken informatie over de globale evolutie van het land wat betreft het aantal inwoners naargelang geslacht en leeftijd, over de vruchtbaarheid of de vergrijzing van de bevolking, maar eveneens over de specifieke kenmerken van de evolutie in elk arrondissement. – *Te verschijnen*

Loop van de bevolking

Op basis van informatie uit het Rijksregister van natuurlijke personen, maakt deze brochure een inventaris van alle statistieken van wijzigingen die in de loop van het jaar plaatsvonden in de administratieve situatie van Belgische of buitenlandse inwoners op verschillende geografische niveaus, tot op het gemeentelijk niveau.

De natuurlijke bewegingen (geboorten, overlijdens), de nationaliteitsveranderingen en de migratiebewegingen (verhuizen, ...) worden vermeld. Deze laatste worden eveneens geanalyseerd volgens hun meest relevante kenmerken.

Enkele andere publicaties

Algemene Publicaties

Statistisch tijdschrift – Internet
Weekbericht – *Internet*

Grondgebied en leefmilieu

Statistiek van de bodembezetting (diskette)

Samenleving

Sterfgevallen - *Jaarlijks*
Verkeersongevallen - *Jaarlijks*

Economie en financiën

Verkoop van onroerende goederen - *Jaarlijks*

Landbouw

Land- en tuinbouw telling op 15 mei –
Jaarlijks
Landbouwstatistieken - *Driemaandelijks*

Industrie

Industriële productie en bouwbedrijf -
maandelijks

Handel, diensten en vervoer

Maandelijkse vervoerstatistieken –
maandelijks
Binnenlandse handel - *jaarlijks*

Gedrukt door de
drukkerij van de
Algemene Directie Statistiek
en Economische Informatie
B-1000 Brussel

November 2007